

8JH-32

£ 85

Preç Zogaj

**NJËRI
NGA
ATA**

TREGIME

814-52

£ 85

Preç Zogaj

**NJËRI
NGA
ATA**

TREGIME

BIBLIOTEKA E SHTETIT

SHKURTIST

nr 50753

SHTËPIA BOTUESE
«NAIM FRASHËRI»

Njëri nga ata

Kur u nis nëpër rrugën e gjatë, as që e vrau mendjen nëse do t'i tregonte gruas apo jo. Parafytyronte takimin me të, kur do t'i buzëqeshte që prej fundit të oborrit, në qoftë se ajo do të gjendej në derë, e ftuar nga kumbimi i njohur i hapave të tij. Ose më mirë t'i punonte një lojë. T'i afrohej shtëpisë nga prapa pa u ndier, të hidhte një guralec në rrasat e mbulojës dhe fap, të ngjishej pas faqes së murit. Ajo do të dëgjojë trokëllimën. Do të marrë pushkën në dorë, do të dalë jashtë e do t'u bjerë qark mureve për të njohur gërgasin. Atëherë do ta përmbledh në krahë trupin e saj të hollë, thosh-te me vete.

Ky ishte kthimi i fundit në shtëpi, për t'u nisur për herë të fundit nga shtëpia, po atë natë. I hidhërohej loja dhë hiqte dorë. Sepse loja të nesërmen a të pasnesërmen, kur nuk do të ishte më, do të bëhej kujtimi më

i dhembshur i vejushës. Ndërtonte një plan të ri takimi, duke shmangur befasinë; një takim të qetë, të zakonshëm, të pabujshëm. Mendonte darkën, fjalosjen nën dritën e kursyer të druve, mehjen e saj kur të mbaronin fjalët, frymëmarrjen e shqetësuar të të dyve nëpër heshtje... Gjithçka kishte një fund të shpejtë, dhe ai duhej të ngrihej, të falej e të nisej. Ai kishte marrë leje vetëm për gjysmë nate, sa për ta parë. Nuk do të flinte me të. Kurrsesi.

Nëpër valën e dhembjeve që i shkaktoi parafytyrimi i ndarjes, u ngrit nëpër qenien e tij pyetja: a t'i tregoj, apo jo? E shihte mirë si i terej fytyra, ndërsa i thoshte «po shkoj të vdes», si i hapeshin sytë e mëdhenj, që s'mund t'i mendonte ndryshe vetëm ashtu, si gojë të hapura të rënkimit. E humbi trimërinë përballë tyre, iu rënduan hapat dhe mendoi se kot kishte kërkuar leje të zbriste në fshat një natë para vdekjes. Më mirë të vritej me flamurtarët e tjerë dhe ajo ta merrte lajmin si të gjitha gratë e tjera, të bëhej vejane në të vdekur të burrit, jo qysh në të gjallë të tij. Kot ishte nisur, marrëzi. Çdo njeri ka një sekret në vetvete, të pashpallur kurrë, për askënd, as për vetë njeriun që e ka me vete. Ky sekret është vdekja. Ajo s'tregon kurrë se kur vjen dhe, kur tregon, njeriu nuk u thotë të tjerëve: nesër vdes. Ky është një sekret i mirë i njerëzve. Prandaj atij iu kthye mendja: Vendosi të shkonte në fshat, po gruas të mos i thoshte gjë.

Kur mbërriti, po bëhej mbrëmje. Shtëpitë dukeshin si lëvozhgë vezësh të vjetra. Sa shkeli në pllakat e gurta të oborrit, e shoqja doli me të shpejtë në derë. Sa qenka holluar,

mendoi ai. Pastaj buzëqeshi, po kushedi si do t'i jetë dukur asaj ajo buzëqeshje e qëllimtë, e paramenduar, e menjëhershme. Prapa fustanit të saj u duk koka e bukur e djallit të fqinjit. Ky kërceu në oborr, iu hodh në qafë, i shpëtoi papritur nga krahët dhe ia mbathi me vrap nga shtëpia e vet.

— Kthehu, ku shkon? — i thirri ajo. Djaloşi dhjetë-dymbëdhjetëvjeçar rrokulliste gurët e rrugës me këmbë dhe tundte njërin krah lart, pa e kthyer kokën.

— E shikon çfarë shejtani? — i tha ajo të shoqit. — Më kishte thanë se, sapo të vish ti, do të ikte menjihërë. Pse menjihërë? e pyesja. Ku di unë, më thoshte.

Ata hynë brenda duke qeshur. Ai vari hutën në gozhdë. Hija e tij e madhe valëzonte në murin e palyer sipas lëvizjeve që bënte flaka e pishës. Dukej i lodhur dhe i ligur.

Ajo afroi enët e vogla të larjes, por ai i tha se kishte nevojë të lanë krejt trupin me ujë të nxehtë dhe të vishte këmishën e re të arkës. Ajo u tremb një çast. Deshi ta pyeste «pse», pastaj pyetja iu duk pa kuptim, sepse njeriu ka nevojë të lahet e të ndërrohet në çfarëdo kohe. E afroi kazanin te ziarri, e vuri mbi këmbjet dhe zbrazi në të dy kusi me ujë. Drita e zbehtë e dhomës u dobësua më shumë. U nis të mbushte ujë tjetër, por ai i tha se nuk duhej më.

— A janë vra shumë? — e pyeti e shoqja.

— Shumë, — iu përgjigj ai pa vëmendje. Diku nëpër natë binte një zile bagëtish. Ai ishte mbështetur te faqja e murit, ndërsa e shoqia rrinte në një fron përballë. Ishte në përgjim. fytyra e saj e re qe e tendosur; nuk dinte ç'ti thoshte. Heshtjen e mbushi trin-

gëllimi i asaj ziles së bagëtive që tani u ndie më afër. Ai ktheu sytë nga dritarja e vogël, nga shihej dy pëllëmbë natë. Iu duk se vetoi diçka e shpejtë atje, si hije njeriu. Priti se mos hija do të dukej përsëri, por nuk pa tjetër gjë veç natës. E pushtoi një ankth shtrëngues. E shoqja mbante duart në bark dhe lakohej nga pak përpara. Asaj i dhembte diku. Vetëm fëmija jo, për këtë ishte i sigurt. Ajo thërriste për një fëmijë, apo s'kishte ngrënë... Ai pati frikë ta pyeste a kishte bukë. Por ndofta nuk i dhembte nga varfëria, ndofta i dhembte diçka tjetër, andej nga shpirti. Ankthi e lëshonte ngadalë, i dukej se tok me të trettej edhe vetë ai dhe nuk mbetej gjë tjetër veç sy, sy shpirtrash që rrinë në trarë dhe përgjojnë vetminë e vejushës, siç i kishin thënë në fëmijëri për burrat që vriten. E pyeti më në fund gruan ku e çfarë i dhembte. Ajo i tha se po e lëshonin ëndrrat. Cilat ëndrra? — pyeti ai. Ajo kafshoi buzët me turp dhe tha se nuk dinte cilat ëndrra, veçse po e lëshonin tani që ai po shtrihej në kurriç, pranë oxhakut, dhe priste të ngrohej uji, për të veshur këmishën e re të arkës.

Ai tundi kokën në shenjë mohimi.

Ajo u ndie e penduar për ato që tha. U ngrit me lehtësi nga froni, duke lozonjuar nga pak me trup dhe preku me gisht ujin e kazanit. Ishte ngrohur tamam për t'u larë. E bartën të dy në banjën ngjitur me korridorin, ai filloi të zhvishej, ndërsa e shoqja i solli pishën e ndezur dhe teshat. Pas pak ai doli nga banja dhe e gjeti sofrën të shtruar: dy rriska bukë çerepi, djathë dhe thelpinj hudhrash. Ndihej i lehtësuar, por oreks nuk kishte. E thirri të shoqen t'i ndante flokët. Ajo e uli në gjunjë,

mbi shtroja dhe nisi t'ia drejtonte vijën e flokëve nga e majta. Ti je kalama, i thoshte duke ia shkuar pëllëmbën në fytyrën e butë, ti je vërtet kalama. Ai shtriu dorën drejt faqes së murit, mori lahutën, e vuri midis gjunjëve dhe filloi me zë të butë: *Moj e mira, pshtet për zit!* / *Prej një brezi t'i lshova syt!* / *T'pashë një meste tuj qëndisë!* / *Nxora alltinë shtatë herë me qitë...*

Zëri vinte plot mall e ankime, mbase nisej vajtueshëm prej së poshtmi dhe filtrohej diku afër grykëve. Ai ngriti sytë e dalldisur lart nga fytyra e së shoqes, si për t'i premtuar plotësimin e shpejtë të një dëshire mbi dëshirat. Dhe filloi: *Moj e mira vetullgalë!* / *Pse s'mi fole dy-tri fjalë!* / *Me i mbajtë mend derisa të jem gjallë!* / *Kur të vdes, ndaç qesh, n'daç qaj...* Dhe e prishi punën, kur, pa pushuar fare, vazhdoi: *Ku po këndon njaj zogu i zi!* / *Përmbi varr të djalit të ri...*

Ajo ia ndali harkun me një kundërshtim të prerë:

— Jo, jo! Mjaft për sonte!

— Po kur...?

— Kur të mbarojë lufta...

— Mirë, — i tha ai. U ngrit, e vari lahutën në gozhdë, bëri një gjysmëhark të shpejtë dhe i doli asaj prapa shpine. Ajo lidhi duart pak poshtë gjinjve dhe priti e tulatur.

— A të merr malli me luejtë? — tha ai, duke ia hedhur dorën në qafë. Ajo fërgëlloi me shejtani, u hepua pak prapa, por nuk gjeti mbështetje, sepse ai tërhijej duke ia mbajtur pëllëmbën mbi shpinë. Tri-katër herë u përsërit e njëjta gjë. Më në fund ajo hoqi dorë, lidhi me nervozizëm shaminë e zgjidhur dhe u shtrua në sofër. Asnjëri s'po hante.

— Përse më shikon ashtu, mor zot, sikur nuk i beson vetes se ti je dhe unë jam? — u ankua ajo.

«S'due të jem i pabesë me ty! Hiqe bukën, nuk më hahet bukë, nuk kam ku ta shtie. Krejt trupin e kam me dhimba për ty. Nesër dal në Deçiq me gjithë flamur. Jemi shtatë burra. Kur të jesë i pari, e merr flamurin i dyti, kur të jesë i dyti, e merr i treti... Unë jam i treti... Ti, mos thuej pse të lanë ty, që s'ke fëmijë, se, kur ke fëmijë, asht ma lehtë, në fund të fundit.»

Nuk e kishte të qartë, i mendoj apo i tha këto, sepse, pasi përtypi një kafshatë, foli papritur:

— Prandaj të martohesh!

Ajo u kruspullosoi dhe e shikoi me frikë e tmerr.

— Çfarë thue? — thirri.

— Ih, sa burrë i keq kam qenë unë. Të nantëdhetenantat i kam ba pas kurrizit. Kam vjedhë, kam rrejtë...

I numëronte me gjakftohtësi të nëntëdhjetë-nëntat dhe priste që të ndaleshin vijat e lotëve në faqet e saj dhe ajo ta shikonte me egërsi.

«Jo, jo», mohonte ajo me kokë dhe vijat e lotëve në faqe kullonin.

— Ma ke pasë mërzitë jetën! S'kisha ç'të baja me të heqë qafe...

— Rrenë! Asht rrenë! Asnji s'asht e vërtetë, — bërtiti ajo dhe u shkreh në të qara.

Shkonte nata dhe zilja e një grigje ishte prapë diku, larg tashmë, si orë e natës. Ata ishin shtrirë në kurriz, pa u zhveshur, dhe vështronin trarët e nxirë.

— Nuk duhet të qajmë, të qarët askush nuk e mban mend, — tha ai.

— Ku do të shkosh kështu, pash zotin? Vetëm në përralla ka udhë ku shkohet e s'vihet ma...

— Jo vetëm në përralla...

Ajo iu ngjesh pas trupit, e shtrëngoi me gjithë fuqinë, pastaj po aq papritur e lëshoi, e shtyu me forcë, ndërsa vetë u largua nga muri.

Këndonin gjelat e parë, që ndillnin zgjimin. Ai u përkul mbi sytë e saj gjysmë të mbyllur, e vështrroi një copë herë, pastaj u ngrit rrëmbimthi, shtrëngoi brezin dhe nyjat e tjera të veshjeve, hodhi hutën në krah dhe tha se po shkonte. Ajo e pa si një të huaj, vuri pëllëmbët mbi gropat e syve dhe qau me ulërime të mbytura. Ai i zgjati dorën dhe e tërhoqi nga vetja.

U ndanë në oborr si dy hije. Hija e tij zvo-gëlohej në udhën e madhe të veriut, gjersa humbi nëpër faqet fantastike të maleve.

Pas tri ditësh, një gazetar, që shkroi në shtyp për «vetëflimin primitiv të shtatë shqip-tarëve në përpjekje për ta ngritur flamurin në pikën më të lartë të pozicioneve të kundërshtarit», mori honorarin e majmë dhe u nis për pushime.

Albana

Sapo mbarova provimet e formimit, hëngrëm një darkë të qetë me shokët e kursit në lulishte «Drini», bëra gati valixhen e vjetër dhe u ktheva në fshat. Makina më ndaloi pranë zyrave të sektorit, Urime, urime, më foli centralistja e fshatit sapo zbrita nga makina dhe shkela tokën e vendit ku kam lindur. Toninit s'i paska ndenjur goja rehat, mendova. Me qëllim ngrita supet, gjoja se nuk merrja vesh për se ishte fjala. Lëre modestinë tani! Centralistja tundte kokën dhe më vështronte me adhurim të përzier me mall mua, bashkëfshatarin e vet, i cili tash e prapa do ta çonte jetën në ato zyrat e bukura të Tiranës. Sipas vajzave të brigadës së frutikulturës, me të cilat u këmbeva në rrugë, kjo gjë ishte vendosur përfundimisht. Sa u vura në vijë të drejtë me to, ndalën të qeshurat, më kthyen me përzemërsi përshëndetjen e ngrohtë, kurse njëra bëri një hap para shoqe-

ve dhe më pyeti: Ta kanë caktuar shtëpinë e re?

Ajo pyeste krejt sinqerisht, isha i sigurt, sado që e dija mirë ngarkesën ironike të asaj pyetjeje. Më erdhi plasja me Toninin. Si s'kishte duruar burri i botës? Apo s'e kisha porositur: mos e bëj muhabet pazari propozimin e gazetës «Bashkimi» për të më mbajtur në redaksi! Si ta kisha porositur për të kundërtën, ai kishte vënë tellallin në fshat. Ja nuk u mbarua ajo punë, kush duron pastaj llafet e dashakëqinjve për delenxhiun e marifetçiun që vetëmbivlerësohet për të tërhequr vëmendjen e shoqëve në rreth.

Kur më pyeti nëna, s'kisha nga ia mbaja, i thashë «po» me gjysmë zëri. Ajo u gëlltit, hyri në hardhitë e dendura të kopshtit dhe ndoshta qau. Babai shërbente raki e meze në tryezën e oborrit me një krenari të pabujshme. Për herë të parë u ndjeva i shqetësuar nga frika se emërimi në gazetë nuk do të bëhej. Kisha qenë fare i qetë deri atë ditë, s'kisha dashur t'ia dija, por shih, na del një gojëshqepur si Tonin Kthella...

Për fatin e zemërimit tim dhe fatkeqësinë e tij, u poqëm pikërisht atë ditë. E pashë kur la rrugën automobilistike dhe mori drejt shtëpisë sime. Jaka e gjerë e bluzës verore ngjyrë qumështi sikur i bënte fresk në trup, po do t'i veja edhe unë në ndihmë, përveç asaj jake, pas pak, do t'i bëja edhe unë ca fresk, kur t'ia hiqja veshin për nxjerrje të sekretit. Betim i kotë. Fytyra e tij e pafajshme, si e ushtarit të mirë Shvejk, më çarmatosi para se t'i jepja dy të puthura në faqe. Shoku i mirë Tonin më shtrëngoi në krahët e vet të fuqishëm, më pa nga lart si profet dhe tha:

— Dhjetë, sigurisht!

— Dhjetë, — fola me zërin e mekur nga shtrëngimi.

— Kryevepër, — tha, siç e kishte zakon të thoshte për gjëra të rëndësishme e të parëndësishme. I shkante shumë një natyre të çlirët artisti si puna e Toninit, i cili i ndante ngjarjet në dy kategori: të mira ose të këqija. Hierarkia dhe rëndësia e ngjarjes brenda llojit nuk i interesonte. U ul në minder, fërkoj shuplakat e duarve me njëra-tjetrën dhe me vështrimin e pashqitur nga unë, duke përmbajtur një gugatje të thellë gëzimi, tha:

— Edhe unë dhjetë mora!

— Po ti sikur do ta mbroje diplomën në vjeshtë, — thashë me habi të shtirur. Ai e kishte tjetërkund fjalër E dija mirë se ku. Por m'u mbështollën në kokë shumë mendime pas lajmit për «dhjetën». Vetëm duke tretur fillin mund t'i shmangia dyshimet e tij se përse nuk ngrihesha në këmbë ta përqafoja, ta uroja.

Tonini më rrahu shpatullat me pëllëmbë:
— Dhjetë me Albanën, or matuf! Harrove?

S'kisha harruar asgjë. Tonini dy-tri herë a më shumë më kishte folur për Albanën. I vinte rrotull me kujdes, sepse, siç thoshte vetë, ajo ishte nga ata tipat e tejdukshëm, tepër të ndjeshëm që ndikohen nga gjestet më të parëndësishme. Domethënë fitohen ose humben për pesë para spec. Po këto gjëra më kishte thënë për Albanën Sabriu, i cili gjithashtu përgatitej t'i hidhte grepin, duke shkruar tërë kulturën e cilësitë e tij të mira. Që të dy, njëri shok kursi nga Tirana, tjetri bashkëfshatar në degën e Histori-Gjeografisë, kishin pikësynim Albanën, pa ditur gjë për njëri-tjetrin.

Isha dëshmitar i afrimit të secilit me atë

vajzë simpatike, të pastër si qelqi, që u kishte futur në shpirt aq shumë trazim. Kur është këshu, e fitueshme apo e humbshme për pesë para spec, sipas meje ajo nuk bën, i pala thënë secilit. Ky mendim e pati mërzhitur Toninin. Kurse Sabri kokëploti, siç e quanim me respekt në shokët e tij, hapi një temë të gjerë për sqimën, që nuk është kurrë e tepruar, por pasqyrë edukate e kulture të thellë.

— Shiko, se janë serioze këto punë — i thashë Toninit.

— Kush tha se nuk janë serioze?

— Desha të them mos u ngut pa e parë në librezë dhjetën, — vazhdova në stilin figurativ të të folurit të tij.

— O skepticizëm, që e ke emrin Viktor, — thirri, duke bërë një pozë. — Kush e përballon këtë djalë levend, leshrashpupuritur mbi ballin si shpatë, të fortë e të lidhur si lis i ri, me sy të thellë si humnera, do të thoshte profesori im i folklorit, i cili kishte kult bukurinë fizike. Ja, ajo Albana mund ta përballojë mendova. Siç më kanë thënë, ajo vrojtën më shumë brendësinë se anën e jashtme. Për këtë shkak, sipas përfundimeve që nxirrja si dëshmitar i dy mtuesve, Sabriu e kishte prishur baraslargësinë, i ishte afruar më tepër Penelopës, siç po e quaj unë tani. Ndërsa shoku i mirë Tonin, të këqija mos pastë, po kësaj radhe do të mbetej me gisht në gojë. Natyra punon me një zgjuarsis të rrallë. Më mirë që mbetej Tonini me gisht në gojë, pasi ai do të lëpinte gishtin e s'do të çante kokën, kurse Sabriu ishte më i ndjeshëm e prandaj më inatçor. Sabriu do ta hante gishtin.

— S'e kam zakon të vë tiganin pa pasur peshkun në pjatë, madje të qëruar, — thashë.

— Prandaj të pata porositur të mos e bëzaje punën e emërimit. Po ti... Ti ke zakone të tjerë, Tonin i dashur.

Faqet e tij të buta u purpuruan. Sytë e tij të thellë, me një shkëlqim çeliku, kuturisën pafajesisht nëpër pjergullën e rrushit. Pas pak vështroi nga unë. Tonini të plastë zemrën. Ndihej krejt i çarmatosur e qyqar tamam si një nxënës i klasës së tretë fillore që mësuesja e kap me kopje. Unë çuditesha me vete si kisha sulmuar ashtu, bash në oborrin e shtëpisë sime, kundër çdo zakoni, e kur pa? Kur ai më sillte lajmin se i kishte ujdësuar bukur mirë telat me Albanën. M'u thaftë goja, m'u thaftë! Më fal, i thashë Toninit. E di se nga gëzimi e bëre. Po ja, vallë realizohet! Kush jep shpjegime pastaj! Më kupto drejt! Unë s'bëj asnjë aluzion, pra kjo s'do të thotë se ti me Albanën nuk do t'i çoni punët deri në fund.

Fjala ime pati efekt të menjëhershëm. Në fytyrën e Toninit lulëzoi me petale të gjera trëndafili i humorit. Ai rrëmbeu gotën nga tryeza, e ngriti në lartësinë e syrit dhe ia shkrepiti të qeshurave kot. Unë gjithashtu ngrita gotën.

— Sigurisht, i dashur, sigurisht, Fillimi i mbarrë, gjysma e punës, thotë populli. Unë, — vazhdoi Tonini, — i bëra asaj një fotografi artistike me ngjyra në dy kopje. Ajo pranoi të fotografohej. Një lëshim ky. Ajo, sipas kërkesës sime, më dhuroi një tërë kopje, tërë për zemërsi...

La gotën në tryezë, futi dorën në bluzën që kishte veshur dhe nxori fotografinë e saj të mbështjellë me letër.

— Vetëm kaq? — thashë, duke ulur gotën në vendin e vet.

— Pak të duket? Një femër si kjo s'mund të pushtohet ndryshe veçse pjesë-pjesë, — shqiptoi Tonini me ton filozofik. Ndërkaq, me pamjen e atij që ruan provat kryesore për në fund, më zgjati fotografinë. E njoha menjëherë Albanën dhe sepse e përfytyrova duke nxituar në rrugën e ambasadave. Ndofta ngaqë aty këmbeshim shpesh mëngjeseve. Më befasoi fytyra e saj e qeshur, drita e çiltër e syve, pa asnjë lloj trazimi, që rrezatonte në ballë dhe në faqe. Albanën e kisha parë gjithmonë nga një largësi jo më tepër se dhjetë-pesëmbëdhjetë metra dhe gati gjithmonë buzëkyçur. — Hë! — thoshte vështrimi ngadhënjimtar i Toninit. Ai kishte njëfarë të drejte ta lidhte ngazëllimin e përgjithshëm të Albanës me praninë e vet atje përballë saj, me aparatën fotografik në dorë. Ia ktheva fotografinë. Ai e mbështolli me kujdes dhe e futi prapë nën bluzë. Mes nesh vetvetiu u vendos heshtja. Kjo heshtje më padiste si ziliqar. Nuk dija ç'të thosha. Kisha në mend Sabriun. Në përfytyrimin tim ai rrinte me kurriz nga unë, nuk ma tregonte fytyrën, sado që përpiqesha ta ktheja nga vetja. Në imazhin tim ai qante. S'e kisha parë kurrë të përlotur, prandaj s'ma kthente fytyrën.

— Tjetër gjë i the? — pyeta Toninin.

— Natyra e saj e çiltër, — ia nisi ai shend e verë, — më detyron të jem i kujdesshëm që të mos futem në pyll me sëpatë të pamprehur, si budallai.

— A ke ndërmend të hysh në pyll?

Ai ngriti supet sikur thoshte: C'po bisedonim gjer tani? Pastaj sytë e tij lëshuan shpejt ca shkëndija ironike.

— Edhe unë kam të drejtë të hyj në pyll, apo jo? — tha, dhe ironia në sytë e tij u for-

cua. Unë kafshova buzën nxitimthi, pastaj qesha.

Postieri solli një telegram për mua. *Telegrami thoshte: Të pres nesër në stacion. Të vish patjetër. Sabriu.* Sabriu i paska gjetur dy fletët e kampit për në kampin «Albana», siç ishte shprehur, kur propozoi të venim së bashku për pushime atje ku do të vinte Albana. I kisha thënë një «po» kalimtare, i bindur se nuk do t'i gjente fletët. Po qengji i butë ishte treguar shumë i shkathët kësaj rradhe dhe ja ku mbërrin telegrami, si fishek pushke, dhe më urdhëron të mbledh rraqet pa humbur kohë. I mendova këto pa i hequr sytë nga teksti i telegramit. Tonini u shqetësua seriozisht. Ngriti e rrëzoi me logjikë të ftohtë dy-tri variante të zymta për shkaqet e telegramit dhe pastaj vërejti: Sabriun do ta kenë caktuar në ndonjë punë kryevepër, diku në ministri. Ai e meriton një vend të tillë, e meriton plotësisht, e bëri të kryer Tonini. Balli i tij u çel nga hareja. Desha ta përqafoja atë njeri të mirë, me gjithë dhembjen që më shkaktonte e vërteta se unë kërkojshja si ndihmës i atij që do t'ia rrëmbente Albanën.

— A beson edhe ti sikurse unë? — më pyeti.

Përgjigje të ndryshme më rrinin në kokë. Mund t'i thosha, për shembull, se ky telegram deshifrohej si përparim i mëtejshëm i cështjes së emërimit tim në gazetë dhe atëherë do ta shihja Toninin duke ngritur pluhurin e tokës në valle. Kjo do të ishte pahijshme. tingëllonte cinike në raport me të vërtetën.

Nëpër pemët e kopshtit ngjireshin gjinkallat. Më dukej se një prej tyre kishte hyrë në kokën time. Mund t'i stisja variante të tjera, mund t'i tregoja të vërtetën dhe kështu bëra.

— Në ç'kamp? — pyeti me padurim Tonini.

— Nuk e ka shënuar. Kopraci! — thashë unë me shaka.

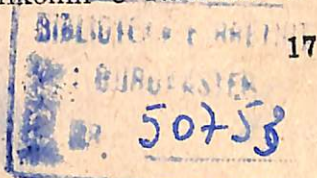
— Në qofshi në Durrës, do të jemi bashkë, — tha Tonini. — Unë nisem pasnesër. Do të qëndroj në shtëpinë e një shoku përsëmbëdhjetë ditë.

«Ajo, atje?» — pyeta turbull me tundje koke.

«Më duket se po», pohoi ai me kokë, po ashtu turbull, dhe një buzëqeshje e thellë ia përshkoi si vetëtimë krejt fytyrën e lumtuar. Vura buzën në gaz. Nuk do të jetë e lehtë për mua, mendova.

I parandjeva që në fillim skenat e pahijshme dhe bajate të përplasjes së dy trimave për vashën. Njëherë e pleqërova t'i telefonoja Sabriut: nuk do të vij në kamp për arsye se...». Po një zë i brendshëm më thoshte të mos e fyeja ashtu vashën, e cila nuk do të rrinte në pozicionin pasiv të mollës së sherrit, po me mençuri do të afronte njërin, duke larguar urtë e butë tjetrin. Edhe në qoftë se, ta zëmë, ajo vuan nga atavizma e femrës së etur për ndeshje pretendentësh, gjë që lëshon ca hije në kulturën e saj, prapë duhet të vesh, vazhdonte zëri im i brendshëm. Duhet të vesh për të luajtur një rol të mirë në historinë e mundshme dashurore të shokëve, gjithnjë në dobi të së drejtës.

U nisa qysh të nesërmen në mëngjes. Sabriu më priste në ballkonin e stacionit të

trenit. Dallohej që larg, si dhia ndër dele, me atë trupin skërfyell një pëllëmbë mbi të tjerët. Qengji i butë kësaj radhe kishte vënë kripë kaprolli. Mbante një këmishë të blertë prej poliestri që i rrinte shtrënguar, duke e treguar më energjik se ç'ishte. Midis këmbëve të hapura shkundte me moskokëçarje djaloshare cigaren me filtër. Çne! Sabriu nuk e pi duhanin. Nga mënyra si e flakte tymin përpjetë, apo si krijontë këputje të fjollës, kuptohej qartë se nuk ishte cigare halli, por një finte që e bënte duke e ndier veten të shkarkuar nga çdo detyrim tjetër, për t'u marrë vetëm me dashuri. Ma zgjati dorën si një çunaku. Mirë, ia bëra unë. Mirë, tha dhe shkundi cigaren me një gjest të prerë. Më ërdhi hem për të qeshur, hem çudi me gjallërinë dhe shkujdesjen e shokut tim, që me të drejtë e mbanin si më të urtin e shokëve. Gjallëria i lëvrinte në duart e gjata, në rrudhat e pantallonave verore, në fijet e flokëve, në vështrimet plot nënkuptime. Ngjan si aventurier i thashë, ndërsa ecnin krah për krah në shëtitore.

— Aventura na pret, — ma ktheu me ton kapedani. Qeshëm të dy njëherësh. Gjallëria e Sabriut më pushtoi edhe mua. Ora pranë kafe «Pezës» shënonte 18⁰⁰.

— Ku vajti melankolia karakteristike, — thashë me një ton të ndërmjetëm, as dëftor as pyetës.

Sabriu ngriti gishtin lart dhe tha me pamje aktori:

— E kam varur në një degë mimoze, atje në qytetin «Studenti» dhe tani flladitet, ndërsa më vonë do të përkundet në erë.

— Poezi, — bërtita unë.

— Le të vijë, poeti i klasës sonë V.S., le t'i shënojë në bllok këto xhevahire, le t'i shesë si krijime të vetat, unë ia fal, — vazhdoi Sabriu.

Ashtu euforikë, hymë te «Peza» për të pirë nga një birrë. Lokali i ngushtë ishte deng me njerëz që bisedonin. Ca në banak thërritnin për t'i tërhequr vëmendjen këmerieres, e cila të gjithëve u buzëqeshte me delikatesë. Mezi i mörëm birrat. Sabriu përkëdhelte me duar qelqin e gotës, mbi të cilën bënte hije fytyra e tij ceremoniale. Vagëllimthi më erdhi nëpër mend Tonini i shkretë. Ai kishte qëlluar pa fat duke pasur kundërshtar Sabri kokëplotin. Pimë birrën dhe dolëm në rrugë.

— M'u mbush mendja top ta përfundoja këtë punë, — ia nisi Sabriu. — Në fillim e mora ashtu... hajt pra, po tani ma ka hedhur litarin tamam e s'lëviz dot. I bëra një telefon parmbremë. S'kisha folur ndonjëherë në telefon me të. S'po të shohim, i thashë çakërrqejf, je mbyllur në shtëpi, ndërsa takojmë dhjetëra njerëz të tjerë pa interes. E njëjta gjë ngjan edhe me mua, ma ktheu aty për aty me të qeshur. Pastaj më tregoi se do të shkonte në kampin «Rinia» në Durrës. Të keqen, thashë me vete, atje më ke! Po ti? më pyeti. Oh, ç'koincencë, thirra unë. Do të jemi bashkë. Të them të vërtetën, u gëzua. Atë mbrëmje dhe dje paradite e ktheva përmbys tërë komitetin e rinisë të rrethit dhe i gjeta fletët...

— I fortë je treguar, — i thashë sa për të qenë në bisedë.

Shëtitëm, dy orë të mira. Sabriu zbrazi hamendje, dyshime thuri plane, hartoi dialogë. për çfarë s'foli, po mua s'më dha rol. Roli im si ndihmës dhe përkrahës në një ndërmarrje aq

vendimtare ishte i nënkuptueshëm. Ndërkaq do të isha i nevojshëm për të hyrë në çastin e duhur ndërmjet tij e Toninit, duke e këshilluar këtë të fundit të rrinte urtë.

Darkën e hëngrëm së bashku, në shtëpinë e tij. U shtrimë për të fjetur vonë, pasi ndoçëm një film televiziv dhe pasi u shoshitën edhe një herë mes nesh planet, dialogët, etj., etj. Fjeta menjëherë, ndërsa Sabriu, siç më tha të nesërmen në mëngjes, kishte fjetur pak, madje s'ishte plotësisht i vetëdijshëm nëse kishte fjetur. «Ndieja një fluturim në trup», më tha. Në mëngjes ajo ndjenjë fluturimi ishte tërhequr në thellësi të natyrës së tij të heshtur e gati të zymtë.

— Hë, të zuri frika? — e ngacmova te pasqyra e banjës, kur po kriheshim të dy. Ai vuri paksa buzën në gaz, po pesha e seriozitetit e mbylli shpejt vizën që krijuan buzët e qeshura.

— Ligji do të provohet se s'bën, — thashë unë.

— Cili ligj?

— Ligji i dridhmave dhe i pasigurisë, që pushton zemrat e djemve, kur nisen në takime me vajzat e porsanjohura.

— Ëhë! Kush e ka formuluar këtë ligj?

— Unë, — thashë me thjeshtësi. Sabriu më qëllloi me pëllëmbë në sup. U duk sikur u çel ca. E ëma vuri mbi makinën larëse çantën e madhe me ndërresat dhe veglat e tualetit. Në çantën time të vogël futëm romanet e Bëlit, dy-tre libra të rinj poetikë dhe një kuti. Gati për nisje.

U treguam djelmossa me mend, zumë vend në tren tridhjetë minuta para nisjes. Dhjetë minuta më vonë vërshuan plazhistët. Në ka-

rriqet, ku ishim ulur ne, zunë vend dy djem e dy vajza. Na mërzhitën që në fillim me barcaletat e stërdëgjuaara, me të cilat shkuleshin së qeshuri sikur bënin garë kush e kush të hapte gojën më shumë. Nga fytyra e Sabriut u largua edhe ai pak humor i nisjes. Kundronte i përhumbur peizazhin e fishkur nga thatësira, vreshtat e ronitur para kohe, gjethet e murrëtyera të plepave.

— Lipset shi, — thashë unë.

Ai afroi kokën te mbështetësja e bërrylave.

— Si mendon ti, a duhet ta bëj që sot bisedën me të? Mos harro, — vazhdoi pa mëlënë të flisja, — ajo është djalli vetë, intelektuale e dorës së parë. Një hap i nxituar... Më kupton?

— Të kuptoj. Ma ke përsëritur disa herë.

Sabriu u step.

— E idealizon tepër, më duket, — vazhdo-va.

Qepallat e tij fshehën ngadalë një shprehje tallëse të syve.

— Ah, ti nuk e njeh mirë.

— Çfarë i ke thënë Albanës gjer tani? — pyeta papandehur.

— Mos bëj pyetje naivi. Asgjë s'i kam thënë tamam. Kam shëtitur, kam pirë kafe me të, i kam bërë lëvdata, i ka mirëpritur, më ka bërë ajo lëvdata, natyrisht i kam mirëpritur. Kam bërë ndonjë aluzion se e dua... Prandaj po të pyes: a t'ia bëj nesër bisedën vendimtare, apo ta shtyj për nga fundi i pushimeve?

Nuk foli.

— Jam treguar i gatshëm ta thelloj miqësinë me të... Kaq dhe më duket e kam tepruar, — tha ai. — Ajo është një tip që, ma

merr mendja, e respekton shumë punën shkallë-shkallë, që të ketë kohë të mbledhë mendjen. E ashtuquajtura «stuhi e dashurisë që djeg etapat» është tejkaluar me kohë prej saj. Për këtë jam i sigurt.

Era m'i hidhte fjalët e tij në fytyrë si materie.

— Çështja është që edhe ajo të jetë në provim para teje, jo vetëm ti para saj, — vërejta si profesor me përvojë jete. Sabriu qeshi me tallje.

— Drejt, drejt, or baba! Pra, si thua: sot, nesër, apo pasnesër...

— Kur të ndihesh më i sigurt.

— Drejt, drejt, or baba! Rrethanat konkrete, rrethanat, posi! — ia nxori paketën dhe ndezi duhan. Po vinte në formë.

— A s'ia marrim një kënge, — thashë me entuziazëm.

Ai qeshi me gjithë shpirt. Rrotat e trenit kërcitnin. Sabriu e përdridhte cigaren para syve si mendimtar i thellë.

— Dikur do t'i kujtojmë këto dhe do të qeshim, — tha dhe u var prapë në dritare. U kujtua për syzet, i nxori nga çanta, i hoqi nga këllëfi dhe i vuri në sy. Tani dukej tepër serioz. Nuk e kisha vënë re se ngazëllimi i vinte vetëm nga sytë.

Sabriu propozoi të uleshim në njërin nga stolat midis leheve të luleve, majtas kampit. Të mos jepnim shenja padurimi, duke e kërkuar menjëherë Albanën në breg të detit. I tha-

shë se ishte më mirë të venim në breg, të takonim ndonjë shok tjetër.

— Aha, rreziku i zyrtarizmit, shkrirja me popullin. I ke antenat shumë të forta për çdo nuancë të zyrtarizmit, — tha Sabriu me ironi. — Po unë dua t'i shkaktoj një surprizë, i dashur, dhe mbi të gjitha nuk dua t'i krijoj përshlytjen e djalit që vardiset.

Rregulloi syzet mbi hundë dhe u kthye me fytyrë nga bregu i përflakur. Refleksat e diellit mbi rrëzë dhe mbi ujë bënë që njerëzit të dukeshin të vegjël. Mendova për Toninin. Ai duhej të ishte njëri prej dhjetëra krijesave të zhytura në fluksin e diellit. Pas pak, në mos pas pak pas disa ditëve, ka për ta kuptuar rolin tim dhe do të më quajë tradhtar. Më hipi një mërzi që shumëfishohej nga vapa që shtrëngonte. Turbull mendoja një shkak për t'u tërhequr. Me shumë mendjelehtësi kisha fluturuar drejt e këtu, pa e menduar gjatë se mund të humbisja një shok nga fshati, me të cilin kisha bashkudhëtuar e qarë halle katër vite shkolle të lartë.

Sabriu kishte rënë në të thella. Ajo e ka fajin, mendova. Ajo ua ushqen shpresën të dyve. Nuk është mirë kështu!

Pse e bën me faj vajzën e botës, pa e njohur fare, i thashë vetes pas pak. Kush të siguroi ty se dy shokët e tu nuk u japin kup-time sipas qejfit buzëqeshjeve të saj njerëzore? Ja, a ka prova bindëse nga Tonini për t'ia thënë unë Sabriut se kështu e kështu e ka punën ajo vajzë, se ajo dashuron Toninin, atë studentin e historisë, prandaj t'i kthesh shoqërinë që të jep e mos u lodh për tjetër gjë? A ka prova të tilla nga Sabriu për t'ia thënë Toninit? Nuk kanë prova, as njëri, as tjetri.

Në vetvete ndihesha i shfajësuar në çdo rast para tyre. Çfarë bezdie! Shkaku i largimit nuk gjendej lehtë. Duhej diçka e fortë, që të mos linte asnjë dyshim se po largohesha nga bezia. Ndaj një natyre të pasigurt, siç ishte Sabriu, kjo do të ishte një sjellje e përbindshme.

I ndodh nganjëherë njeriut të vihet në disa rrethana që nuk i kupton qartë as vetë, që i shkaktajnë shqetësim të madh dhe s'di si të shpëtojë. Njëra arsye kundërshton tjetrën; pështyn lart, të bie në sy, pështyn poshtë, të bie në gj. Kështu po ndodhte me mua. Dhe gjëja më e mirë, thashë me vete, është të mos e vras mendjen, po t'i lë gjërat të rrjedhin në rrugën e tyre të vërtetë.

U ngrita nga stoli ku rrinim. «Po bëj një kalim nga bregu», i thashë Sabriut. Ai më vështroi i shpërqendruar. «Mirë», tha. Ka për ta humbur davanë, mendova. Natyra e tij e trishtuar dhe një lloj stepjeje e tepruar para vajzave, më linin shpresa të pakta. Ishte njohja e dobësive të vetvetes në këtë pikë, që e shtynte nganjëherë të merrte pozat e një donzhuani kokëshkretë. Kur e hiqte pozën, dukej akoma mëleshko dhe gati i vuajtur për shkak të artificialitetit.

Po i afrohesha bregut, kur dëgjova të thërriste emrin tim një vajzë. A ka mundësi të jetë Shpresa, një mikeshë ime e kursit të tretë? A ka mundësi të ndodhë si në novelat e studentëve të vitit të parë, ku miqtë gjejnë njëri-tjetrin gjithkund? Këto dy pyetje më vizlluan nëpër mend, ndërsa kthehesha nga zëri. Më zhgënjeu menjëherë shtati i gjatë i asaj që më kishte thirrur. Shpresa ka një shtat nën mesataren dhe është imcake. Vura pëllëmbën në sy

për ta shquar më mirë. Ca nga të qeshurit, ca nga vibrimet e diellit, ca nga syzet dhe kapelja me strehë që i lëshonte një dritë të kaltër në fytyrë, unë s'po e njihja dot atë vajzë. Vetëm kur u afrova pranë saj, thirra:

— Laura, djall! Qenke bërë si arixheshkë me këtë kostum tërë llapa.

— Po ti ç'do këtu i pazhveshur? — tha ajo.

— Tani sa mbërritëm.

— Do t'i lësh rrobat te çadra jonë? — ajo më tregoi një çadër me shirita të gjelbër dhe të bardhë dhe me thekë anash. Nën të ishte shtrirë një vajzë. Trupi i saj ishte shumë i bardhë. Kishte vënë kokën mbi një kamerdare dhe lexonte një libër.

— Kush është ajo? — ia bëra me kokë Laurës.

— Albana.

— Albana! — përsërita unë me ton pyetës e habitor njëkohësisht.

— E, ore, pse çuditësh? — tha Laura. — Do t'i lësh rrobat?

Unë falënderova, i thashë se kërkoj dikë, se këtu jemi, do të shihemi përsëri. Mirupafshim! Mirupafshim! Mirupafshim, Albana, ngrita zërin unë. Albana drejtoi kurrizin, më dhuroi një buzëqeshje dashamirëse dhe u ul përsëri në qëndrimin e parë. Isha i sigurt se pyeste Laurën kush isha unë. Ajo s'më njihte, veç ndofta si fytyrë të parë dendur në oborrin e Filologjikut apo para Arteve.

U nisa në drejtim të bregut. Me bisht të syrit pashë trupin e bukur të Laurës që vra-poi drejt detit, hodhi pesë-gjashtë hapa në cek-tinë dhe u zhyt në ujë. Më erdhi çudi, më erdhi trishtim që, me sa dija, asnjë nga djem-

të e kurseve të tjera nuk kishte shtënë dashuri me Laurën. Trupi i saj shfaqej herë pas here mbi ujin e kaltër si një koral i ndritshëm dhe zhdukej përsëri.

U vërtita një copë herë bregut. Toninin s'ma zunë sytë. Pyeta dy-tre të njohur, por s'e kishte parë kush. Pas nja njëzet minutash u ktheva te stoli midis leheve. Sabriu rrinte në atë qëndrim, siç e kisha lënë, me këmbët e mbledhura si vajzë, me kurrizin e lakuar pak majtas, me njërën dorë në mjekër, sikur çuditej me gjindjen që shullëhej në diell.

— Bota dëfren andej, — i thashë unë. — Ca lahen, ca lajnë, ca lexojnë letërsi vere dhe pakkush mediton.

Ai më pyeti a e kisha parë atë. I tregova me gisht çadrën e saj. Fytyra iu rrudh me trishtim.

— Po mendoja sikur Albana të thotë «jo». Natyrisht nuk ka për të qenë një «jo» e prerë, por një «jo» e moderuar, diçka e tillë: sa i bukur deti, Sabri. Kur të fejojesh, sille këtu të fejuarën. Kam shumë dëshirë ta njoh të fejuarën tënde...

U ula pranë dhe i fola me ton të butë:

— Pse mendon kështu? Albana ka fat me ty. Po i hyre me inferioritet, po i hyre me paramendim se do të kundërshtojë, më mirë mos i hyr fare.

— Thashë njërën nga dy përgjigjet. Po aq sa dyshoj te «jo»-ja, besoj te «po»-ja.

— Puna është që gjatë këtyre ditëve të përforcohet pohimi. Është krejt normale për mendimin tim që në një fazë të tillë simpatie të dyanshme, ku jeni ju, vajza të mos ketë një mendim të prerë para propozimit. Ajo «po»-ja që thua ti, e cila nuk është shqiptuar ende,

të jep mundësi ta njohësh e të njihesh më mirë prej saj...

Sabriu qeshi nën hundë.

— Marrim nga një arançatë te ky klubi këtu, — tha.

Tridhjetë metra më tutje ishte një tregtare ambulante. Trualli i dyshemesë ishte plot me gjurmë këmbësh të lagura. Ne morëm arançatat dhe nisëm t'i pinim në këmbë, Sabriu i kthyer me fytyrë nga deti, unë përballë pasqyrës së madhe të vitrinës që shihte gjithashtu nga dalja. Pa pirë gllënjkat e dyta, syri më kapi kontraktimin e lehtë të Sabriut, i cili uli shishen shpejt dhe kontraktimin e Albanës, që hyri në klub me rroba banje. Të dy i vështrova përmes pasqyrës. Ishte një hutim i shkurtër, i dyanshëm, që, sipas meje, zbulonte ndjenjat e tyre për njëri-tjetrin. Sabriu i ka punët në vijë, kot tjerr dyshime, mendova në çast.

Pas Albanës hyri Laura dhe atmosfera u bë gazmore. Laura me Sabriun shkëmbyen pyetjet e zakonshme të mirësjelljes, pastaj pasoi një grindje e lehtë në banak se kush do të paguante. Laura ngulte këmbë se kishin ardhur duke u bazuar në forcat e tyre. Forca paçi e dhënçi, ia ktheu Sabriu, po kësaj radhe na këni gjetur dhe na takon t'ju qerasim. Laura ndihej më e lirë, ndërsa Albana shfaqte njëfarë bezdisjeje, ndofta për shkak të lëkurës tepër të bardhë. Sabriu e shikonte vetëm te koka.

— E drejta mashkullore fitoi edhe një herë, — u tërhoq Laura. Sabriu u zgjati shishet e arançatës.

— Fiton, — e korigjova unë, duke apostrofuar frazën e saj me nëntekst. Qeshëm të katër, përplasëm shishet dhe i kthyem. Unë bo-shatisa timen dhe e vura në banak.

— Të shohim! Këtu jemi, — tha Laura dhe më nisi tinëz një të shkelur të shpejtë të syrit. Fytyra e saj u alarmua menjëherë, sikur kishte nxjerrë pa dashje një sekret. Laura alarmohej kot. Edhe unë isha i mirinformuar për marrëdhëniet gati mbimiqësore të Sabriut me Albanën. Edhe unë dëshiroja të kapërceheshin shpejt shkallët e pakta që kishin mbetur dhe ata të dy të duheshin. Shenja e Laurës u pëlqye prej meje si një ogur i mirë dhe, siç i shpjegova Sabriut më vonë, kur u ndamë me vajzat për t'u takuar pasdite, ai gjest dëshmonte se Albana me siguri diçka do t'i kishte thënë shoqes së saj. Sabriu ndryshoi. U bë gazmor dhe llafazan. Gjatë gjithë pasdites notuam e bëmë banja dielli nja njëqind metra majtas çadrës me shirita të gjelbër.

— Duhet të shkosh tek ajo, — i thosha unë. Ai mohonte me kokë, mohonte me zor, megjithëse digjej nga dëshira.

— Janë përralla ato që thuhet se femrës duhet t'i rrish ftohtë për ta tërhequr më thellë në dashuri. Është Albanë ajo, nuk është...

— Vërtet? — pyeste Sabriu me naivitet fëmije.

— Vërtet, o qyqman! Ngrehu të rrimë me to!

Rrënjët e druajtjes së tij ishin të zgjatūra thellë. Ai nuk i shkulte dot.

Në mbrëmje u ulëm të katër në hollin e klubit «Punëtori», nja dyqind metra përtej kampit. Drita e fortë e një llambe prapa shpi-

nës sime mblidhej nga flegrat e ngushta të një abazhuri prej guaske dhe binte mbi fytyrën e lëmuar të Albanës. Ajo ndihej e shqetësuar, si aktoret e pamësuar në studiot e Televizionit.

— Ndërrojmë vendin bashkë? — i thashë Albanës.

— Mirë, — tha ajo, duke u ngritur. — Më duket sikur jam para kamerës duke dhënë intervistë.

Laura lëvizi në karrige dhe tha:

— Nuk të pëlqen të xhirohesh?

Nuk guxova ta vështroja nga frika se më shkelte syrin. Albana ngriti njërin cep të vetullës me një shprehje kritike ndaj vërejtjes së shoqes. Sabriu vështronte tutje, andej nga vija e murrëtyer e bregut, që shkrihej dalëngadalë me detin e errët. Siluetat e çifteve që shëtitnin, dukeshin misterioze e të dridhshme deri në njëfarë vendi, pastaj humbisnin fare në errësi. Ata janë këtu, mendova për Albanën dhe Sabriun. Ndofta ndonjë natë do të jenë atje, të kapur krah për krah, të heshtur dhe të lumtur. Atëherë pushimet tona do të përshkruhen nëpër ditare si të mrekullueshme, sepse bukuria e tyre është lidhur tani me dashurinë e Albanës me Sabriun. Por ata nuk mund të venë atje, nuk mund ta fitojnë këtë muzg, këtë vetmi të dëshiruar, në qoftë se unë dhe Laura do t'u qepemi si rrodhet. Ne duhej t'i linim vetëm, të tërhiqeshim, pa zbuluar qëllimin e tërheqjes.

Flisnim gjëra të kotà, herë njëri, herë tjetri. gjëra që nuk mbahen mend, kur Sabriu papritur tha:

— S'më rrihet këtu! Shëtitim, më mirë.

Albana u ngrit menjëherë, sikur mezi e pri-

ste një propozim të tillë. Vështrimet e mia dhe të Laurës u vishtëlyen në ajër, pa mundur t'i kumtonim diçka të qartë njëri-tjetrit.

— Unë dua të pi një birrë, kam nevojë për një birrë, — tha Laura me tonin e një adoleshenteje të llastuar.

— Birrën pijeni bashkë me Viktorin. Në breg na keni, — tha Sabriu, pa iu dridhur zëri. Ndarja qe fare e lehtë. I vështrova si iknin kokulur drejt bregut. Sapo të kalojnë largësinë, kur nga klubi të duken vetëm si silueta, kanë për t'u përqafuar, mendova. Në fillim lehtë, pastaj vrullshëm. Ai përqafim dashuror, krejt i përligjur, sipas meje, do t'i hiqte menjëherë pengesat që fjala, në vend që t'i mënjanojë, nganjëherë i trash më shumë. Pas përqafimit, mundet që Albana të largohet një hap, gjoja e fyer, dhe t'i thotë Sabriut: je në vete? Ç'bën kështu? Ndofta te këto fjalë, te lotët e mëpastajmë qëndron bukuria e papërsëritshme e puthjeve të para. Ndërkaq Sabriu mund t'i referohet poezisë «Fyerja e një puthjeje», e shkruar nga Stratonin në shekullin e dytë para erës së re: Nëse të fyej duke të puthur, në qoftë se kjo të duket fyerje, atëherë bëj të njëjtën fyerje, puthmë dhe ti. Fjala është e lehtë tani.

Unë mendoja, Laura gjithashtu mendonte. Ata të dy na kishin lënë pa role, dhe ne, pavarësisht se nuk e shprehnim, e nënkuptonim këtë. E vështrova me bisht të syrit fytyrën e saj të mënjanuar pak anash, pa shkathtësinë e pakmëparshme, kur kishte kërcyer si nazemadhe: Unë dua të pi birrë! Ndjeva dhembshuri për të. Gjithnjë ndiej dhembshuri për vajzat që shoqërojnë shoqet e dashuruara. Anash

meje rrëshqiti bluza e bardhë e kamerierit. E kapa për cepi. Dy birra dhe dy biftekë, i thashë. Ai miratoi me kokë dhe nxitoi nga sporteli i brendshëm. Laura nënqeshi. Unë gjithashtu qesha sikur s'kisha kuptuar gjë. Asnjëri nuk shikonte më nga bregu. Rrinim pa folur dhe për të dy, kjo heshtje, pranë njëri-tjetrit, ishte një heshtje që nuk na mërziste.

Kamerieri e solli shpejt porosinë. Laura prapë buzëqeshi si më parë, kur dukej sikur thoshte: ku pi birrë unë, o derëzi!

E mbushi gotën me kujdes, mbushi edhe timen, i përplasëm, duke u shikuar drejt në sy: Gëzuar, i thashë. Gëzuar!

Piu më shumë se ç'duhej, e lëshoi gotën në tryezë dhe u kollit për t'u liruar. Pastaj qeshi, qeshi si fëmijë dhe më kërkoi të falur. Koka ime u kthye nga bregu. Andej nuk dukej më asgjë.

— Sabriu e do, — thashë me zë të ulët.

— Ashtu? — ia bëri Laura. Hë! Ajo ishte më dinake se unë, e mbronte më mirë shogën e saj. Rashë brenda. Sikur ta marrë vesh Sabriu, do të zemërohet.

— Po, — thashë, i vendosur për ta çuar bisedën deri në fund. Laura ngriti prapë gotën e birrës, tha «gëzuar» dhe piu me kujdes.

— Albana ç'thotë? — e pyeta, duke mbushur gojën me biftek, që pyetja të tingëllonte mospërfillëse.

— Ç'të thotë Albana? Ajo nuk e di. Por, të jap fjalën se, posa të kthehem në dhomë, do t'i them se Sabriu të dashuron dhe këtë ma tha Viktori.

M'u duk e tmerrshme qetësia me të cilën i shqiptoi këto fjalë.

— Ndofta do të jetë vonë deri atëherë, —

thashë me një gëzim të keq, duke bërë me kokë nga bregu.

— Ashtu? Sa mirë! Uroj të dalin me sukses.

— Laura! Të lutem, lëre këtë rol prej naveje. Më thuaj mua, vetëm mua... Ti e kupton: ne jemi në të njëjtën pozitë, në të njëjtin rol, dhe kjo gjë më bën të dyshoj te vendosmëria e atyre të dyve. Asnjëri s'ka besim të plotë. Sabriu i duhem unë për të nesërmen e kundërshtimit. Albanës i duhesh ti... Më thuaj: e do Albana Sabriu, apo jo?

Laura përkuli kurrizin e gjatë përpara dhe më vështroi me vëmendje:

— Nuk di ç'të them, Viktor! E shqetësuar është. Di të them vetëm kaq: ajo e respekton për aftësitë. Do kënaqesha shumë, po të përfundonin bashkë.

— Gëzuar! U fejojshin, — thashë, me gotën para buzëve. — Mes nesh, — shtova.

— Po.

— Kaq, — e hëngra llafin. Desha t'i thosha se tani gjithçka ka marrë fund dhe ata të dy na kanë harruar fare.

Pas nja tridhjetë minutash ata u kthyen. Ishin të qetë, jashtëzakonisht të qetë, me fytyra të bardha sikur vinin nga një stinë e ftohtë. Albana tha se ia vlente të shëtitje bregut. Sabriu miratoi me kokë në mënyrë ironike. Paguam dhe u nisëm drejt fjetinave.

Ato thanë «natën e mirë» dhe dredhuan në një rrugicë të qarkuar anash me pemë. Ne u ulëm në një ndenjësë rrethore me tryezë druri në mes. Sabriu e ndjeu se prisja diçka, kjo ishte e natyrshme.

— Punë djalli! — tha me të qeshur. — E lamë të bisedojmë prapë.

— Ti i the gjë?
— Ja ashtu, as po, as jo.
— Si as po, as jo?
— Bëmë biseda të ndryshme. I lashë të kup-
tonte...

— Copë, ore, t'ia kishe thënë: të dua! Bile
ta kishe përqafuar!

Sabriu mërmëriti nën hundë:

— Hëë! Nuk është aq kollaj. Pastaj ti e di si
është ajo: Një hap i nxituar...

— Më fal! Si qenka ajo?

— Një mrekulli.

— Shih, se je dalldisur ca.

— Vetëm ca?

E kyça gojën, madje tepër po ndërhyja. Fun-
dja s'më takonte të ndërhyja aq tepër. Para se
të ngriheshim, i thashë edhe këto:

— Merre ashtu siç është, por mos e idea-
lizo. Idealizimi nuk i pëlqen as femrës, siç nuk
të pëlqen ty, kur dikush të idealizon.

— Kjo është një këshillë me mend, — tha
Sabriu.

Ditët e pushimit kalonin shpejt, si njëra,
tjetra. Bisedimet e Sabriut me Albanën ishin
bllokuar në një pikë të panjohur për mua. Sa-
briu m'i tregonte fare shkurt, thatë dhe pa dë-
shirë bisedat e gjata që bënte çdo ditë me
të. Mbrëmjeve, kur ktheheshim në dhomë, nxi-
rrte një bllok të vogël nga çanta dhe shkru-
ante mbi të deri vonë. E kuptoja se vuante,
se më fshihte diçka. Më pikonte në zemër
vuajtja e tij dhe s'dija si t'i veja në ndihmë,

gjersa shkak u qëndronte përtej çdo roli që mund të luaja unë. Pakënaqësia për atë femër nazemadhe, që as lidhte, as zgjidhte, më mbledhëj pikë-pikë në mendje, gjersa një natë, tek dëgjoja frymëmarrjen e shqetësuar të Sabriut, u ktheva me vrull nga krevati i tij dhe thashë pa e kontrolluar veten:

— Varja!

Ai hapi sytë e mëdhenj, si të kishte dëgjuar çudinë më të madhe të kohërave.

— Thatë gjë? — tha.

— Thashë diçka... S'bëhemi lakej, sikur E Bukura e Dheut...

— Unë po duroj...

— Më vjen inat.

— Është e drejta e saj të mendohet. Unë tani pres përgjigje.

— Ju bisedoni çdo ditë me orë të tëra. Filozofi bëni? Apo vazhdon t'i mbushësh mendjen?

Sabriu nuk foli.

— S'bëhet me të mbushur mendjen kjo punë, — e vazhdova mendimin.

Nëpër xhamat e dhomës hynte një dritë e kaltëreme, që nuk i dihej burimi. Nata ishte e qetë. Deri te ne vinte zhurma e dallgëve që rrëzoheshin në breg. Të nesërmen do të shkoja në qytet për të takuar një mikun tim të vjetër. Ideja se do të thyeja njëtrajtshmërinë e ditëve të plazhit, më futi në trup një ndjenjë gëzimi. Kujtoja se Sabriu flinte, kur papritur ai foli ngadalë:

— Më duket se është një i tretë në këtë mes.

— Ashtu? — zgjata dorën dhe ndeza dritën elektrike.

— Të kujtohet nata e parmbremshme? Ti vajte dhe luaje pingpong, kurse unë kërkova atë

në dhomë. Laura më tha se kishte dalë me një shok. Brodha të gjitha klubet e plazhit dhe i pashë te «Kruja». Ai mashkulli ishte me kurriz nga unë. S'arrita ta njihja. Qëndrova prapa xhamave të klubit nja pesë minuta. Pastaj u ktheva në kamp. Ajo u kthye vetëm, pa atë djalin...

Më kujtohej fare mirë nata e parmbërshme. Sabriu qe kthyer në dhomë i trembur, si ta kishin ndjekur hajdutët. Gati sa s'qante. Qe zhveshur pa folur, qe mbuluar kokë e këmbë me çarçaf. E pyeta në i kishte ndodhur gjë. Asgjë, m'u përgjigj me një zë në prag të dënesave. Më mbeti pykë në mendje ajo mbrëmje. Nuk e pyeta më. Më dukej se do të qante. Të nesërmen kishte vendosur ta harronte natën e shkuar. U ngrit duke fërshëlyer. Nuk duhej ta pyesja për asgjë.

Ja, tani po e merrja vesh si ishte puna. Tonini vërtitej në periferi të kampit.

— Si nuk e njohe? Ndofta ka qenë ndonjë i afërt, — i thashë Sabriut, duke e vështruar në sy.

— Jo, — tha dhe u kthye në krahun tjetër, i skuqur.

Më shkrepri në kokë një ide e ligë. Sabriu e ka njohur atë mashkullin, por nuk do ta pranojë si kundërshtar, s'mund ta marrë me mend, që idhulli i vet të zbresë deri tek «ai mashkulli» dhe t'i vërë në një plan. Ndofta prandaj fishkëllente mëngjesin e djeshëm, në shenjë sfide ndaj Albanës.

«Mjaft, — i thashë vetes, — s'ka mundësi!»
Zgjata dorën dhe fika dritën.

Ora duhej të kishte vajtur nja nëntë. Pasi kisha bërë një shëtitje bregut të detit, u ktheva në dhomën tonë të zhveshur, ku, me përjashtim të dy krevateve dhe të një fotografie zogu që kushedi që kur rrinte varur në mur, sipër derës, s'të zinte syri tjetër gjë. Po lexoja shtrirë, kur në derë trokitën me druajtje. S'më shkonte mendja për njëqind vjet se ishte Albana. Ajo rrëshqiti si një fletë në portën gjysmë të hapur, vështroi me habi përçark dhe tha:

— Sabriu s'qenka?

— Jo, — thashë, — ka ikur herët.

Sytë e saj të larëzuar i mbuloi një vel trishtimi. Pastaj më vështroi drejt, sikur kërkonte nga unë diçka më shumë se kjo përgjigje e thatë. Sapo kishte dalë nga deti. Fustani i hollë i qe lagur në pjesët e rrobave të banjës.

— Është zemëruar me mua? — pyeti.

— Jo. — Nënqeshja në buzë iu shua menjëherë. — Të betohem, nuk është zemëruar. Shumë-shumë mund të them se ka qenë ca i mërzitur këto ditë. As ia kërkova, as ma tha shkakun, — gënjeva unë. «Sabriu do ketë bërë ndonjë proçkë mbrëmë, kushedi ç'i ka thënë», mendova. Albana gjithashtu s'e ka lënë pa gjë. Mezi ka pritur mëngjesin për t'u sqaruar, por ai trutharë ka krisur pa adresë, kushedi ku, duke e lënë të helmuar vajzën e mirë. Tërë pamja e saj, vështrimi sa i butë, aq krenar, shprehnin pafajësi. M'u kujtua këshilla që i kisha dhënë Sabriut një natë më parë për të hequr dorë. Më erdhi rëndë, madje çudi se si ia kisha thënë këtë.

— Edhe ti dukesh e mërzitur, — e ngacmova Albanën.

— Vërtet jam e mërzitur. Ai...

— Jepini fund mërzisë së njëri-tjetrit, e këni vetë në dorë, — thashë me të qeshur. Ç'të bëj se s'kam gjë këtu për të të qerasur, — e treta fjalën pastaj, kur vura re se nuk i pëlqeu vërejtja ime.

— Oh, s'dua asgjë. Po e takove Sabriun, thuaji se e pres. Pasdite them të shkoj në qytet. Jepet një koncert në teatrin veror.

S'i kishte bërë pesëmbëdhjetë metra rrugë në rërën e plazhit, kur unë i hodha kyçin derës, dola jashtë dhe ia dhashë vrapit majtas. Më shkoi mendja se Sabriu do të ishte te trungjet andej nga bregu jugor. Atje bregu ishte i lartë dhe deti gjëmonte shumë. Sabriu shkonte shpesh andej, ulej si kukudh në njërin nga trungjet dhe vërente detin.

Jam profet. E gjeta kukudhin tım mbështetur pas trungjeve, si një detar i regjur që ka dalë pak çaste të çlodhet në tokë.

— Të do Albana, — i thashë. — Të kërkoi në dhomë.

Ai s'lëvizi nga vendi.

— Ç'më do? — tha me mospërfillje.

— Për të të puthur! Ka punë, ore, — i thashë gjithë qejf.

U ngrit përtueshëm, duke shkundur rërën nga pantallonat.

— Burrë që qenke! Ta prishi mendjen me një fjalosje! Mbrëmë më thoshe...

— Harroje mbrëmjen dhe mbathja tani! S'bën të presë gjatë.

Më hodhi dorën në qafë si vëllait të vogël. U nisëm të dy krah për krah. Ç'kishte ndodhur një ditë më parë mes tyre? E bëra pyetjen. Sabriu vuri gishtin e vogël midis buzëve gjysmë të hapura,

— Një aventurëz, — tha dhe sytë i shndritën. — Mbrëmë hidhte vickla, po qenka zbutur shejtania, — vazhdoi. Nga sytë i kullonte dritë krenarie. E vuri prapë gishtin e vogël midis buzëve. E qartë. Mos kërko të dish më tepër, i thashë vetes.

O çudi, çadrën e tyre e kishte pushtuar një alamet gruaje trashaluqe, që lëvizte me ngathtësi mbi gjunjë, duke hapur ca gazeta. Sabriu më pëshpëriti në vesh se ishte nëna e Albanës. Ajo i hapi gazetat, tërhoqi një çantë dhe nxori që andej byreçka, kumbulla, kajsi, amareta. U afruam ngadalë dhe e përshëndetëm. Mua s'më njihte, ndërsa Sabriun po. Me mundime të mëdha u ngrit në këmbë, me gjithë lutjen tonë që të mos luante. I doli çadrës në anën tjetër dhe tha: uluni, djema! Zëri i saj, në kontrast me trupin e shëndoshë, ishte melodik. Ne u ulëm pa e zgjatur. Ajo na afroi byreçkat. Më lëshonte goja lëng, prandaj rrëmbeva një copë si macja peshkun, Sabriut nuk i hahej. Vajzat u kthyen nga deti. U shkrinë së qeshuri me atë goxha banket që kishte sajuar gruaja e mirë me ato që kishte bartur në trastë nga Tirana.

— Hani! i urdhëroi vajzat. — S'e shihni si jeni dobësuar?

— Deti gjithnjë të dobëson, mama, — i tha Albana.

Laura e pickoi në lëkurën e skuqur. Albana lakoi trupin dhe ra përmbys mbi bërryla. E ëma i zgjati byrekun me një lutje të sinqertë sysh të përmalluar. Unë mora leje të largohesha. Më duhej të veja në qytet për një punë. I lashë ata në pikëllim me një forcë (çfarë force! — tha Laura) më pak për të kullufitur banketin e plazhit.

Embëltore «Shelgu» ishte një parajsë e vërtetë. Krezet e forta të diellit të pasdites filtroheshin në perdet ngjyrë portokalli, duke i dhënë dritës në lokal tone të buta. Ventilatorët e vendosur në të katër qoshet e mureve trazonin aromat e salikoneve e të luleve të tjera në aneksin e majtë; bulat e akullit të shkri-rë këputeshin me delikatesë nga shishet e arançatave që kamerierja e re, një flokëverdhë e shkathët si kaproll, i shpërndante tryezë më tryezë. Pas bredhjeve rraskapitëse në qytet, ndihesha si në një koriye pylli. Përpara kisha arançatën e ftohtë akull, që e pija më nge si të ishte verë e cilësisë së parë.

Nëpër xhamat e derës vështroja një pjesë të mirë të shëtitores, që nga shatërvani me peshq të skulpturuar, deri te stacioni i autobusit, gjithsej, nja njëqind metra. Midis kalimtarëve dallova një djalosh që vraponte. Trupi i tij thyhej në forma të çuditshme nga efekti i xhamave, kështu që nuk e njoha menjëherë Toninin. U ngrita shpejt ta ndaloja.

— Tonin, — i thirra. Ai qëndroi në vend, ktheu kokën dhe sytë e tij të futur në gropëzat e nxira nga dielli vezulluan si guaska. Plazhi e kishte bërë më të bukur, më burrëror. Apo s'kishte veshur një triko pambuku bojë mjalti që i tregonte bukur shpatullat e gjera, mbi të cilat zgjatej qafa e fortë dhe e nxirë. Tonini ishte i vetmi në zgjedhjen e veshjeve stinore.

— Ku je, që s'të shoh? — e pyeta.

— Këtu kam qenë, — tha ai. — Po ty të kanë zënë punë të mëdha e nuk na vë re.

I shqiptoi me nota shakaje këto fjalë. Mua më dogjën.

— Të kam kërkuar, — i thashë. — Ti më paske parë dhe s'më ke folur!

— Ishit të zënë, pra!... Më iku autobusi, — e drodhi bisedën.

— Ku je nisur?

— Në teatrin veror. Ka koncert. Thashë të zë një vend për të qenë. Hajde, do të vish?

— Po.

U nisëm të dy drejt stacionit. Autobusin e parë nuk e kapëm dot, kështu që pritëm tjetrin. Tonini rrinte ca serioz. Ai sigurisht ka rezerva ndaj meje, mendova. Ai na ka përgjuar. Por unë s'i kam hak e hile. Një ditë ka për t'u bindur për këtë. U mbështetëm në trungun e plepit, ku ishte mbërthyer tabela: «Stacion autobusi».

— Më duket se Sabriu me Albanën... — ai lidhi dy gishtat tregues me njëri-tjetrin për të krijuar një shenjë bashkimi. — A është e vërtetë? — pyeti.

— S'di ç'të them, — i thashë me sinqeritet. Ai më besoi. Tundi kokën me një keqardhje që më çuditi shumë.

— Hë pra! tha ai. — I shihja bashkë ditë për ditë në plazh dhe thashë se mbaroi kjo punë. Ika në punën time. Ne jemi tre shokë që flemë në shtëpinë e Sejdinit. E mban mend Sejdinin? Ne kemi zonën tonë, larg suajës. Një pasdite vonë, ndërsa shëtitja vetëm, hyra pa kuptuar në zonën tuaj...

Fjala «tuaj» më fuste zekthat, megjithëse nota ironie apo mllefi nuk kishte fare në të.

— ...Atje takova Albanën. Ishte e përzemërt si gjithmonë. S'kisha përse t'i rrija ftohtë apo t'i përgjerohesha si djalë i vogël. Nëse dashuron Sabriun, është e drejta e saj, ndjenja e saj, apo jo? Prandaj u solla me respekt,

e ftova edhe për arançatë. Ajo natyrisht pranoi. U vesh dhe erdhi me mua. Ndenjëm deri vonë te «Kruja», biseduam për letërsinë, për filmat. Ajo deshi të dinte si vishen, si dashurojnë vajzat e fshatit tonë. I tregova si vishen, ndërsa për të të thënë si dashurojnë, s'jam i aftë, i thashë. Qeshi si ajo. Në këtë çast i thashë: kur do të ta urojmë fejesën? Ç'fejesë? — ia bëri ajo me habi. Unë u zura ngushtë. Isha nxituar. Edhe ti ke paragjykitme? — vërejti ajo. A s'kemi të drejta të tjera ne vajzat, veç drejt e te fejesa? — u ankua pastaj. Si s'keni, i thashë. Të shoqëroheni, të rrini miqësisht me djem, si ne të dy tani. Këto gjëra i dinë pionierët! Pyetjen ta bëra në përgjithësi, thashë pastaj. Se do të fejojesh një ditë, ajo jo? Dhe ne do të të urojmë. E drodhe, tha me shaka.

Tonini e vazhdoi gjatë tregimin për atë mbrëmje me Albanën, e cila e kishte çuditur me dy gjëra: me kërkesën për t'u dukur më shpesh nga kampi dhe me mospërmendjen e emrit të Sabriut në bisedë. E dëgjoja i përqendruar. Ndieja lehtësim në trup, ngaqë Tonini m'u hap plotësisht, gjë që më bindte se nuk ushqente paramendime për mua si bashkëpunëtor i Sabriut. Nga ana tjetër, ekrani i kësaj historie, që më dukej e kristalizuar disi, me gjithë ndonjë njollë të vogël, të cilën lexuesi e ka parasysh, u turbullua prapë, si dikur, kur nuk i jepja dum cilin simpatizonte ajo vajzë, cili kishte më shumë mundësi për t'u fejuar me të. Pakënaqësia e dikurshme për vashën që ushqen shpresat e dy kandidatëve, i peshon dhe i analizon ata si dy sende prej të cilave do të zgjedhë njëren, më pushtoi përsëri.

Në brendësinë e ndërëgjegjes sime të ndje-

shme ndofta e kam fyer atë, e kam fyer më rëndë akoma, kur, kundër përfundimit të vërtetë të kësaj historie, mendoja se ajo dashuronte Toninin dhe do të fejohej me Sabriun, pasi ky i fundit vlente më shumë. Dhe përsëri në vetëvete i kam kërkuar të falur. Pa të drejtë e kam fyer? A meritonte të falur? Dëgjoheni deri në fund historinë! Për pesë minuta do t'juja kem thënë të gjitha.

Autobusi urban na la para portës prej hekuri të teatrit veror. Pjesa në hije e shkallëve të amfiteatrit ishte mbushur plot, ndërsa në pjesën kundruall diellit gjeje vende. Koncerti s'kishte filluar akoma. Tonini nxori nga xhepi i pastrës i pantallonave një gazetë, e ndau në mes dhe bëri shpejt e shpejt dy kapele letre me strehë.

— Kanë ardhur edhe ato në koncert, — i thashë.

Ai u tërhoq paksa prapa dhe pyeti:

— Ku janë?

— Nuk më lë dielli t'i shoh. Ndoshta përballë, — thashë unë. Pas pak, midis larushisë së veshjeve të njerëzve, vura re Albanën, që na e bënte me dorë të shkonim atje.

— Mos u jep shenjë, bëj sikur s'i sheh, — tha prerë Tonini.

— Pse?

— Nuk më pëlqen.

— Po ajo e mori vesh që e pamë. Ajo është ngritur në këmbë.

— Mos shih andej, të thashë. Asaj nuk i bën përshtypje, por unë e Sabriu e rëndojmë njëri-tjetrin duke pasur atë në mes.

— Hap sytë dhe shih: ajo vajzë është ngritur në këmbë. Tërë njerëzit e dinë kë thë-

rret. Nuk është e hijshme të shtiremi si qorra,
— thashë me njëfarë pezmi.

Tonini iu përgjigj i pari sinjalit të Albanës. Unë loza më mirë se ai të habiturin: oh, atje qenki ju? Keni vend! Jo, s'po ju shtrëngojmë! Eh, mirë, po vijmë. Me dy të kërcyera u gjendëm në sheshin e shfaqjes, dy të kërcyera lart dhe ja ku u bashkuam të pestë: Sabriu, Albana, Laura, Tonini dhe unë.

Në pjesën e parë të shfaqjes u grindëm për një pjesë orkestrale që, kur e paraqiti spikerja, nuk e morëm vesh se e kujt qe. Laura tha e para se pjesa duhej të ishte e Bethovenit. Sabriu u përgjigj se pjesa nuk ngjante të ishte e Bethovenit. E kujt? e pyeti Albana. E Listit, tha Sabriu me vendosmëri. Laura qeshi nën hundë. Sabriu shtrembëroi buzët me qesëndi. Unë muzikën e Bethovenit e njoh kështu, tha ai, duke lëvizur gishtat. Ajo është filozofi e gjallë, u ndez ai dhe fill pas kësaj vaisi kokën anash i lodhur.

— Si thua ti, Viktor? — më pyeti mua.

— E Bethovenit, — thashë me bindje.

— Më jeni bërë bllok, — kundërshtoi me ton humoristik. — Blloku i të paditurve nuk çahet dot. Të pyesim Tonin, — shtoi serioz, duke picërruar me djallëzi sytë e mëdhenj nën syzet e diellit. — Hë, e kujt është muzika? E Bethovenit, apo e Listit?

Tonini e vështroi me një përbuzje të lehtë.

— Mund të jetë edhe e Hajdenit, e Moxartit apo e tjetërkujt. Unë e dëgjoj për herë të parë, — tha Tonini me qetësi.

— Ose e... Maradonës, — ia priti Sabriu dhe u gajas së qeshuri, duke u përkulur si klloun.

— Të lutem, mos fyej, — tha Tonini.

— Më vjen keq, Maradona kompozon. Një tip sportiv si ju duhet ta dijë këtë...

Po më çudiste zhdërvjelltësia dhe dëshira e Sabriut për të llapur absurditete. Albana kishte futur mjekrën në pëllëmbë dhe përgjonte e shqetësuar.

— E teprove, Sabri, — foli ajo me zë të prerë.

Ai hoqi syzet dhe filloi t'i fshinte me shami.

— Hë moj, se edhe shaka bëjmë! Ky shoku s'i duroka. Dakord, dakord, tërhiqem.

Mes nesh ra heshtja. Ndoqëm edhe një pjesë koncerti, pastaj u ngritëm dhe ikëm. Zëri i një basi në atë fund dite të nxehtë nuk durohej. Rrugën me autobus e bëmë në heshtje. Sapo zbritëm, Tonini na zgjati dorën me mirësjellje.

— Rri, — i thamë në një gojë unë dhe Albana. Ai kishte lënë takim në orën tetë me piktorin e atij qyteti, K.B. S'kishte si rrinte. Ndofta ziente përbrenda. Nga jashtë s'kuptohej fare në i kishte mbetur hatri apo jo. Ne dëshironim të rrinte me ne. Ne ishim katër dhe ai një. Ndihehim gjithsecili nga pak fajtor për atë që ndodhi, më saktë, ndihehim të fyer nga Sabriu.

U kthyem në kamp. Unë dhe Laura shkuam nëpër dhoma, ata qëndruan jashtë në një stol. Sabriu erdhi në dhomë vonë. E vështrova me kureshtjen e zakonshme për të mësuar diçka të re.

— Hë — belbëzova.

— Ajo më duket se ka frikë të fejohet.

— Përse ka frikë?

— I mungon vendosmëria. Tani vendos për

diçka, tani pendohet; i trembet aktit të martesës.

Mua më erdhi për të qeshur.

— Çfarë thua, more?

— Nganjëherë, kur e shoh si një çupë mamaje, zhgënjehem. Pastaj, kur e shoh të veshur me shije, të dashur, të afrueshme, të ditur, dëshiroj me gjithë shpirt ta kem. Të dua, Albanë, i thashë prapë sonte për të pestën herë. Të lutem, mos, Sabri, më thotë. Të presim të rrimë shokë. A e kupton sa e rëndë është për mua t'i nënshtrohem i kësaj kërkese, në kushtet kur i kam harxhuar tërë fishekët e mi? Dhe prapë i vij rrotull, me shpresë se një ditë do të më thotë diçka përfundimtare, fundja edhe mospranimin. Viktor! Më duket se i hyra kot kësaj pune. Më duket se ajo nuk di të kundërshtojë ndryshe, vetëm duke thënë të rrimë shokë. Ajo ndien mirënjohje se e dua. Ja, kështu është puna.

Sabriu foli gjatë, çfarë thoshte një herë, e kundërshtonte më pas dhe mua më erdhi keq për të. Rrinte në dritare dhe dëgjonte oshëtimën e detit. Deti për të ka një oshëtimë funebre tani, mendova më një dhembje të madhe në shpirt.

Para se të zbardhte, filloi një shi i fortë i përzier me breshër dhe stuhi. Nëpër natë dëgjoheshin fërshëllimat e erës, rënkimi i detit, zëra të largët njerëzish. Herë pas here mbi tërë këtë zallamahi ngrihej një gjëmim i thellë, i shurdhër dhe toka dridhej. Sabriu po flinte. Unë u ngrita dhe dola jashtë. Silueta njerëzish vraponin drejt hollit të hotel «Butrintit».

Pak më vonë mësova se në pjesën veriore të plazhit stuhia kishte rrëzuar disa nga ple-

pat e vjetër. Njerëzit që flinin në kabinat e atjeshme, burra, gra, femijë, të moshuar, kishin mundur të largoheshin me kohë. Ashtu, ca të mbathur e ca të zbathur, me rrobat e veshura mbarë e mbrapsht, të mekur e të zbehtë, të pashpërgjumur plotësisht, sikur nuk e besonin atë që kishte ngjarë, vinin rrotull nëpër holl, kërkonin secili të afërmit, shokët.

Holli po mbushej plot. Një pjesë e njerëzve hipën në shkallë. Tani po vinin dhe plazhistët të kabinave të tjera për të marrë vesh ç'kishte ngjarë në zonën e plepave. Ndërkaq u luteshin të rrezikuarve të asaj nate të shkonin me ta sa të zbardhte mëngjesi. E kundroja nga holli i parë këtë skenë prekëse, kur më zuri syri Albanën tek hynte. Dikë kërkonte me ngulm nëpër grumbullin e ngjeshur të njerëzve. Më në fund sytë e saj, të alamuar, u mbushën me dritën e një ngazëllimi të singërtë. E kishte parë atë që kërkonte. Një djalë flokëverdhë, shtatmesatar, çau midis njerëzve dhe qëndroi përballë Albanës. Ata shtrënguan duart, qeshën si fëmijë, diçka folën, por unë nuk i dëgjova. Albana i preku këmishën e bërë qull dhe kafshoi buzët. Diçka i tha, pastaj e tërhoqi nga dera dhe ata të dy humbën përjashta në errësirë.

Më mundonte një enigmë dhe s'e përcaktoja dot çfarë enigme. Stuhia kishte kaluar, dëgjohej vetëm zhurma e shtruar e shiut. Ah, ai djali ishte flokëverdhë dhe mbante një këmishë portokalli me spaleta. Sabriu më kishte thënë një natë se Albana shëtiste edhe me një biond me këmishë portokalli... Ç'është kjo vajzë kështu, mendova. Pardje, kur erdhi në dhomë, isha gati të deklaroja i sigurt se dashuron Sabriun. Në koncert u lëkunda për Toni-

nin. Tani ngrihet nga shtrati dhe vrapon për-
mes natës e shiut, pikë e vrer, mos i ka
ngjarë gjë flokëverdhit. Ai banon te kabinat e
plepave, sigurisht. E gjen shëndoshë e mirë dhe
zemra i qeshet. Por, ah, ai është lagur, mund
të ftohet, prandaj duhet të ndërrohet shpejt.
Hajde me mua, të të jap një triko...! Kaos,
rrëmujë e madhe në trutë e mi.

Zbardhi drita. Deti kishte një irnosje po-
lare. Rëra ngjante si e shpuar me gozhdë. Në
veri të plazhit kishte ngjarë katrahurë e vër-
tetë. Nja pesëmbëdhjetë plepa ishin thyer në
trung ose shkullur me rrënjë.

E çuditshme, e pabesueshme. Asnjë nga ple-
pat nuk ishte rrëzuar mbi kabinat.

Nën pishat pranë hotel «llirisë» pashë një
çift. Djali kishte mbështjellë trupin me bata-
nije. Po u afroreshin kabinave, unë u kthe-
va me vrull dhe ika. S'doja...

— Viktor! — më thirri Albana gjithë gë-
zim. I tunda dorën dhe vazhdova rrugën.

— Më prit. — thirri prapë ajo. Flokëve-
rdhi që e shoqëronte, hoqi batanijen nga supet,
e palosi dhe ia la Albanës, duke e falënde-
ruar. Aio nxitoi, ashtu e lehtë, drejt meje. Pri-
ta të më hidhte atë shikimin e dhimbshëm,
intim dhe mirëbesues që u drejtohet zakonisht
padiësve. Domethënë prita të miklohesha prej
saj që të mos i thosha gjë Sabriut. Po vësh-
trimi i saj ishte i ëmbël, pa asnjë ndjenjë faji,
gazmor dhe pak lozonjar, si gjithnjë.

— C'natë të tmerrshme kam kaluar mbrë-
më! Dukej sikur botës i erdhi fundi. Pale kur
mora vesh se kabinat e zonës veriore rrezi-
koheshin nga plepat! Atje banon Bujari, ky sho-
ku me të cilin sapo u ndava. Dola me vrap
nga dhoma...

I dija të gjitha. I merrja me mend ato që s'i kisha parë. Mbaja vesh vetëm tingujt e butë dhe melodikë të zërit të saj. Dhe ndieja një dëshirë ta përqafoja për gjestin e mrekullueshëm, ndërsa nëpër entuziazmin tim notonte një trishtim i kuptueshëm djaloshtar për sakrificën vajzërore të pashijuar ende.

Iku dhe një ditë pushimesh. Brezi i kuq i qiellit me diellin në perëndim paralajmëronte mot të kthjellët. Po shëtitja në parkun me pisha, i lehtë dhe i përhumbar si deti i qetë përtej muzgut, kur në bërrylin e një rrugice desh u përplasa me Sabriun. Ai po qeshte me vete. U trembëm të dy njëkohësisht, pastaj u përqafoam sikur s'ishim parë qëkur. Sabriu më futi krahun dhe ecëm të dy drejt detit.

— Isha me atë, — tha me zë të dridhur nga emocioni. — Është shumë e mirë, — shtoi pas pak.

Vështrimi im u përpëliti në fytyrën e tij gjysmë të dalldisur.

— E di, — i thashë pa ton.

— Do të fejojemi, — vazhdoi Sabriu me zë të ëmbël.

— E vendosët?

— Akoma, por...

— Në rregull, — thashë plot seriozitet. Dhe papritur më hipi një e qeshur e çuditshme. Sabriu më vështroi një çast me frikë, pastaj u gajas bashkë me mua.

Dyzet e tetë orë më vonë, ndërsa kthehesha në dhomë, takova në park Toninin. Fytyra

e tij e hijshme përgatitej të më thoshte diçka të pazakonshme.

— Gati, — thashë pa dashje.

— Tani u ndava me Albanën.

— Jooo, — ia bëra.

— Po shëtiste në bulevard me një flokëverdhë. Por me mua u soll shumë përzemërsisht. Lamë takim...

— Jooo, — ia bëra prapë.

Tonini u skuq dhe më ktheu krahët pa pritur.

— Ku do të vesh? — i thashë.

— Jam i fyer.

— Çfarë flet, Tonin?

— Jam i fyer nga ti, — tha me një mllef të çuditshëm që s'ia kisha ndier kurrë.

— Unë jam i fyer nga ju, — ia ktheva me të njëjtin ton. — Kjo histori e pambaruar dhe tepër monotone me Albanën ju përket juve. Unë e jetova mjaft dhe tani dua të dal prej saj...

Ai më dëgjonte gojëhapur dhe sprapsej nga pak. Sapo koka e tij preku halat e një pishe, u kthye dhe iku nëpër terr.

Nata e qetë më kthente në veshë jehonën e fjalëve të mia: «Unë jam i fyer nga ju.» Dhe vazhdoja vetë me vete: Ju u jepni edukatës, gjesteve të saj miqësore nënkuptime e mbikuptime të paqena. Çfarë ironie për ju!

Asnjëherë s'e kisha menduar kështu punën dhe prapë nuk isha i bindur në vërtetësinë e fjalëve të mia. Dalëngadalë nata më futi në trup një dhimbje të pashpjegueshme për ata të dy, që vinin rrotull nëpër natën me yje, aroma pishash, mërmërima deti dhe prisnin, prisnin Albanën.

«Ajo nuk vjen», thosha me vete. «Nuk vjen ashtu siç kujtoni ju.»

Pushimeve tona po u vinte fundi. Të nesërmen e ftova Laurën për një shëtitje. U hodha drejt e në temë, e pyeta si e kishte hallin Albana.

— S'ka asnjë hall, përveç hallit se pushimet mbaruan, — tha Laura.

Kasafortë, si gjithnjë. I shkela syrin, siç ma kishte shkelur ajo mua ditën e parë.

«Ncuk», — tha me tundje të prera të kokës, — Të mos bisedojmë më për këtë, është në dëmin tonë. — shtoi dhe mblodhi buzët në shenjë pendimi.

Mbeta pak prapa, i menduar. Kur ngrita kokën, pashë Laurën të kthyer me fytyrë nga unë. Ajo ishte pranë, fare pranë, mund të zgjatje krahun dhe ta prekje. Refleksët e dendura të diellit të perëndimit, që derdheshin mbi gjysmën e botës, e mbështillnin tërë qenien e saj dhe ma largonin pa pushim, tutje në hapësira të paarritshme. Dhe më erdhi të thërritja: Ndal! Ndal!

Pushimet kishin marrë fund e tok me to koha e papërsëritshme kur nuk je më as student, as nëpunës...

Intermexo simfonie

Ishte mesnatë, kur në studion e kompozitorit Albert Frashëri ra zilja e telefonit. Kush do të jetë kaq vonë? — mendoi kompozitori duke ngritur dorezën.

— Albert, të lutem, nëna është sëmurë! — foli një zë i njohur femre. Ai mbeti i shushatur me sinjalin që ndërpritej te veshi. Kishte njohur zërin e Donikës, vajzës tridhjetëpesëvjeçare të fqinjës në katin e parë. Gëzimi i krijimit të pakmëparshëm i ra menjëherë nën mërzinë e beftë që i shkaktoi ai telefonim. Nuk ishte një lutje e thjeshtë për të ndërprerë punën. Pesë fjalë të ndara shkoqur njëra nga tjetra, të shqiptuara shpejt, thatë, pa shpirt në atë mesnatë maji, sikur dhanë tërë ankimin e Donikës për një premtim të pambajtur nga ana e Albert Frashërit. Megjithëse telefonimi nervoz s'përmendte fare ndonjë premtim, do të ishte absurde që në mesnatë, nga një largësi

tre-katër metërshe, që ndante studion me kuzhinën e fqinjëve...

Alberti mbërtheu këmishën, ndezi një cigare dhe doli në dritare. Dritat e qytetit përtej dukeshin si të mbytura në ujë. S'i kishin telefonuar kurrë nga shtëpia e fqinjëve. Për çdo nevojë ishin marrë vesh me gojë... Po, ai e dinte dhe e shkoqiste në sensin e vërtetë atë urdhër, që nuk kishte mundur ta zbuste fjala «të lutem». Albert! Mjaft! Nëna është sëmurë! Kështu do ta ketë ndërtuar paraprakisht fjalinë Donika, bile diçka më tepër se kaq dhe në çastin e fundit, natyra e saj e përmbajtur ka bërë një korigjim të vogël, të parëndësishëm megjithatë. Vetë e kishte fajin, vetë u kishte premtuar fqinjëve, nënës dhe së bijës të bënte një këngë për Aleksin e tyre të dashur, të vrarë në Mathauzen, gjatë Luftës së Dytë.

Gjashtë muaj më parë, një pasdite, kishte hyrë, si zakonisht, te fqinjët. Si nuk i kishte shkuar ndër mend të lexonte ditarin e Aleksit, të cilin nënë e bijë e ruanin në një do-llap të veçantë?! Atëherë, përballë letrave të ronitura, ndërsa Donika i lutej të pinte kafënë që po ftohej, në shpirtin e tij që zgjuar një melodi e re. Do të bëj një këngë për Aleksin, do ta bëj shumë të bukur, u pati thënë fqinjave. Ato e patën falënderuar pa dhënë ndonjë shenjë padurimi, por pa e fshehur kënaqësinë... Pas gjashtë muajsh, pritja dhe dyshimet e mundshme për thyerjen e fjalës kishin shpërthyer pikërisht atë pasmesnatë.

«Përse nuk po e bën këngën? Ne nuk iu lutëm! Apo s'i ka ardhur ai frymëzimi, siç thonë.

Albert Frashëri ndezi një cigare të dytë me bishtin e së parës, mbylli kanatin e dritares, u

ul në njërin nga kolltukët e studios dhe ra në mendime të trishta. I kam shqetësuar ato dy gra, mendoi, duke bredhur sytë nëpër faqet e mureve. Premtimi im i pambajtur i futi në një vuajtje të pamerituar... Ç'rëndësi ka për ato që simfonia numër dy dhe koncerti për piano dhe orkestër më kanë rrëmbyer tërë kohën e krijimit këta muajt e fundit? Ndofta kanë përgjuar shumë net, secila nga krevati i vet, pianon time. Nëna është përpjekur ta ndjekë nëpër tingujt djalin e saj të flijuar në krematorium, por djali nuk ishte, dhe ajo kthehej nga Donika vigjilente, duke ia kumtuar jonë me vështrime të përvuajtura. Ndofta kanë pritur që në tri-katër vizitat e mia pas premtimeve t'ua tregoja këngën. Me siguri kanë pritur. E ndieja këtë te përpjekjet e tyre për të shmangur me çdo mënyrë përmendjen e emrit të Aleksit. Oh, ato çaste të shkurtra, që kam kaluar me to, unë, kompozitori i ndjenjave të holla, siç është shprehur kritika, ua kam dëbuar të dashurin. Ato krijesa të buta, të thjeshta, të mrekullueshme nuk donin të më lëndonin në shtëpinë e tyre. Madje në përvjetorin e rënies së Aleksit s'më lajmëruan, si gjithmonë. Mbajtën heshtje, s'bënë zhurmë. U kujtova vetë, kur pashë se mimoza në oborrin e vilës sonë po çelte. Këto ditë ka përvjetorin e rënies Aleksit, i thashë gruas, Emës. E kishte javën që shkoi, tha ajo, kur ti ishe i zënë me koncertet e klasës punëtore. Pas dimrit të ashpër, mimoza, që më kujtonte gjithnjë kohën kur kishte rënë ai, pati çelur vonë. Nesër, nesër, thashë, do ta bëj këngën. Kështu thosha gjithnjë, pas çdo reflektimi për premtimin e thyer, pa menduar se nesër ka për të pasur sa të jetë jeta.

Kishte shkuar vonë. Tirana flinte. Ndofta po e zmadhoj tepër, ndofta ato s'janë marrë aq shumë me premtimin tim, deshi të qetësohej Albert Frashëri. Megjithatë diçka mes nesh është thyer, qysh se Donika më buzëqeshte me zor nga shkallët. Erdhi sëmundja e nënës. Ajo u rrëzua në shtrat. Pianoja ime mbi të pagjumët, që ruanin sëmundjen e saj, ka tingëlluar si tallje. «Albert, të lutem, nëna është sëmurë!» Domethënë: Albert! Mjaft më!

Qysh të nesërmen zuri një piano te pallati i pionierëve. Nata ishte e butë, mjedisi i qetë dhe atje punohej mirë. Vendosi të linte mënjane çdo punë dhe të kompozonte këngën për Aleksin. Më kot u përpoq të rikthehej në gjendjen emocionale të atëhershme, kur pati lexuar ditarin e tij. Kalonin orët e paraditës, hoqi dorë hëpërhë, u mor me ushtrime gishtash në piano, pastaj shëtiti. Në mbrëmje u kthye prapë në studion e re të pallatit. Kur të lidhet, të lidhet keq, u ankua pas përpjekjeve të pasuksesshme për të filluar kompozimin. I ra Sonatës së Hënës, Simfonisë Numër Pesë të Bethovenit, Fyellit Magjik e shumë pjesëve të tjera që i kishte për zemër. Vonë, shumë vonë mbylli pianon dhe doli në shëtitoren e madhe. Ora elektronike mbi ndërtesën e institutit shënonte 1^{oo}. Bethoveni dhe Moxarti, në vend ta qetësonin, e kishin mprehur më keq ndjeshmërinë e tij. Nuk i bëhej të kthehej në shtëpi. Ato janë atje, tha me vete dhe mbajti drejt shëtitores, pa u kthyer në unazë. Ato ja-

në atje dhe unë s'kam lajme t'u jap, thoshte dhe me këtë arsyetim kundërshtonte dëshirën e tij për të pushuar pas një dite të lodhshme. Të gjitha këto janë fantazime sedërlinjsh, i thoshte prapë vetes. Asgjë nuk është e vërtetë. Asgjë. Është fatkeqësia e zemrave të ndjeshme, që krijojnë dhembje të kota.

Vonë u gjend para shtëpisë. Në katin e parë dritat ishin ndezur. U ngjit me hapa të lehtë, hapi derën e jashtme ngadalë, pastaj të dhomës së gjumit, u zhvesh në terr dhe ra të flinte.

Po vishej, kur hyri Ema. Sytë e thelluar dhe çehrja e vrrarë e Albertit tregonin qartë shenjat e pagjumësisë. Toni me të cilin po i linte porosinë Ema, mund të kishte qenë ca më i fortë, po të mos ishin këto shenja.

— E prishe fare me Llambrininë, — tha ajo. — Mbrëmë u vendos shërbimi njëzetekatërorësh atje.

— Do të përpi. do të vete, — tha Alberti.

— Të shkosh se s'bën, — këmbënguli Ema.

— Ti dyshon se nuk do të vete, që më shikon ashtu?

Ema buzëqeshi, i tha mirupafshim të shoqit dhe u nis për në punë. Ai u vesh dhe shkoi në studio. Megjithëse kishte fjetur pak, ndihej i lehtë. Në vizatimet e linoleumit mbi dysheme zhvendosej hija e një dege plepi. Zhvendosej ngadalë, dridhshëm. Ai mbeti një

çast i hutuar. Mund të bëj një pjesë orkes-
trale, mendoi. Titulli të jetë «Zgjimi i fëmijës».
Ngriti kapakun e pianos dhe.. ting! Gishti
tregues shkeli vetëm një sol, ndërsa të tjerët
u ndalën. E mbylli pianon ngadalë, mbathi kë-
pucët dhe u nis të dilte. Pa kapërcyer pra-
gun u kujtua për diçka: i bëri një telefon po-
etit A.D., të cilin e kishte shok dhe i la një
takim te klubi i Sahatit. Poeti A.D., i përpiktë
në jetë, si në përputhjen e metrave, në orën
nëntë plot ishte aty. Alberti po e priste. E di-
nte se poeti punonte një poemë për të rënë
në Mathauzen.

— Ke ndonjë fragment që mund ta për-
shtas për Aleks M? — e pyeti sapo ndanë du-
art.

— Kam. E kam këtu gjithë poemën, —
tha tjetri, duke i rënë çantës me pëllëmbë.
Albertit i ndritën sytë.

— Si e do, dopio apo teke? — thirri ky
nga gëzimi. Natyrisht, për poetin A.D. s'lip-
sej asnjë mjet për ta nxitur të nxirrte krjim-
tarinë nga çanta. Përkundrazi. Ai lumturohej
dhe ishte gati t'i qeraste të tjerët, po të shfaq-
nin kureshtie për t'i lexuar dorëshkrimet. Kjo
kureshtje, sipas tij, dëshmonte simpati të vër-
tetë e të sigurtë.

Albertit i pëlqeu shumë poema. Ia mori për
dy ditë dorëshkrimin dhe fluturoi drejt e në
shtëpinë e fqinjëve. Në kuzhinë kishte shta-
të-tetë njerëz. Plakës po i hiqnin serumet. Al-
berti hetoi fytyrën e saj. Shikimin e kishte
të thellë, shumë të thellë, si nga fundi i një
honi. U drodh.

— Si je, nënë? — i thirri.

Plaka bëri paksa buzën në gaz. Sytë iu bë-
në më të turbullt. Ngriti me mundim dorën esh-

take dhe bëri një shenjë lamtumire. Pastaj dora iu këput në jorgan. Alberti u përkul mbi trupin e saj të shtrirë.

— Dëgjo, nënë, — i tha me zë kumbues.
— Unë të kam një borxh. Do më presësh deri nesër në mëngjes!

Në fytyrën e plakës rrudhat e shpeshta lëvizën si rrathët e ujit kur trazohet.

— Mirë, — belbëzoi.

Alberti u largua, siç erdhi, duke fluturuar. Të pranishmit u çuditën nga mënyra si erdhi dhe si iku kompozitori. Dikush madje bëri një vërejtje të nxituar për artistët në përgjithësi. Plaka kundërshtoi me gisht. Donika rrinte e heshtur.

Pas gjysmë ore plaka kërkoi ta ngrinin në karrige. Donika u ngut ta zinte nga krahët. Nëna e ka pësuar magjinë e kompozitorit, mendoi. Sipas saj, ato që tha Albert Frashëri, qenë vërtet një truk me aftësi ripërtëritëse. Kështu ishte ai, gjithmonë i çuditshëm. Megjithatë i erdhi shumë mirë që e ëma kërkonte të ngrihej dhe të pushonte në karrige.

Lart në katin e dytë binte prapë pianoja e Albert Frashërit. Muzika fillonte, ndërpritej diku dhe atëherë, në katin e parë, plaka mbulonte sytë e shkruar me qepallat e rrudhura nga mosha. Sa rifillonte muzika, i zbulonte sytë, përgjonte diçka që nuk ishte aty, diçka të dhimbshme, të rëndë, të përfytyruar turbull e shumë herë në jetën e saj: flakët e një furre gjigante, përtej së cilës shtrihej një gropë e gjatë plot hi. Kështu i kishin thënë, kanë vrarë gjindjen nga gjithë bota në kampet e vdekjes. Kur i mbylli sytë prapë, poshtë kapakëve rrëshqitën lot.

— Kjo është makabre, — thirri ai që kishte bërë atë vërejtjen e ashpër për artistët,

një mesoburrë i hequr, duke shtrënguar më shumë se ç'duhej kollaren. Vështroi njëherë rreth e qark dhe papandehur u kthye nga dera.

— Mbajeni atë! — foli plaka.

Donika iu vu pas. E arriti kur ai kishte mbërritur te studioja e Albert Frashërit dhe mermëriste me hakërrim që nga pragu:

— Ju lutem shumë, mjaft! Mjaft, po ju thonë! A jeni njeri ju, apo s'jeni?

Alberti nuk e dëgjonte. Shpina e tij e gjerë valëzonte majtas e djathtas sikur lironte litar. Vetëm kur u ndal për të hedhur nota të tjera në partiturë, dëgjoi një zë të thekshëm burri prapa supeve:

— Mjaft, ju thonë! E dërrmuat fare!

Khaketa e hollë e nevrastenikut përballë dridhej sikur digjej nga brenda. Alberti u përpoq të buzëqeshte butë, ndërsa tjetri u krekos për t'i treguar kompozitorit se nuk zmbropsej me dhelet e mirësisë artistike.

— Unë, si i afërt i saj, ju lutem dhe po s'piu ujë lutja, kërkoj nga ju të vazhdoni diku tjetër, — tha me vendosmëri. Donika, përtej supit të tij, kafshonte buzët. Alberti i vështroi me një shprehje çudie, mblodhi partiturat dhe u ngrit nga vendi. Ai tipi i paduruar u kthye pas duke shkundur flokët me një shprehje fitimtari.

Qe pasdite, kur atje poshtë plaka foli për herë të dytë:

— I thoni atij se rroj.

Pastaj ajo kërkoi ujë dhe sapun për të larë fytyrën. Të pranishmit, që rrinin në këmbë solemnisht, reagan në mënyra të ndryshme ndaj lutjeve të plakës. Pati nga ata që kryqëzuan vështrimet e shpejta për t'i kumtuar

njëri-tjetrit të vërtetën se tani në fund plaka po lajthiste dhe se, në kushtet e pamundësisë për ta shmangur fundin, kjo ishte një gjë e mirë, që s'duhej deklaruar kurrë si e tillë. Ndërsa të tjerët mendonin se lutjet e saj ishin porosi madhështore, nga ato porosi që janë karakteristike për nënat, që dalin për të garantuar lindje njerëzish të vërtetë.

Kur ia thanë Albert Frashërit, ky sapo e kishte përfunduar këngën. Ia tha një vajzë e re, të cilën nuk e kishte parë ndonjëherë të fqinjët. Ia tha fare natyrshëm, me besim të plotë se kompozitori do ta kuptonte. Shikimi i tij u përqendrua në fytyrën e saj. Ai nuk vuri re që ajo po skuqej ngadalë. E kishte mbaruar këngën, kishte paramenduar një çlirim të përkohshëm, sapo ta mbaronte. Po vajza e re e kishte mbushur shpejt vakuumin me zërin e vet të pastër: nëna më tha se rroi! Ajo ishte aty, me kokën pak anash, sikur priste një përgjigje. Unë s'mund të jap tani një përgjigje, mendoi Alberti. As nesër, as pasnesër, as pas një jave, as pas një muaji, asnjëherë, sa kohë që nuk kam shterur. Ia tha këto vajzës së re. Le të mos e kuptonte tani për tani, por t'i mbannte mend fjalët e tij dhe t'ua gjente më vonë kuptimin. Ishte gabuar. Ajo, duke mënjanuar buzët fare pak nga e majta, miratoi lehtë me kokë dhe tha jo pa krenari:

— Ju kuptoj shumë mirë. Dhe, më falni, jam e sigurt se do të përgjigjeni shumë mirë, gjersa dëgjoni shumë mirë.

Hilmiu nuk ka më hall

Edmond Reçi nuk e kishte zakon të kthente sytë nga vitrinat e lokaleve. Sesi ngjau, fare, fare kot. Po kalonte nën kolonat e pallatit dhe sytë i shkuan nga «Prushi», një lokal i lënë pas dore, ku zdërhalleshin zakonisht dembelët dhe të ngeshmit. Përtej xhamave të mëdhenj... Jo, jo! Ai burri atje, i lëshuar mbi pjata, nuk ishte dhe nuk mund të ishte kurrë Hilmi Shabani! Po sa shumë i ngjante! Edmond Reçi vazhdoi rrugën, duke vështruar me bisht të syrit nga «Prushi», pak i mërzhitur, ngaqë kohët e fundit shumë njerëz, kush më shumë e kush më pak, i dukeshin të ngjashëm me redaktorin e faqes kulturore të gazetës. Ai burri prapa xhamave i buzëqeshi. ngriti dorën dhe ia bëri: hajde këtu! Edmond Reçi përpëliti qepallat me dyshim. Pastaj ndjeu ta gicilonte një gëzim i keq. Pastaj u ndie i lumtur. Jo, jo! Nuk i kishin bërë sytë. Ishte

dora vetë, Hilmi Shabani. Dora e tij e kishte bërë tashmë atë gjestin e lakmuar prej kohësh: hajde këtu! Edmondi u bind si ndaj një urdhri të prerë dhe eci me hap të shpejtuar drejt tij.

Kur u afrua, vuri re se ai fytyrë, që gjithnjë e kishte vështruar me mospërfillje të akullt nga tryeza e redaktorit, tani sikur qe lerosur e skuqur nga pija. Këmbësia i varej në dy-tri vende mbi rripin e pantallonave, një-rën këpucë e kishte hequr fare. Në pjatën e zbrazur dukeshin katër-pesë bishta cigaresh dhe copa xhami të një gote të thyer. Edmondi rrudhi ballin me pikëllim dhe kureshtje, i druajtur për pamjen e papërfytyrueshme që kishte para syve.

— Uluni! — i tha Hilmiu.

Edmondi zuri vend dhe nisi ta vështronte të pirin me epërsinë e njeriut esëll. Ai ishte më i plakur se ç'i ishte dukur në redaksi. I erdhi zor ta pyeste: Ç'ke, Hilmi, në një kohë kur tjetrin e kishte gjallëruar prania e tij.

— Dopollo dhe bërëxolla shokut, — i thirri kamerierit, duke hequr edhe këpucën tjetër. Në tryezën fqinjë dy mesoburra trokitnin syprinën me gishtërinj. Trokitjet bëheshin gjithnjë e më ritmike, më të forta, më të paduruarra. Në sytë e tyre, të ngulur mbi fytyrën e Hilmiut shkëlqente lakmia dhe shpresa prej qelepërshinsh. Hilmiu i qetësoi me një vështrim bujar. Drejtoi gishtin e madh nga ata dhe i tha kamerierit: dopolo dy shokëve! Ata lëvizën nga karriget në shenjë falënderimi. Hilmiu nuk ua vari më.

Filloi aty në tryezë një kuvendim sa i dhembshëm, aq i jashtëzakonshëm, sipas Edmond Reçit. Pikërisht kështu iu shpreh së sho-

ges, kur u takua me të para shtëpisë, i bërë qull në djersë. Kishte hequr të zitë e ullirit për ta çuar Hilmiun deri në shtëpi. Ai nuk e te dot, s'pranonte të mbathte këpucët, kërkonte ta shpinin patjetër te kryeredakori hakmarrës Petrit Çane për një punë tepër të rëndësishme, të karakterit sekret. O, në çfarë mundimi ishte vënë Edmond Reçi. Për fat, qe gjendur aty pranë një taksi që i kishte dhënë fund skenës së papëlqyer në rrugë.

E shoqja e Edmondit, Asija, i mbajti iso me një seriozitet të shtirë kur ky i përsëriti prapë, sa hynë brenda, se kishte qenë një kuvendim sa i dhembshur, aq i jashtëzakonshëm ai me Hilmi Shabanin. Si t'i besonte plotësisht trishtimit të të shoqit për Hilmiun. «e pamëshirshëm dhe skeptik», siç e quanin mes tyre. Qe dendur mirë me të, megjithëse nuk e njihte. Hilmiu i panjohur e vështronte nga fytyra e pikëlluar e të shoqit qyshse ky nisi të shkruante skica dhe ndonjë tregim. Shkonte në redaksi dhe gjithnjë kthehej i mërziur, madje i xhindosur herë-herë për shkak të atij Hilmiut mospërfillës. Ky emër kishte helmuar ditë e javë të tëra nga jeta e tyre, aq sa ajo njëqind herë matej t'i bërtiste të shoqit: Mjaft! Mjaft më! Përjashta! Nxirre përjashta atë njeri! Në çastin e fundit e frenonte veten nga frika mos lëndonte pasionin dhe ambicien e tij të madhe për t'u bërë diçka në fushën e letrave.

Edmondi nisi t'ia tregonte fill e për pe krejt ngjarjen e jashtëzakonshme. Ajo u hoq e pa-interesuar në fillim, pastaj, ndërsa dëgjonte për ndryshimin e pakuptueshëm të atij Hilmiu, u bë e vëmendshme. Kur Edmondi tha: «Ai u ndie fatlum me mua dhe në çast i thi-

rrri kamerierit dopio dhe bërçolla shokut», Asija mendoj: «Vërtet e paska marrë ferra uratën, Ai s'ka futur kurrë dorën në xhep me bashkëpunëtorë si Edmondi.»

— ... atëherë kuptova se e kishte marrë ferra uratën, — tha Edmondi. — Pimë të dy. Pimë për fatkeqësinë e tij. Tamam kështu u shpreh: «Të pimë për fatkeqësinë time. Petrit Çania më rrëzoi»... Sapo zuri në gojë emrin e Petrit Çanes, e mora me mend se kishte ngjarë diçka e pandreqshme. Ai s'e shihte dot më sy Hilmiun. Me veshët e mi kam dëgjuar njëherë një ankim të tij për vartësin karagjoz... «Petrit Çania të merr të keqen», i thashë. Ti Edmond, je djalë i mirë», më tha. «Të kam sorollatur me ca shkrime, por ta dish: unë e vlerësoj talentin tënd.» Asije! Sa keq, kur të vërtetat i thonë gjysmë të dehurit, në rrethana kur s'kanë gjë në dorë!

Asija psherëtiu. Edmondi ndezi një cigare dhe vazhdoi:

— Aty më erdhi t'ia zbrazja të gjitha ç'kam bluar për të gjatë dy vjetve: si më linte në korridorin e gjatë, në pritjen akoma më të gjatë; kalonte me shpejtësi, pa m'i lëshuar sytë, sikur poshtë në katin e parë e priste një punë tepër urgjente dhe mungesa e tij atje do të thoshte një ngjarje e hidhur më shumë në jetë... Dhe kupa e durimit tim mbushej, kur e gjeja poshtë në klub, duke u treguar barcaleta në shkodranishten e vjetër daktilografistes dhe këngëtares së pallatit. Po ti e di, Asije! Duke u marrë me letërsi, tek unë janë mbushur më shumë se dy kupa durimi. E pata ndrydhur pakënaqësinë në ditët e lavdisë dhe, ta zgjidhja në ditët e rënies së tij m'u duk e paburrërishtme.

— Të të bëj një kafe, Edmond, dhe t'i harrojmë të gjitha këto! Ta nxjerrim qysh sot nga shtëpia, me nder për veten tonë. — Asija u çudit me sa lehtësi i nxori këto fjalë të menduara prej kohësh. Ai bëri me dorë një shenjë që donte të thoshte «prit pak».

— Njeriu në thelb është i mirë, Asije, — filozofoi Edmondi. — S'jam unë i pari që e them. Hilmiu m'u dhimb shumë. I bëra thirrje të mbante veten, të mos u mbante iso dashakëqinjve. Ai më vështronte me sy engjëlli, pastaj shfrynte prapë kundër Petrit Çanes. E pi këtë të shkretë, thoshte duke treguar gotën e rakisë. S'ma heq dot as zoti vetë! E gjeti të më sulej tani, kur edhe gruan e kam shumë të sëmurë, me migrenë... Këta njerëz nuk durojnë shumë, e dashur. Për ta gjemitë mbyten në filxhanin e kafes. Dhe unë, Asije, vendosa t'i harroja të gjitha. Përballë meje nuk ishte përbuzësi. Ishte një njeri që kishite një hall. Dhe a e di çfarë?... S'kam sentimentalizëm të sëmurë, të betohem! Ai ndihet keq, gruaja po e sëmurë... A e di çfarë...? Nesër ose pasnesër... Të lutem, Asije, të më bindesh, nesër ose pasnesër do t'i vemi në shtëpi për vizitë. Ka nevojë për njerëz, sa të kalojë këtë gjendje.

— Për të paska vetëm një njeri! — vërejti ajo me ironi.

— Mjerisht, mund të jetë kështu. Edhe ai njeriu, siç e kupton shumë mirë, është kryesisht mik i njerëzve. Kjo s'ka lidhje thjesht me Hilmiun. Ai më quajti mik të ngushtë. U ndie njëqind herë fajtor kundrejt meje. «Na duket vetja se kushedi ç'jemi», thoshte. Për këtë natyrisht s'kishte nevojë të më bindte, sepse unë e di mirë çfarë është ai, e di mirë

se në rrethana të tjera s'do të shtrohej me mua në një tryezë. Por më erdhi mirë që arriti të njihte vetveten.

Ironia dhe pasiguria notonin ende në sytë e së shoqes.

— Kuptomë, Asije, — vazhdoi Edmondi. — Unë i pranoj vetes ndershmëri dhe dinjitet më të madh se të atij... Megjithatë unë ia dhashë fjalën, që të kuptojë se, në qoftë se Petrit Çanes i futi shqelmin, unë s'jam nga ata që hedh shqelma mbi të rrëzuarit.

Edmondi mori një pecetë nga tryeza dhe teri djersët e ballit.

— Ashtu, siç të thashë, ai më shprehu konsideratën...

— E dëgjova, — e ndërpreu Asija. — Nuk i besoj. Ai i shet mendimet. I kthen në turr e në jaz, sipas oreksit. Ai s'ka princip.

— Ti mendon.. — Fytyra e Edmondit dukej e fyer.

Ajo afroi karrigen pranë tij.

— Unë t'i çmoj tregimet, Edmond. Nuk i besoj singeritetit të Hilmiut. Këto dy gjëra nuk kanë lidhje, — tha ajo.

— Qartë, pra nesër do të vemi!

Asija u kthye përballë tij:

— Ka diçka të pahijshme në këtë vizitë.

— ?!

— Unë s'jam dakord.

— Për hatrin tim, i dhashë fjalën...

— Pse t'ia jepje fjalën?

— Po ia dhashë tani, ti e kupton dobësinë time, kur më respektojnë!

— Ah, Edmond!

Asija nuk vendoste dot. Mendonte se kjo vizitë tingëllonte si pranim i tërthortë i mungesës së talentit nga vetë Edmondi.

— Po të kishim hyrje-dalje qysh më parë, do të qe normale, — tha.

Edmondi mbylli sytë në shenjë lutjeje.

— Vetëm ta shikoje sot, te «Prushi», dhe do të bindeshe menjëherë.

Ajo ngurronte. Edmondi i hodhi dorën në qafë dhe e afroi pranë.

— T'i kuptoj mendimet, e dashur, — tha me një zë përkëdhelës. — Ti pandeh se më shkrepni t'i shoh kthinat atij njeriu që më ka lodhur aq shumë? E kam krejt shpirtërore, të betohem. Ai ka nevojë. Unë i dhashë fjalën.

— Mirë, — i pëshpëriti ajo te veshi.

Shtëpia e Hilmiut ndodhej në pjesën perëndimore të qytetit, në katin e tretë të një pallati pesëkatësh. Kur i ranë ziles, pritën me druajtje, si dy fajtorë, prapa derës. Pikërisht tani, kur takti e kërkonte të mos lihej asnjë nënkuptim për të keqen, kur në sy të Hilmiut dhe të gruas së tij duhej hequr sikur s'qe gjë ajo punë, Edmondin e pushtoi një pasiguri e madhe. Ata njerëz pse s'vraponin tani, të hapnin derën, t'u merrnin duart e shpatullat me dashuri dhe ... Nga brenda u dëgjuan trokëllima nallanesh. Çelësi u rrotullua, dera u hap. Përballë tyre qëndronte një grua topolake me mëngë të përveshura. Shkuma e sapunit dukej akoma në llërët e saj të skuqura. Kuptohej qartë se po lante tesha. Ajo priti gati në këmbë t'u shërbente miqve të hutuar.

— Është shoku Hilmi në shtëpi? — e theu akullin Edmondi.

— Joo, sapo e thirri shoku Petrit, krye-redaktori, — u përgjigj topolakja. — Po urdhëroni!

Në ftesën e saj kishte njerëzi të shtirë. Mysafirët s'pritën t'i ftonte për të dyti. Hyri i pari Edmondi. E zonja e shtëpisë u priu në kuzhinë.

— Unë jam një shok i Hilmiut. Kjo është ime shoqe. E patëm lënë t'ju bënim një vizitë, — shpjegoi Edmondi pasi qenë ulur në një kanape.

— Ashtuuuu? Po atë ku s'e shpie puna. S'mblidhet në shtëpi. Punë kapitëse, — foli e zonja e shtëpisë me një ndjenjë turpi.

— Si je tani me shëndet? Hilmiu më tha...

— Më mirë. Ja, u ngrita sot. Rroba për të larë. Fëmijët, po kanë nevojat e tyre. I nxjerr i ati të dy, sepse nuk durojnë pa bërë potere. Edhe tani jashtë janë, — Fytyra e shëndoshë iu flashkua krejt. Asija bëri sikur nuk e vuri re.

— Ime shoqe është mjeke dhe ju, kur të doni...

E zonja e shtëpisë vazhdonte të fërkonte llërret e zhveshura sikur shkuma e sapunit në to nuk sosej kurrë. Fjalosja ngeci.

Nga një derë paksa e hapur në të majtë të korridorit dilte një fjollë e hollë tymi. Atje dikush pinte duhan. Asija vështroi dy-tri herë andej me bisht të syrit. E zonja e shtëpisë qe bërë flakë, nuk dinte ku të ulej, s'dinte ku t'i fuste duart. Kaloi në korridor, vuri diçka diku dhe në të kthyer mbylli plotësisht derën nga dilte fjolla e tymit.

Kur po dilnin, Edmondi e pyeti:

— Ç'bën Hilmiu tani? E mori ndonjë çikë veten?

Ajo buzëqeshi me zor.

— Ne jemi shokë, — shtoi Edmondi me zë të ulët. — Unë e di...

— U kthye masa, — tha topolakja sikur thoshte një sekret të madh. Me sa dukej, i shoqi e kishte porositur të mos e bënte fjalë me njeri, gjersa çështja e hapur ishte mbyllur shpejt e shpejt.

Një gaz i çuditshëm përshkoi fytyrën e Edmondit. Vetëm një çast. Pastaj ai u bë i menduar si më parë. Asija ndihej keq. Edmondi parandiente shpërthimin e saj. Ky shpërthim, sipas tij, nuk do të vononte, madje nuk duhej të vononte. Ja, sa të mbyllej dera dhe ata të zbritnin shkallët; sa të largoheshin pak nga pallati dhe të dilnin në rrugë. Binte mbrëmja, por neonet s'qenë ndezur. Ky çast e trishtonte gjithnjë. Asija s'kishte ndër mend të fliste asgjë. Heshtja e saj po e lodhte më keq sesa disa fjalë të ashpra. Një heshtje e tillë zakonisht është e mbarsur me neveri, mendonte Edmondi pa të drejtë. Nuk deshë të kthehej në shtëpi, prandaj i propozoi Asijes të shëtitnin. Ajo nuk deshë. Iku me mendjen te gruaja që shtrëngohej të gënjente mysafirët për burrin që pinte duhan në dhomën tjetër. Nuk ia tha, as do t'ia thoshte kurrë Edmondit.

Por edhe ky kishte parë një fjollë të hollë tymi, fare shkarazi, tek dilte nga plasa e hollë e derës. S'i pati kthyer më sytë andej, nga frika se mos tërhiqte vëmendjen e Asijes. Sa e rëndë do të ishte sikur ajo ta merrte vesh se Hilmiu ishte në shtëpi.

Shëtiti vetëm një copë herë, pastaj hyri në klubin e pallatit të kulturës. Zuri një tryezë në qoshe dhe ndezi një cigare. Si nëpër

mjegull përfytyroi fytyrën e Hilmiut, e pavë-
mendshme, si gjithmonë, me përjashtim të atij
rastit të papërsëritshëm të «Prushi». E përfyty-
roi duke rrëshqitur në korridorin e redaksisë
dhe ai, Edmond Reçi, i bënte shenjë me kokë
për «asgjënë», për «shyqyrin». Hilmiu i tund-
te dorën shpërfillshëm. Pa kuptuar, Edmondi
futi dorën në sjetullën e djathtë, aty ku mba-
nte zakonisht dorëshkrimet...

U shkund nga përhumbja. Mjegulla davari-
tej ngadalë. Ishte vetëm në klub. Tak-tuk,,
trokiste gishtërinjtë në syprinën e tryezës dhe
kjo trokitje i kumbonte në veshë si ritmi i një
muzike nervoze. Vetvetiu i bashkonte këto fja-
lë: Hilmiu nuk ka hall! Hilmiu nuk ka hall.

Nderim për modestinë

Njeriu që trokiti në xham dhe lajmëroi me një zë të mbytur se Prokop Ismailati kishte vdekur, largohej tani nëpër natë. Feriti e ndiqte gati i shastisur nga dritarja e hapur. Silueta e mandatdhënësit përkundej e zvogëlohej gjersa u tret fare në errësirën e ullinjve, midis shkollës dhe qendrës së kooperativës. Këndonin gjelat e agimit, herë pas here qielli ushtonte nga bubullimat. Ai s'kishte ide sa mund të ishte ora. Trokitjet e pareshtura në xham e kishin zgjuar nga një gjumë i thellë. Ishte ngritur, kishte hapur dritaren, pa hedhur gjë krahëve, dëgjoi lajmërimin e thate se vjehrri kishte vdekur, pastaj u ngujua në dritare sikur kërkonte të shkundte një vegim të keq. Era, e ngopur me avuj shiu, i rrihte kraharorin e zhveshur. Filloi të dridhej nga të ftohtët, por nuk i hiqte sytë nga rruga. Për hir të zhbërjes së asaj që kishte ndodhur, do

të pranonte me qejf të madh një çrregullim nervash. Po telegrami... centralisti i natës i kishte lënë në dorë një telegram të lagur në dytri vende nga pikat e rralla të shiut.

Mbylli dritaren, hapi radion dhe filloi të vishej. Follësi jepte lajmet e mëngjesit. Kooperativa fqinjë kishte përfunduar mbjelljen e grurit. Ai nxori një shishe konjaku nga rafti i ushqimeve, e ktheu një herë, pastaj e vuri shishen mbi tryezë. Merita do të jetë në gjumë, mendoi. Ajo nuk di gjë. E ktheu prapë shishen e konjakut, uli volumin e radios, u ul në karrige, mbështeti mjekrën në pëllëmbë dhe u përpoq të saktësonte mënyrën si do t'ia thoshte asaj lajmin e zi. Sikur t'ia mbante të fshehtë, të niseshin të dy atë mëngjes, gjoja se kishte dërguar fjalë baba Prokopi... Ai u rrëqeth, iu duk mëkat për të vdekurin. Në çast përfytyroi atë të shtrirë në shtratin e lartë të dhomës së gjumit, pranë skajeve të të cilit kishte nga një pupe vezake të veshur me damask ngjyrë hiri. Përfytyroi flokët e tij të rralluar, të krehur lart, ballin e vrraguar nga sëmundja e gjatë, sytë e mbyllur, gropëzat e ngrira të faqeve, buzët e holla pa ngjyrë, të mbërthyera fort, fytyrën e tij të hequr dhe paqësore kundruall tavanit, sikur ndjenjat dhe mendimet e tij të mira ishin flijuar me të zotin e tyre.

E largoi shpejt nga mendja këtë pamje. Kujtesa pastaj e vuri prapa dritareve të sallonit, që vështronin oborrin e shtëpisë së vjehrrit dhe një grumbull ndërtesash të ulëta të Tiranës së vjetër. Ishte pasdite e vonë prilli, gjethet e reja të hardhive në oborr dridheshin nga juga. Ai vështronte përtej avllisë si mbulo-heshin nga mugu kokat dhe supet e katër pleqve që luanin me letra rrëzë një selvie të lartë. Vonë

dhe gati i befasuar e vuri re babanë e së fejuarës, Prokopin, tek bariste ngadalë, duke u mbajtur me shkop rrëzë mureve të brendshme të avllisë. Plaku kishte dalë pa kapelë, në fill të këmishës dhe ashtu i hollë, i ngadaltë mezi dallohej nga faqja e murit të palyer qyshkur. Feritit iu duk se edhe plaku dridhej lehtë, si gjethet e reja të hardhisë. Çapitej përpara, ndalonte, vështronte i përqendruar prapgun e shtëpisë, pastaj pemën e vetme të limonit rrëzë qyngjit të ujërave, pusin e vjetër, dritaret. Më në fund arriti te stoli i gjatë afër pusit, u ul dhe treti vështrimin nga lindja, andej nga dukej se vinte muzgu. Ai po qan, tha Feriti me vete, pa qenë i sigurt për këtë. Iu mblodh edhe atij një lëmsh në grykë, e pushtoi një dhembje e gjithëmbarshme, e pashpjegueshme, për atë plak të urtë, që pak e njihte, më mirë të thuash fare pak, megjithëse bëheshin katër-pesë muaj nga dita kur ishin takuar për herë të parë.

Iu ngul thellë në mendje ajo pasdite e vonë në prilli në Tiranë, këmisha ngjyrë hiri e plakut, që dridhej si fletët e hardhisë, fytyra e tij e magjepsur dhe e pikëlluar njëkohësisht, sikur e zbulonte për herë të parë botën ku kishte jetuar shtatëdhjetë vjet.

Tani gjethet e hardhisë janë zverdhur, mendoj Feriti, shiu i vjeshtës i rrëzon njërën pas tjetrës, ndërsa ai është shtrirë në shtratin e tij të lartë.

A qante vërtet atëherë? Unë u hoqa nga dritarja, mora një xhaketë në varësen e rrobave, iu afrova pa u ndier dhe ia hodha mbi supe. Ulu, më tha me një zë të thellë, të qëruar, që ia ndjeva vetëm atë ditë kur shkela për herë të parë në shtëpinë e tij, pasi

qeshë paraqitur prej Meritës dhe ai pati thënë «mirë». U ula ngjitur me të. Në heshtjen e mbrëmjes dëgjoja frymëmarrjen e tij të vështirë. Ja, ky është ai burri me histori, të cilin e ngre në qiell drejtori i NB-së në rrethin tim, mendoja. Ky është ai ilegali trim i orëve të para, i dënuar me vdekje në mungesë nga zyrrat e fashos. Më vinte zor ta pyesja për luftën, gjithnjë më kishte ardhur zor, ndofta ngaqë isha dhëndër i ri, pak i druajtur si tip dhe kisha frikë mos ma keqkuptonte kuresh-tjen; kisha frikë mos ngutja për të mësuar bëmat e vjehrrit të lavdishëm (kështu ishte shprehur për të drejtori i NB-së), do të keqkuptohej. Ndërkaq nuk isha i sigurt a ishte vjehrrin im në atë lartësi që thoshte drejtori i fermës, gjersa Merita nuk më kishte thënë ndonjë gjë të madhe për të atin. Kurse Islam Gjika, si kryetar i këshillit të bashkuar në fshatin ku banonim, tri-katër herë kishte guxuar ta fyente Meritën duke shfaqur dyshime për biografinë e saj, e cila, sipas tij, kishte hije, ndryshe nuk e flaknin nga Tirana në Mjedejë një vajzë të vetme.

Por nuk ishin këto të tëra arsytet që më penguan ta ngacmoja vjehrrin në temën e kujtimeve të luftës. Thjeshtësia e tij, fytyra paqësore me një lloj melankolie të lehtë, mënyra si rronte, si ecte, si sillej, pa i tërëqur kujt vëmendjen, e mbanin atë mënjanë solemnitetit dhe epizmit të jashtëm. Të gjitha këto doemos luanin një rol frenues.

Gjëmimi i fuqishëm i një rrufeje bëri të dridheshin xhamat e dritares. Feriti vështroi me mospërfillje andej. Drita e paktë e mëngjesit të ri varej në xhama. Ajo kishte ngjyrën e reve. Është shpejt, mendoi. Merita tani

po lahet. Ajo nuk di gjë.. Diçka e rëndë i peshonte në trup, ai s'kishte qejf të ngrihej nga karrigia. Zgjati dorën, rrëmbeu shishen e konjakut dhe e ktheu prapë...

Atë mbrëmje të ngrohtë prilli, pranë e pranë me vjehrrin, e kishte thyer akullin. «S'më ke treguar asgjë nga lufta!» i tha.

— «Vërtet? Asgjë?» Feriti u hutua nga kjo përgjigje e papritur. Vjehrrri e vështronte me ngulm. Vezullimet e dritës elektrike, që depërtonin përmes gjetheve, përkundeshin sa majtas-djathtas në fytyrën e tij të hequr, me një shprehje të çiltër e gazmore, të përzier pak me mosbesim, sikur kundërshtonte bashkëbiseduesin e vet: «Vërtet? Asgjë? Je i sigurt për këtë? Pa kujtohu njëherë?» Feriti u hutua më keq. As atëherë, as më vonë nuk e kuptoi domethënien e asaj përgjigjeje të çuditshme. Por nuk e bëri veten. Në qiellin e Tiranës po feksnin yjet. Ndriçimi i tyre ishte i zbehtë për shkak të rrezatimit të neoneve të rrugës. Vjehrrri i tij ishte vërtet i çuditshëm. Naiv, apo i djallëzuar, kush e merrte vesh, sepse bëri prapë një grimasë, pafajësie dhe qortimi kur Feriti e luti të mundahej njëherë deri në fshatin Mjedejë që ai, Prokop Ismailati, të shikonte nga afër ç'njerëz kishin mbi kokë e bija dhe dhëndri. Vallë, përse kishte shtrembëruar buzët ashtu ai? Ato çaste mbetën një mister për të dhe ndofta qysh atë mbrëmje në ndërgjegjen e tij veçoi një mendim që nuk ia pohoi kurrë as Meritës, madje, as vetes më vonë: vjehrrri i tij nuk kishte merita të mëdha si partizan dhe, nëse i kishte ato merita, me siguri i kishte ndodhur diçka më vonë. Sado që e hodhi poshtë si të pabazuar mendimin e mësipërm, Feritit iu bë natyrë ta kundronte vjehrrin si një njeri me brenge të

ndrydhura gjatë, që vetëm në pleqëri, të për-
ziera edhe me mërzinë e sëmundjes, ishin le-
juar të dilnin jashtë...

Ato brenga nuk janë më tani as brenda
as jashtë trupit të tij, ato kanë vdekur ba-
shkë me njeriun, mendoi Feriti. Dhe ndjeu se
ajo peshë e rëndë në trup po shkrihej ngada-
lë, ngrihej përpjetë drejt grykëve si një
ankth, ngecte diku dhe shndërrohej në gulçi-
ma të mbytura. Brenda në dhomë kishte hy-
rë drita e ditës së re. Ai fshiu fytyrën e për-
lotur. I hodhi çelësin derës dhe doli. Do t'ia
thoshte troç Meritës. Fundja nuk ishte diçka
e papritur. Disa herë kohët e fundit ai, me
siguri edhe ajo, tek prisnin makinë për Ti-
ranë të plepat ndanë udhës, kishin menduar
për një pritje të padurueshme, të papërsërit-
shme për ndonjë makinë që do t'i shpinte
në mortin e baba Prokopit, që dergjej prej
disa muajsh. E kishte pritur këtë ditë, por ku-
rrsesi me shira, me bubullima, me trokitje të
frikshme në xhamat e dhomës, pa zbardhur
mirë drita...

Kur ra rrufëja, që e shkëputi Feritin pak
çaste nga kujtimet, Merita sapo kishte dalë
nga pallati dykatësh, ku banonte bashkë me
Verën, mësuesen e biologjisë. Mëngjesi i la-
gësht dhe pa ngjyrë ndriçohej fare ngadalë.
Bile, tek kërcente sipër pellgjeve në oborrin
para zyrave të kryesisë, Meritës i dukej se edhe
ai pak ndriçim po tërhijej prapa, i ngjante i
parakohshëm. Roja e natës, i mbështjellë me

kapotën e madhe ushtarake pa spaleta, lëvizte me hapa të ngathët para magazinës së mallrave industriale. Ai tundi dorën, por s'u kuptua a përsëndeti, apo shprehu habinë për ardhjen e shpejtë të mjekes së dhëmbëve.

Para klinikës toka ishte mbuluar me një shtresë të trashë gjethesh të rrëzuara nga plepat. Ajo hapi derën dhe ndezi dritën. Refleksët e saj u vërtitën si rule nëpër krahët e pajisjeve të emaluara. Për një çast ato i shëmbëllyen me një mizëri qeniesh të gjalla, që, të kapura në befasi nga drita elektrike, nxitonin të fshiheshin. Ikja ishte kaotike, pa shtegdalje, një copë herë... Ajo hodhi çantën në kanape. Hoqi karficat, shkundi flokët e lagur, i vuri karficat përsëri dhe u ul në karrige. Përpiqej ta largonte mendjen nga i ati. Ishte e pamundur. Kësaj here e kishte lënë më keq se kurrë, «në gradën e fundit», siç i kishte thënë Feritit. Natën kishte fjetur keq, kishte thirrur në gjumë emra të panjohur, siç i kishte thënë Vera. Emrin e kujt kam thirrur, veç të babait? — pyeti veten. Ndofta e kam thirrur me emrin familjar «bake».

Bakeee! Ky emër jehoi thellë nëpër jetën e saj...

Pesë vjet më parë, kur sapo qeshë emëruar, bakja më përcolli deri këtu, në fshatin e largët Mjedejë. Nëna, e mërzitur për emërimin tim, kërkonte një shkak të grindej me babanë. Dhe ai u gjend. Ne do të udhëtonim me tren. Ia tha babai kur u kthye nga ministria.

«Pse s'merr veturën? — vërejtë nëna prerë. «Nuk është mirë», iu përgjigj babai qetë, Paaftësia për ta nervozuar babanë ia gër-

vishtte më keq nervat nënës. Ajo ndiente nevojën të shfrynte dhe mua më dhimbsej.

«Qeveria ta ka besuar, — vazhdoi nëna. — S'paske bërë për këtë qeveri, sa të mos jesh i zoti... të përcjellësh vajzën tënde me veturë deri në Alpet e Veriut?»

«A je në vetë», e qortoi vështrimi i sertë i babait.

«Në Lezhë, mama, — thashë unë me të qeshur. — Alpet janë ku e ku me Lezhën.» Por ajo s'ma vuri veshin. E dija se ziente për tjetër gjë, se e kishte në majë të gjuhës shprehjen: «Të mos jesh i zoti, me atë goxha post, me ato goxha merita lufte, me ato goxha dekorata e medalje të rregullosh emërimin e vajzës këtu në Tiranë!» Më vinte tmerr kur mendoja se nëna mund të humbiste respektin për dekoratat e babait.

«S'do të vejë gjithmonë me veturë, — foli babai. — Erdhi për të shëtur mend, do të thonë fshatarët. Nuk është mirë për Meritën.» Ky ishte një shpjegim i gjatë për natyrën e heshtur dhe fjalëpakë të babait tim. E kuptova se ndiente gjithçka që mamaja s'kishte arritur ta thoshte...

...Pastaj rregullisht më përcillte të dielave deri te stacioni i trenit. Shenjat e sëmundjes iu shfaqën kur fillova vitin e dytë të punës, ndërsa ai doli në pension. Largësia e përcjelljes shkurtrohej vazhdimisht, deri në dalje të rrugicës, deri në dalje të shkallëve, deri në derë... (Kjo është shenjë familjarizimi me vajtjeardhjet tuaja, më thotë Vera.) Ndërsa kësaj radhe s'u ngrit fare nga shtrati. Gjithçka ishte shkurtim, zbritje tekanjoze :.. «Përse i kujtoj të gjitha këto, sikur po tregoj diçka që ka marrë fund?» thirri me vetë Merita. I vuri kyçin derës, u plandos në kanapenë e klinikës dhe dënesi. «Nuk duhej të ikja kësaj radhe, nuk duhej të kisha ikur kësaj radhe. Dhe

unë u largova pa e kthyer kokën. Sepse kisha frikë ta ktheja kokën. Ai qe zverdhur e lëmuar si sapuni. Dy prindërit e mi, kokë më kokë, rrinin te shtrati i lartë, ndiqnin me vëmendje çdo lëvizje timen gjatë përgatitjes për t'u nisur... Ndofta kanë menduar se kjo mënyrë nervoze largimi lidhej me pakënaqësinë e emërimit në Mjededjë dhe sikur u thosha: Unë s'kam bërë zë asnjëherë, s'të kam kundërshtuar, por ty, baba, s'të ka shkuar ndër mend se jeta ka lloj-lloj të papriturash e njerëzish? S'do bëje keq të lëvizje një çikë, t'i trazofe miqtë e tu!

Ai nuk mund t'i mendonte këto, nuk mund t'i mendonte. S'ka mundësi! Mbaj mend ditën kur u njoftova dashurinë me Feritin. Babai e priti natyrshëm. Ai besonte tek unë. Nëna heshte. Më shkrepiti një kureshtje e marrë të dëgjoja ç'do të thoshin për dashurinë time kur të mos isha unë aty. Vërtet dashuria të bën fëmijë. Demek u largova nga kuzhina për t'u shtrirë, se qeshë lodhur nga rruga, ndërsa në të vërtetë përgjova prapa derës. Dridhësha nga turpi dhe ankthi.

«Mirë na e bëri çupa, — i pëshpëriti nëna. — E nxorëm nga duart dhe na iku për fare. E kam ditur unë, e kam ndier qysh se e ndrydhte mërzinë dhe argalisej e bënte sikur punonte në Ministrinë e Shëndetësisë. Mirë na e bëri.»

Çfarë absurditeti! E rëndë të pranosh, por nëna ime këput absurditete të tilla. Dhe unë ia fal, se i vijnë nga dhembshuria. «Mirë bëri, këtë thuj», ia ktheu babai.

Vërtet dje, ndërsa largohesha pa e kthyer kokën, ka menduar se ajo ikje nervoze ishte hakërrimi...? Jo, mor zot! Si mund të mendojë kështu ati për të bijën? Aq më tepër babai im. Ai e ka kuptuar mirë dhembjen time të dyfishuar nga pamundësia për t'i ndenjtur pranë. Përtej

meje ai ka parë Islam Gjiken duke i ardhur rrotull klinikës, pastaj duke pyetur punëtorët e lëmit me oriz nëse është parë kund dentisja, ajo tiransja, jo se i duhej adresa ime, por i duheshin ata që të dëshmonin se nuk më kishin parë.

Meritës iu bë se dëgjoi hapa njeriu pra pa dritares. Ajo mbajti vesh. Hapa ishin vërtet. Një çast pandehu mos ishte mullisi. Në mënyrë të pavetëdijshme pa orën. Vetëm mullisi të mos ishte. Prania e tij e shqetësonte shumë. Para dy javësh mullisi kishte këmbëngulur të hiqte një dhëmballë. Merita e këshilloi të fillonte nga puna për ta mbushur. Ai ngulte këmbë në të tijën, edhe pasi Merita e sqaroi gjerë e gjatë se dhëmballa nuk ishte bërë për t'u hequr. Më në fund iu preu shkurt: «Nuk heq dhëmballë të shëndosha! Nuk ma lejon profesioni!»

Mullisi, pa një, pa dy e drejt e në këshill, duke thirrur me zë të lartë, që ta dëgjonin punëtorët e lëmit dhe gjithë administrata: «Ka pushtet këtu, që s'të lë të tallesh me hallet e popullit! O dhëmballën time në tokë, o ti në Ullastër»...

Kur e kafshoi gjuhën, qe vonë. Mbeti si guhak në mes të sheshit, duke ndukur me gishta cepin e djathtë të mustaqes. Merita iu afërua dhe i tha me zë të ulët: «I thuaj Islam Gjikes, nga ana ime, mjaft e mbajti mbyllur klinikën e Ullastrës, po le të dërgojë mbesën e tij, se u myk në shtëpi. Dhe ty, mullis, s'të ka hije të bëhesh vegël. Trimërohu, mor burrë i dheut. S'të luan njeri nga mulliri... apo ta ka ënda të bëhesh kryemullis? S'e paske menduar keq. Një dhëmballë e shëndoshë kushton. Aq kushton edhe transferimi im në Ullastër.» Mullisit sa s'i ra pika. Ajo e pa tek ikte

kokëvarur dhe sakaq u pendua për fjalët e rënda që i tha. S'e pati gëlltitur mirë pendimin, kur mullisi ia behu me një copë letër për të. Kryetari i këshillit, Islam Gjika, urdhëronte me shkrim: «T'i hiqet dhëmballa përkatëse mullisit, sepse ajo e pengon për kryerjen e detyrës.»

Merita deshi të qeshte dhe s'mundte. Kjo nuk ishte krejt për të qeshur. Vërtiste letrën nëpër duar me një vuajtje të pafshehur, ndërsa mullisi e vështronte me kryelartësi përmbi mustaqet e ngrefosura. E tronditur, ajo e grisi letrën dhe e flaku në kosh. Mullisi aq turfuiloi, sa iu shkund pahu i miellit të mbetur në mustaqe. U kthye ushtarakisht prapa, u mat të ikte, u kthye përsëri... Hataja do të bëhej dhe ai ndihej ca i pasigurt si pjesëmarrës në të.

Që nga ajo ditë mullisi vinte çdo mëngjes para klinikës, shtynte derën, zgjaste kokën dhe tërhijej përsëri, pa folur një fjalë.

...Ajo mënjanoi pak perden. Nuk ishte mullisi. Ishte roja e natës. Mes për mes sheshit afrohej Feriti. Ajo doli ta priste. Feriti ishte prishur në fytyrë. Ç'ka ndodhur?! Ka ndodhur... Çfarë?!

E mori vesh lajmin se i ati nuk rronte më, por, meqë gjithçka qe thënë në heshtje, në heshtje u ndez edhe shamata e ndjesive.

— A ikim? — tha Feriti më në fund.

— Po, — ajo uli sytë e lagur. — Sa të mbyll sirtarët, — shtoi dhe u fut në klinikë.

Feriti priti përjashta. Gjethet këputeshin përtueshëm nga degët e plepave dhe binin tërthorazi mbi shtresën e krijuar si pare peshku. Ajo po vonohej. Feriti u kujtua papritur për diçka, hyri në klinikë me vrull dhe... nuk din-

te ç'të bënte. Merita qante me ngashërима. Jashtë nisi shiu. Babai s'rronte më! Bake!

I imët dhe i njëtrajtshëm, shiu binte mbi xhamat e taksisë, mbi fushat dhe mbi malet, mbi çadrën dhe këmbët e pantallonave të Islam Gjikës, i cili po vinte në punë i gatshëm për sherr. Një natë më parë një instruktor i komitetit kishte shkuar për darkë në shtëpinë e drejtorit të shkollës, fqinje me Islamin. Drita elektrike aty ishte fikur vonë, pas mesnatës, ndërsa truri i Islamit, i lodhur nga mendime të zymta, ishte fikur edhe më vonë, afër mëngjesit. Çfarë që biseduar mes atyre të dyve? Ç'plane kishin bërë ata? Sigurisht, planet preknin edhe Islamin, gjersa drejtori s'erdhi ta ftonte. Pra ai ishte i tepërt, për të mos thënë «i tepërti». Dy letra nga fshati me ankesa për të dhe, kushedi, ndofta edhe një e tretë e atyre ditëve, ia kishin tronditur sigurinë për t'u ripropozuar në zgjedhjet e ardhshme. Po sikur të ketë marrë erë ajo puna e vëllait të kunatës, të cilin e kishte hequr nga brigada dhe e kishte regjistruar në kursin e shoferëve pa vendim të rregullt? Atëherë rizgjedhja ish edhe më e vështirë. Dhe ai kishte shumë punë të pambaruara nëpër këmbë, siç ishte për shebull, dërgimi i asaj dentistes kryeqytetase në Ullastër dhe vendosja e Luçes, mbesës së tij, në vend të saj. Një xhaxha i kërkonte truall për shtëpi të re jashtë vijave kufizuese të fshatit... Ah, ajo darkë e mallkuar! Ia kishte prishur gjithë lezetin e planeve për t'i sajdisur miqtë e kushërinjtë, që këta paskëtaj të ishin gati t'ia ngrinin hundën në vend në rast se një ditë do t'i binte në tokë. Një mendje i thoshte se jo në të gjitha tryezat që shtrohen kurdisen plane; jo gjithmonë ftohet i treti në

darkën dyshe. Por kjo ishte teori ngushëlluese, që nuk provohej nga përvoja e tij.

Në mëngjes u ngrit i trembur dhe menjëherë vendosi të forconte kërkesën e llogarisë në punë.

Para se të hynte në zyrë, i ra rreth e për-qark sheshit para zyrave të kryesisë. Ambulanca ishte mbyllur. Vatra e kulturës mbyllur. Klinika e dhëmbëve gjithashtu. «Po ma bëjnë enkas, — mendoj Islami. — Ua tregoj unë qej-fin!» U kthye në zyrë, mori një letër, shkroi me radhë emrat e punonjësve që mungonin dhe poshtë tyre vuri shënimin: «T'u pritet dita e punës!» Shkresën e dërgoi për ta shtypur, duke e porositur daktilografisten që t'ia sillte shpejt për firmë dhe vulë. Ndërsa priste daktilografimin e shkresës, përfytyroi sytë ironikë të dentistes. Të gjithë do të kundërshtonin për vendimin e tij të freskët, vetëm ajo nuk do të kundërshtonte. Ndërsa ia dëshironte pikërisht të kundërtën: ajo të kundërshtonte.

Për marrëdhëniet e tij me Meritën kishte rënë ajo zhurma e parë, kur flitej aq shumë për mërinë e saj ndaj Islamit korrekt, siç shpreheshin miqtë e tij, dhe për mërinë e Islamit ndaj tiranasës, sic thoshin ca të tjerë. Njëri nga të palës së dytë e kishte quajtur inatin e Islamit shpërthim të xhelozisë për dashurinë e Meritës me Feritin.

Ajo ka faj, thërritnin miqtë e tij. Ajo e ka fyer Islamin.

Ai shkundi nga flokët ca pika uji. Në gishta i mbetën katër-pesë fije të gjata. Sytë ironikë të Meritës sikur e vështruan që nga emri i saj në listën që i vuri para daktilografistja. U rrotullua në karrige si ta kishin shpuar me thumb. Në rrotullim e sipër pa si rrëshqiti

poshtë derës gazeta e ditës dhe njëkohësisht ra zija e telefonit. Ai ngriti receptorin. I kishin rënë gabim. Përgjegjësi i furrës kërkonte shefin e transportit. E mbylli telefonin me inat dhe hapi gazetën. Në faqen e katërt, djathtas, njoftohej vdekja e Prokop Ismailatit. S'kishte dëgjuar ndonjëherë për këtë njeri. Islami kaloi sytë nëpër radhët e ngushta: «... komunist i vendosur qysh në vitin 1942... detyra të rëndësishme në organet e Partisë e të shtetit... humbje e rëndë...»

Pa qejf, ngathtësisht, ai bëri një lidhje: Prokop Ismailati — Merita Ismailati... Sa Ismailatë ka në këtë botë... ehuuu! Megjithatë, një dyshim i fshehtë u përpëliti në thellësi të ndër-gjegjes së tij. Hapi dosjet e kuadrit, kërkoi me shpejtësi emrin. «Merita, Merita, Merita Prokop Ismailati». Dosja i rrëshqiti nga dora. E hapi gazetën dhe nisi ta lexonte rresht për rresht nekrologjinë. Nga brenda i vinte një zjarrmi që këmbehej aty për aty me rrymëza të ftohta alarmi. Si ka mundësi? — pyeste veten. E hapi prapë gazetën, e kundroi gjatë fotografinë, duke u përpjekur të kapte ngjashmërinë. Si ka mundësi? — tha prapë. Ishte shtangur para kësaj pyetjeje të pazbërthyeshme si para misterit më të thellë. Vetëtimthi kalonte nëpër mend një trevjeçar zënkash me tiranasen e bukur, të cilën e pandehte njeri pa njeri. E kishte mashtruar më shumë fejesa e saj me Feritin... «Ah, ajo fejesë!» Të fundosura në mjegullën e kohës, zënkat tërhiqeshin drejt sipërfaqes nga një lajmërim. Atje në mjegull ato nuk kishin fjetur, por ishin mprehur më tepër dhe tani vinin të kërkonin llogari: kush je ti që më bie më qafë?

«Fshatar i varfër, i këputur», gati sa s'thërrri me zë dhe u trondit.

«S'të pyet njeri kush ke qenë», vazhdoi zëri i tij i dytë.

U drodh nga frika, u tremb si para një gracke të ngritur enkas për të rrezikuar atë vetë. Përpiqej të mos kujtonte asgjë më, por ishte e pamundur.. Pëshpëritej se ajo, Merita e heshtur dhe e paafrueshme, të cilën e kritikonte pa asnjë fakt për tendenca përbuzjeje ndaj fshatit, vetëm se ashtu ia priste mendja dhe ia lypte qejfi për t'i thyer kryelartësinë, ajo pra, Merita, ishte dashuruar me Feritin. Ky lajm i pati dhënë një si këputje të përgjithshme, një pështjellim ndjenjash. S'do t'ia harronte kurrë. Hakmarrjen dhe inatin e mëpastajmë i pati quajtur vendosmëri dhe qëndrim kritik ndaj shkeljeve të disiplinës në punë. (Dashuria e Meritës që pasuar me ndonjë shkelje të disiplinës.) Fati i solli në dorë një rast për t'i treguar asaj se kishte diçka më të fuqishme se dashuria. Kontrolli i seksionit të shëndetësisë nxori pesë fëmijë me dhëmbë të infektuar, për të cilët dentistja nuk kishte hapur kartelë. Ah, ah, pati thënë me vete i kënaqur. Ju që dashuroheni, jeni kundër kartelave, i quani burokraci, po, kur bini vetë në darën e kartelave, kujtoheni. Kujtoheni, por vonë.

E pati thirrur Meritën në raport sapo u larguan shokët e ekipit. Ajo ishte shumë e bukur atë ditë. Mendimi se një moshatar i tij, një copë mësues, me cilësi më pak të spikaturra se ai, ishte zot i asaj bukurie, e pati shkundur nga hutimi. Merita pranoi se nga 430 nxënës që kishte shkolla, pesë ishin gjendur pa kartelë dhe për këtë...

«Pesë, pesë! Por me pesë veta mbahet një front», pati thënë Islami me një përpjekje të dëshpëruar për t'u dukur i rreptë. E kuptoi sa kallpe doli ndërhyrja e tij dhe fytyra e lëmuar iu mbush me pllanga të kuqe. Sa herë i ndodhte kështu, ndiente një shqetësim të madh dhe përpiquej të skuqej plotësisht, duke ngritur zërin: «Dëgjo, vajzë! Kryeje detyrën siç e kërkon rregulli. Mbase mendon se nuk ka më keq se këtua. Por ta dish! Ka edhe më keq. Po hapet klinika në Ullastër. Mbase ke dëgjuar!»

«Dakord», i qe përgjigjur Merita, duke u nisur nga dera.

«Kush të dha leje të largohesh? Ke edukatë ti, apo jo? Këtua dua rregull! S'dua vicka! S'ka Tiranë! Të ishte për Tiranë të mbanin atje... Por e dimë ne ç'mall je e përse...»

Kishte kafshuar gjuhën, se Merita pati shpërthyer:

«Islam Gjika! Mos kujto se më ka flakur tallazi këndeje! Mos kujto se jam njeri pa njeri. Erdha vetë. Desha vetë. E merr vesh ç'të them? Erdha vetë!...»

«Mos kujto se jam njeri pa njeri...» Këto fjalë jehonin në veshët e tij torturueshëm. Papritur mbajti vesh nga dera dhe nga dritarja i trembur, u ngrit në këmbë dhe mblodhi pëllëmbët grusht. Do të shkoj në varrim, tha me vete dhe ndjeu se kurthi i kujtimeve po lirohej disi.

Prokop Ismailatit iu bë një nderim i madh, erdhën njerëz nga të katër anët, miq të afërt

shokë të Luftës dhe të punës. Kur gjithçka kishte marrë fund, kur vajet, bisedat, fjalimet mbi varr-gjithë ajo hyrje-dalje njerëzish të pikëlluar kishin përfunduar me një tufë kurorash në varrezat e qytetit, Feriti përpiqej t'i rikujtonte të tëra. Seç kishte pasur diçka të veçantë ai mort! Përpiqej ta përmblihte funeralin në një kronikë të hollësishme, për të mbërthyer atë të veçantën që e kishte ndier kalimthi nëpër orët e mortit. Pas disa ditësh, natën vonë, teksa përgjonte erën pas dritareve, i shkrepri në kokë të shkruante diçka...

Rrethanat, si dhëndër i vetëm në atë familje pa meshkuj, më vunë mua krahas Arianit, nipit jetim të Prokopit, në rolin e burrit të shtëpisë. Do të prisja burrat dhe ngushëllimet e tyre, do t'u prija tek i ndjeri, pastaj në dhomën e madhe ngjitur, ku bëheshin biseda nga më të ndryshmet. Më mungonte përvoja, aq më tepër, ku isha mësuar unë të prisja njerëz si shoku Kaso? Vjerra ime, Shazoja, priu para nga veranda. Drejt nesh afrohej me hapa të matur, i zyrtë dhe pak i kërrusur në shpinë një burrë shtatgjatë, rreth të gjashtëdhjetave.

— Si, more, na la Prokop Ismailati! — tha Kasemi dhe lëvizi duart përpara, sikur mbante diçka që po i shpëtonte.

— Këndeje, shoku Kasem, — i thashë unë, duke i treguar derën që të shpinte në dhomën e burrave. Ai u ul në kolltukun e liruar me kohë, hodhi sytë rreth e rrotull dhe përshëndeti secilin nga të pranishmit. Nga mënyra intime e përshëndetjes, kuptohej se shumicën i njihte. Hyri vjehrra. Trupi i saj i imët dukej edhe më i paktë përballë Kasemit të bëshëm. Ky u ngrit në këmbë.

— Si je, Shazo? — i tha me një zë të thyer.

— Na la Prokopi, — tha Shazoja, sikur ai sapo kishte hequr frymën e fundit atje në kuzhinë.

— Na la shpejt... — Kasemi tha edhe diçka tjetër, por unë nuk e dëgjova. Shazoja u shkreh në krahët e tij.

— Eh, ç'burrë ishte Prokop Ismailati, — vazhdoi Kasemi, kur qe liruar nga krahët e Shazos. — Ai ka qenë atentator i shquar. — Dy herë u arrestua, dy herë u dënua me vdekje, dy herë doli i gjallë që andej. Herën e dytë paguam një gardian. Të varfër qemë, po për Prokop Ismailatin...

Unë mpreha veshët; të gjithë kishin mprehur veshët.

Nuk do të përsërit gjithçka u tha për të në dhomën e burrave, në korridor, në varreza, më vonë, kur u kthyem. Nganjëherë më dukej se figura e thjeshtë e atij njeriu po merrte përmasa gati mbinjerëzore tani, kur kishte heshtur përjetë dhe s'kishte mundësi t'u thoshte shokëve: Mjaft! Mos më mburrni kaq shumë...

Po ky ishte nderim i sinqertë. Me vdekjen e tij njerëzit kishin humbur për një çast diçka të mirë nga vetja e tyre, që u përkiste edhe atyre, që u përkiste të gjithëve.

Njerëzit vinin e shkonin. Po ndërroja duhan me bashkëfshatarët jugorë të të ndjerit, kur më lajmëruan për mbërritjen e njerëzve nga vendlindja ime. Bashkë me ta ishte dhe Islam Gjika. Ata qëndruan një copë herë në këmbë para të vdekurit. U pati hije nderimi. U bëra shenjë se kaq mjaftonte dhe i shoqërova në dhomën e madhe. Ata hynë me solemnitet. Sa zunë vend, Kasemi, u kërkoi të falur dhe vazhdoi tregimin e tij të gjatë për Prokopin.

Në një çast vështroi nga unë. Përkula kokën

me nderim dhe pa dashje sytë e mi u qepën mbi ata të Islam Gjikës. Gjatë gjithë kohës kishte artikulluar me buzë fjalët e Kasemit, sikur i mësonte përmendsh...»

Feriti ngriti kokën nga letra e mbushur me shkrimin e vet të imët. Mblodhi buzët me keqardhje, sikur të kishte aty para syve Islam Gjikën e shkretë. Deshi të shkruante prapë, por e ndjeu se dëshira e fillimit i kishte ikur. Ndezi një cigare dhe nisi të lexonte ato që kishte shkruar. Nuk i pëlqeu rrëfimi. Pa e hequr cigaren nga goja, afroi letrën pranë vetes dhe shtoi:

Ata ishin të gjithë të prekur, të mallëngjyer, të mbushur me respekt për vjehrrin tim, që tani po e njihja më mirë. Dhe është e pamundur që, përballë një jete të tillë të thjeshtë dhe madhështore, njeriu i drejtë të mos ndihet kërenar dhe njëherazi të pendohet sinqerisht për privilegjin më të vogël të pamerituar që i ka bërë vetes ose të tjerëve duke shfrytëzuar emrin ose karrigen.

Feriti ia tha këto Meritës të nesërmen, tek po shfletonin së bashku albumin me fotografi të familjes. Ajo i hodhi një vështrim të papërcaktuar, sikur i thoshte: «Me këso punësh merresh ti?»

Pastaj u ngrit nga karrigia dhe kaloi në kuzhinë. Në minderet e sistemuara pas mortit rrinte Shazoja, një mesoburrë me të shoqen nga farefisi dhe një plakë e panjohur. Asnjeri nuk fliste. Feriti çuditej me fytyrat e tyre dhe ndoshta kjo heshtje dhe apati e shtyu të bënte atë që me të drejtë ia kanë quajtur marrëzi.

— Përse nuk fliste kurrë për veten baba Prokopi? — tha Feriti me një zë të çuditshëm. Të gjithë panë me habi nga ai...

— Prokopi jetonte dhe nuk bënte zhurmë,

— foli mesoburri me fytyrë ëndërrimtari. — Dhe të betohem: shumëkush as e ka ditur ku i punon vajza. Dhe kur e pyesnin, ai përgjigjej me këto fjalë: «Mirë, shumë mirë janë». Dhe tregonte të vërtetën.

Feriti tundi kokën me respekt të thellë.

— Kam për të shtuar diçka, — tha.

— Po.

— Edhe unë nuk kam ditur gjë për Propopin. Ka një vit e më shumë që jam dhëndër i kësaj shtëpie dhe nuk kam ditur gjë. E kam fjalën për tërë këto që dëgjova këtu...

Bashkëbiseduesi picërroi sytë me një lloj dhembjeje, pastaj gëlltiti një mendim shpotitës.

— Por mund të them se kjo tingëlloi si qortim për ty, — artikuloi ai ngadalë, duke nënqeshur lehtë.

Feriti pati guximin ta shtonte këtë episod të shkëputur në shënimet e tij.

Pavarësisht se unë u preka, shkroi në fund, mesoburri kishte qëlluar në shenjë, kishte zbuluar atë ndjenjën e fshehur thellë në natyrën time ca inferiore, që ka nevojë për mbështetje, Për një kohë të gjatë në mendjen time ka qëndruar si enigmë përgjigjja e dikurshme e Propopit, kur i thashë se s'më kishte treguar asgjë nga lufta. «Vërtet? Asgjë?» pati thënë ai. Dhe në të vërtetë kishte qenë verbëria ime që nuk kisha parë sa shumë tregonte për luftën jeta e tij e thjeshtë.

Stina e nxehtë

Është e diela e fundit e qershorit. Në orët e para të mëngjesit, qyteti është gjallëruar. Vroj-tuesi i stacionit sinoptik pranë ofiçinës së SMT-së, një plakush tullac, por i lidhur, si një ngri-tës peshash, ka përhapur lajmin se temperatura në orët e mesditës do të shënojë 40 gradë Cel-sius. Duket se plakushi nuk ia kishte këputur kot, sepse aty nga ora dy pas mesnate ajri u ngroh tepër, aq sa trupat e njerëzve, u djersitën në gjumë dhe shtynë çarçafët në fund të krevateve.

Në këtë orë mekaniku i SMT-së Pashko Leka s'kishte fjetur akoma. Vërtitej në dyshek, sa në një krah në tjetrin, qëndronte në kurriz, duke mbërthyer sytë në tavanin e ndriçuar zbehtë nga drita e hënës. Qepallat e lodhura nga pagjumësia e gjatë i rrëzoheshin ngadalë mbi sy, por errësira e gjumit ishte larg, shumë larg, ndofta askund. Kur rrymat e ngrohta të

ajrit hynë nëpër dritaren e hapur, ai u ngrit, futi majat e këmbëve në këpuçë dhe i tërhoqi rrëshqanë deri te pusi në oborr. Mbushi kovën me ujë, përkuli kurrizin dhe e zbrazi ujin në qafë. Pastaj, duke i lënë vijat e ujit t'i vareshin nëpër trup, i lëshoi një sy kupës së qiellit plot e përplot me yje. Hëna ishte në të perënduar. Çapiti shatra-patra andej nga erdhi, u hodh mbi shtroja dhe vuri pëllëmbët mbi fytyrë. Të fle, të fle, të çlodhem, tha me vete. U përpoq të largonte çdo mendim. Kundër vullnetit të tij, mendimet, të squllëta dhe pa formë, tashmë i peshonin si gurë të rëndë në tru. Të nesërmen do të zbriste në qytet, jo të nesërmen, qysh atë mëngjes.

U nis pa trazuar njeri në shtëpi. Rrezet e para të diellit e arritën në rrugë. Fushat shtrydhnin me mund avujt e paktë. Sapo hyri në qytet, këtu e atje dëgjoi bisedat për natën e kiametit. Atij nuk i qe dukur ndonjë kiamet i madh nxehtësia. Para librarisë mbajti vesh bisedën e dy djelmohave për valltaren dhe këngëtarën e re nga Zalli... «Po, pra, ajo bukuroshja që, kur qeshte, i bëheshin dy vrima në faqe, të kujtohet?» «Ajo që këndoi «syzeza porsi kupa?»» «Hë, të lumtë! Deshi të vriste veten.» «Joo! Më plaçin sytë, në mos e pata parandier diçka të keqe për të. Kur këndonte vargjet: **dhe unë, mos të daça, si lisi në mal u thafsha, rrem e gem përtokë rasha**, e ndjeva se lutej për diçka... si ta them... të pamundur. Kishte aq shumë shpirt, aq shumë flijim, sa unë u hutova. U binda se kishte rënë në dashuri, dhe, mes nesh, kjo dashuri do ta merrte më qafë. Është diçka tejet psikologjike... Më kupton?»

«Je ca i vështirë, Arben. Ta kam thënë edhe herë të tjera dhe s'më bind dot me atë

«thellësitë janë të errëta» që e ke në majë të gjuhës.»

Pashko Leka nënqeshi me dhembje. Ai mbështeti kurrizin pas librarisë së vogël. Në xhamat e një tregtorje perimesh përballë vështrohte trupin e vet të madh dhe qafën pak të futur në shpatulla, sikur priste sinjalin e një gare vrapimi. Pak më tej, peshëmatësi, i struktur në tendën prej doku, picërronte majtas e djathtas sytë e vegjël si sy shqarshi. Shefi i organizimit u peshua. Fytyra e tij u pikëllua menjëherë. Siç dukej kishte rënë në peshë dhe nga hutimi desh u përplas me meteorologun, i cili vazhdonte shëtitjen e tij krenare nëpër qytet. Episodet e shumta për natën e kiametit i jepnin një gëzim të veçantë. Pashko Leka mbante miqësi me të, pasi punonin pranë e pranë. Deshi t'i thërriste, por e la. Diçka do të bënte atë të diel. Diçka për Davitën... Dy net më parë, duke u gdhirë e premtja e fundit e qershorit, ajo doli nga shtëpia e saj dhe vajti deri te rezervuari sipër fshatit. Duhet të jesh pykë nga trutë, më keq akoma, i lig në zemër, ta gjykosësh daljen e saj nga shtëpia natën vonë si e gjykon Fran Vukaj, dëshmitar i tretë në ngjarjen e parmbremshme, sipas të cilit Davita e bukur, ajo këngëtarja e mirënjohur e Zallit malor, që fitoi duartrokitje të stuhishme në festivalin folklorik krahinor, deshi të mbytej.

Duke përhapur këto fjalë, Fran Vukajt as i shkonte ndër mend se, siç thuhet, po njollosej me duart e veta. Si e harroi ajo fshatarin më se të kulturuar Fran Vukaj? Si nuk i shërbeu qenia e tij, me tërë ato cilësi «të larta», si mbështetje, si shpresë dhe si ngushëllim për të jetuar? Aq më tepër kur dihet se ai ka dashur, si nuk ka dashur, bile është përpjekur të krijonte tok

me Davitën «çiftin model në fshat dhe në qytet, në pikëpamje të bukurisë dhe të zgjuarsisë!»

Pashko Leka ishte mbushur me zemërim.

Eci nëpër sheshin me kalldrëm të agjencisë së kamionëve, doli në asfalt, u kthye majtas dhe mori drejt reklamave, përballë kinemasë njëkateshe. Si çdo të diel, rruga kryesore e qytetit ishte plot me njerëz. Nën hijet e pemëve anës rrugës, çifte, familjarë të ardhur nga fshatrat, nëpunës, shkollarë hanin fiq, kajsi dhe fruta të tjera të stinës që shiteshin në kioskat verore.

Dikush ia bëri me dorë, çau midis njerëzve dhe qëndroi para tij. Ishte Petrit Lahi, «kaçurreli i egër», siç thirrej nga moshatarët, për shkak të natyrës së tij energjike dhe nervoze. Dy shokët u përqaftuan sikur s'ishin parë prej kohësh. Kaçurreli vinte i shkurtër nga shtati, po kishte shpatulla të gjera dhe kokë të madhe. Aq sa ishte nevrík kur shkelnin atë apo miqtë e tij në kallo, po aq i butë dhe paqësor bëhej kur një pipiruoq, fjala vjen, ulte kokën me pendim për ato që bënte.

Ata ecën një copë rrugë pa folur. Të dyve u rrihte mendja në një pikë, të dy e ndienin këtë.

— Ç'kemi andej nga fshati? — pyeti më në fund Kaçurreli.

— Hiç, — ia bëri Pashkoja.

— Mos më thuaj mua! Mora vesh se Davita deshi të mbytej. U çudita shumë... Pas gjithë atij suksezi...

Pashkoja ndaloi hapin. Sytë e tij të mëdhenj u ngulën mbi ata të shokut.

— Domethënë paske besuar? — mermëriti nëpër dhëmbë.

— S'desha ta besoja, madje s'më besohet akoma, po Fran Vukaj... — nxitoi të sqaronte tjetri.

— Kaçurrel! Nuk është e vërtetë se ai quhet

Fran Vukaj, ai nuk quhet Fran Vukaj, të lutem shumë. Ai quhet Frani i këngës. Nuk lejoj padrejtësira të tilla me bashkëfshatarin tim.

Kaçurreli qeshi me gjithë shpirt me pozën e tjetrit kur tha «nuk lejoj padrejtësira të tilla me bashkëfshatarin tim». I futi një bërryl të lehtë në ijë, me qëllim që në fytyrën prej murgu të shokut të vinte e qeshura.

— Kam para, pimë kafe? — propozoi, kur pa se atij nuk i lëvizi çehrja.

— Në klube ka më shumë vapë dhe zhurmë, më mirë shëtitim, — tha Pashkoja. — Mbase përpigemi në ndonjë skutë me koreografin e shtëpisë së kulturës... Apo ai shëtit vetëm në qendër? Di gjë ti, ka ndonjë kollare të re për të ekspozuar sot, që t'i zëmë pritë në kryqëzim?

Kaçurreli qeshi prapë, kësaj radhe nga zori. Pashko Leka po e çudiste vërtet. Sigurisht një brengë e madhe i ka hyrë në kraharor, gjersa tallet ashtu. Dhe nuk bënte mirë që nuk ia hapte barkun një orë e më parë shokut të ngushtë, që kishte kryqëzuar duart në gjoks dhe s'dinte ç'të thoshte.

Rruga e ngushtë përfundonte në një shesh të gjerë, i dyti në qytet për nga madhësia. Në krye të sheshit degëzoheshin dy rrugë të reja. Ata morën majtas nga rruga e tregut. Kalimi andej ishte më i lirë. Pashkoja e vuri re ndryshimin e menjëhershëm të Kaçurrelit. Kur e mundonte diçka, fytyra e tij bëhej e rreptë. Sa të arrinin bregun e lumit, të uleshin në hijen e plepave dhe ai do t'i tregonte gjithçka fill e për pe... Kryesorja, ta bindte atë se Davita e kishte mundur koreografin, se ajo... Mendimet ia ndërpreu zëri i Kaçurrelit:

— S'desha ta besoja qysh në fillim, e quajta

trillim vulgar për njerëzit që bëjnë sadopak emër...

— Nuk është krejt trillim, — shqiptoi Pashkoja me shprehje fajtori.

— Si?!

— E kam të vështirë të shpjegojem, Titi. Ajo vajti gjer te rezervuari, në krye të fshatit tonë. I zbathi këpucët, u fut në ujë gjersa iu lag krejt fustani... Ishte pasmesnatë.

Kaçurreli mbështolli krahët e zbuluar me pëllëmbë sikur mbrohej nga të ftohtët.

— Po unë s'kam arsye ta quaj këtë tentativë vetëvrasjeje! — shtoi me vendosmëri Pashkoja.

Dhe sytë e Kaçurrelit u bënë pyetës.

— Pse? — tha ai.

Pashkoja gëlltiti pështymën. Nxori shaminë e duarve dhe fshiu qafën e djersitur.

— Unë vetë kam provuar ndonjëherë, netve të verës, një dëshirë për t'u kalamendur në ujërat e rezervuarit...

Ai deshi të shtonte se këso netësh i vijnë djalërisë, i ndezin një zjarr të madh padurimi në gjoks, një zjarr që të ngre, të vë në udhë për atje ku janë ujërat... Kaçurreli e vështroi me dhembshuri.

— Edhe unë kam provuar diçka të tillë... Edhe lumturohesh, edhe mundohesh, — tha dhe sytë e tij u bënë ëndërrimtarë.

— Për Davitën, ndofta ka qenë vetëm mundim, — tha Pashkoja. — Ai koreografi... — fytyra e tij u skuq. — Më duhet qetësi, më duhet kohë! — shpërtheu papritur. — Më duhet t'i mbledh të gjithë këta njerëz, të interesuar dhe të painteresuar, dhe t'u flas gjatë për Davitën dhe Astrit Demën, koreografin e shtëpisë së kulturës. Kjo mbrojtje e mjerë, në këmbë, më shumë e dëmton, sesa e mbron Davitën. Po fjala

nuk është të përgënjeshtrohen me çdo kusht trillimet e Fran Vukajt. Kjo gjë ka pak rëndësi. Kam për të thënë diçka më të rëndësishme, që po e bluaj në trurin tim qysh nga mëngjesi i së premtës...

...Ata ndienin hapat e tyre mbi xunkthat e breglunit, pastaj kërcitjen e rërës, të cilën draga e kishte hedhur në breg prej kohësh. Kërkonin një hije të mirë. Bënte vapë. Gjinkallat këndonin me një ritëm të shpejtë, që të lodhte kokën. Lumi kishte hyrë thellë në shtrat. Një rrip i gjerë toke anash tij ishte tharë e çarë, sikur e kishin prerë me thika të gjata. Asgjë të gjallë s'të zinte syri mbi të, pos ndonjë hardhuce të vogël që ngrinte paksa kokën mbi të çarat e dheut dhe zhdukej përsëri drejt thellësive.

Ata hynë nën një hije shelgu, zbathën këpucët dhe u shtrinë në barin e rralluar, pa ngjyrë. Nga një shtëpi aty pranë përhapeshin tingujt e një kitare. Pashko Leka mbajti vesh muzikën dhe pa kuptuar futi dorën në xhep. Preku me gishta një letër, që ia kishte dhënë Davita një ditë më parë.

Kitara binte prapë. Tingujt, reflekset e lëvizshme të dritës mbi ujë, ajri i dridhshëm, sinkronizoheshin me një lloj ngutjeje të tij shpirtërore.

Kam frikë se lexuesi do të mërzitet nga rrëfimi i gjatë dhe i paorganizuar mirë i Pashko Lekës. Prandaj, në bazë të mbresave të tij, të letrës së Davitës dhe të bisedave të saj me të, po bëjmë një sajësë disi skenike. Po lëmë të flasim në vetën e parë, pa cenuar asgjë nga e vërteta, katër persona: Pashko Lekën, Fran Vukajn, Astrit Demën dhe Davitën. I përfytyroni ata si të doni.

Pashko Leka

Këndonte gjeli i madh: ki, ki, kiiii! Në derën time dikush trokiste lehtë. Njëherë pandeha se më bënin veshët. Hapa sytë dhe u tendosa në përgjim. Nëpër dritaren pa perde hynte drita e hënës. Faqet e murit dukeshin si vela. Pas pak dëgjova emrin tim që shqiptohej me ankth. Ishte nëna ime përjashta. Hodha me përtesë jorganin, kërkova pantallonat nëpër gjysmëterr, pastaj këmishën, këpucët dhe sepse kisha dëshirë të vonohesha. Ndërsa vishesha, përfytyroja motrën duke kaluar kodrat e Zallit, tok me të dashurin e saj, nën dritën e gjysmëhënës së qershorit. Me vete e kisha parashikuar një natë të tillë. S'ia kisha thënë kujt. Diku thellë meje prej kohësh gatitej ngashërimi. Edhe nëna e ka parashikuar, madje e ka ditur shumë mirë natën dhe martesën e tyre pa dasmorë; bile mund të jenë puthur nënë e bijë në pasmesnatë, para se të ndaheshin; mund të kenë qarë në krahët e njëra-tjetrës, ndërsa përtej gardhit, nën hijen e mareve, priste ai, zetoristi i fermës. Asnjëri prej të treve nuk e ka pasur të lehtë, mendova. Zetoristi prapë do të ketë shkuar nëpër mend mendimin përbuzës për mua, që e detyrova motrën time dhe nusen e tij të ikte ashtu. Po nuk është faji im. S'kam qenë kundër, as përkrahës i zjarrtë s'kam qenë. Babai është shkaktari. Ai tundte gishtin para motrës së heshtur, ai rrihte gjoksin se, «sa të jem unë, ai s'bëhet burri yt!» Babai nuk jepte shpjegime. Por unë, sikurse motra Liza, sigurisht, e kisha marrë vesh shkakun e kundërshtimit të babait: Të parët e zetoristit kishin detyruar gjyshin tim të këndonte me dyzen, pasi e kishin rrahur midis pyllit, sepse gjyshi im u

kishte ndërsyer qenin atyre, pasi... Diçka e ngaterruar, që s'më kishte interesuar asnjëherë. Po ç'kusur kishte motra, që e donte zetoristin dhe takohej me të herë pas herë? «Jo», kërcënonte gishti i babait: «Sa të jem unë...»

Ai tani po fle, mendova me një hidhërim të singertë. Pastaj përfytyrova prapë ata të tre në oborr. Në çastin e fundit nëna do të jetë treguar më trimja, ajo u ka dhënë zemër atyre të dyve: «Ikni ju!» Pastaj ka vëzhguar valëzimin e siluetave të tyre derisa kanë kapërcyer kodrën. Kur ata nuk janë parë më, ka trokitur në dhomën time, që unë të zgjoja babanë e rreptë dhe nëna të shfajësohej disi për vajzën që i kishte ikur nga dysheku natën.

U veshja dhe dola. Nëna priste prapa derës. Kishte harruar të vinte shaminë e kokës. Bëri me dorë nga gardhi, përtej të cilit lëviznin ca hije. Ah, ata s'paskan ikur, nëna e paska diktuar motrën në çastin e fundit, rënkova dhe më hynë të dridhurat. Parashikimi për nënën bashkëpunëtore u shemb hidhërueshëm brenda meje. Pse nuk i le të kalonin kodrën, pastaj të më zgjoje? — mendova. S'kisha idenë si do të veproja me ta. M'u lidhën këmbët e duart. Nëna vrojtonte drejt hijeve dhe më dha një të shtyrë të lehtë përpara. I pashë fytyrën e zverdhur dhe eca ngadalë nëpër oborr. Shkela mbi një hije njeriu, shpejt ktheva kokën nga pusi. Pashë Lizën që kishte mbërthyer shikimin nga hijet përtej gardhit. Më erdhi zemra në vend. Nuk kishte ngjarë rrëmbimi. Liza ishte aty. Këmbët e saj të zbathura shkëlqenin mbi çimenton e pusit. Iu afrova nënës dhe bëra një pyetje me ngritje supesh. Ajo më shtyu prapë përpara, pa folur. Eca nën hijen e dendur të manit në oborr. Në fillim dëgjova dy-tri gulçima, pastaj

dallova siluetat e dy burrave dhe një vajzë të kruspullosur, te këmbët e tyre. I bëra shenjë nënës dhe motrës të futeshin në shtëpi, ndërsa u hodha mbi kapërcyell dhe rrëshqita mares. Isha trim i trimave tani, kur s'do të më duhej të bëja të pamundurën, domethënë të ktheja mbrapsht motrën time, duke e shkëputur nga i dashuri i saj. Dy burrat e tërhiqnin femrën, e mallkonin me zë të mbytur, e lëshonin për t'u çlodhur, fshinin djersët dhe rifillonin zhvendosjen e saj të mundimshme. «Ec, ec, se të mora shpirtin», hungëroi një zë i këputur, i njohur. Më ngriu gjaku, mallkova veten që isha nisur aq i qetë drejt tyre vetëm se atje nuk ishte gjaku im. E njoha zërin e Maksit, vëllait të Davitës. Ndjeva leshrat e kokës të më kreshpëroheshin. E mora me mend. Ajo femra e rrëzuar, mbuluar me flokë, me hijet e fletëve mbi këmbët e zbuluara ishte Davita, bashkëfshatarja ime e talentuar, të cilën e kam dashur shumë, por s'kisha mundur t'ia thosha dhe as që do të kishte pasur kuptim t'ia kisha thënë, për një arsye që do t'jua tregoj më vonë. Djaloshi tjetër u ul mbi një gur dhe thithi cigaren ngeshëm. S'ishte vështirë për mua të njihja fytyrën e madhe dhe pa mendim të Fran Vukajt. Maksi i erdhi rrotull vajzës, i ndjekur nga vështrimi i saj apatik, pastaj ngriti pëllëmbën. Ajo u tkurr.

— Mos e gjuaj, — fola me ton urdhërues nga hija ku përgjoja. Tri koka të trembura u kthyen nga unë. Dola nga hija dhe bëra pesë hapat që më ndanin prej tyre.

— Ik! — m'u kërcënua Maksi. — Të ikësh një çast e më parë, është motra ime!

Ai mund të ketë pasur të drejtë të më dëbonte. Bile, më thotë mendja se prania ime në atë pasmesnatë të thellë, i pathirur nga askush,

ka shtuar disa nga dyshimet e Maksit për atë që kishte bërë Davita. E ndjeva këtë, kur ma përsëriti urdhrin «ik» me mllef.

Isha tronditur. Ajo kishte ikur në festivalin krahinor. Shtatë ditë vajta dhe u ktheva nga qyteti pa të. Mezi prisja kthimin e saj. As vetë s'di përse, ndofta ngaqë parandieja (më lejohet ta them tani, kur fatkeqësisht parandjenja ime doli diçka të keqe për të.

«Ç'ke? Dukesh i mërzhitur», më tha ajo ditën e nisjes për në festival.

«Ti po shkon larg», i thashë me gjysmë zëri. Qeshi qortueshëm.

S'më shkonte mendja kurrë se do ta takoja atë një prag agimi, midis mareve, të dërrmuar nga lodhja. U mbajta një ligjëratë të shkurtër dy bashkëfshatarëve të mi, u kujtova se shoku nuk sillet kështu me shokun, se duhej të më tregonin edhe mua si qëndronte puna. Ata më bënë pjesëtar misioni për ta dërguar Davitën në shtëpi.

— Deshi të mbytej. Të mos ishte Frani, bënim mort sot, — tha Maksi. — Por unë nuk e lë. Nuk e lë pa më treguar ç'pati. Në qoftë bërë gazi dhe turpi i botës, e dërgoj unë në atë botë.

Unë u drodha. Në gjoks më kërciti diçka. Kërkova përgënjeshtim nga Fran Vukaj, që rrinte pajdash.

— Tentoi, — tha ai ftohtë.

Po këndonin prapë gjelat. Mëngjesi ishte afër dhe ne duhej të zhdukeshim.

— Davitë, ngrehu të ikim, — i thashë.

Ajo mbërtheu dy kopsa të zbërthyer të bluzës. më vështroi fare rrëshqitazi. pastaj shpejt i uli sytë në tokë. I kërkova një cigare Fran Vukajt, bëra ca varavingo majtas e djathtas

për ta shkundur vështrimin e shkurtër të Davitës, që u ngjit pas meje.

Zbardhëllonin majat e maleve. Nga goja e saj shpëtuan dy-tri gulçima, që shtroheshin ngadalë në një vajtim të egër.

— Ehuuu! — fishkëlleu me padurim Fran Vukaj dhe i bëri shenjë Maksit: «Veshja!» Kur e frenova veten, që vonë. Pëllëmba ime kërciti në faqen e tij të gjerë. Humbi ekuilibrin dhe ra. U ngrit, u largua disa hapa, tha se do ta paguaja keq, se do të ma nxirrte për hundësh shpullën që i dhashë, shau Maksin burrec, që s'vinte dot në zap të motrën rrugare dhe iku. Befas u kujtova për diçka. Vrapova pas tij, e arrita te bregu i përroit dhe i thashë:

— Të mbyllësh gojën! Përndryshe... — dhe i tunda grushtin te sytë. Më pa i trembur, u ul të pastronte pantallonat me ujin e përroit dhe atë çast zbuloi një grisje të lehtë të kadifes te kupa e gjurit të majtë.

— Auu, m'i pati blerë Ket Neka në Shkodër, uuu, — thirri si fëmijë për pantallonat e grisura.

Kur u ktheva, Maksi me Davitën, të ngritur në këmbë, po më prisnin. Po binte dita dhe ne ecnim njëri pas tjetrit. Shtëpia e tyre ishte matanë përroit, në një kodër të butë. E lamë Davitën të kalonte e para mbi urën e ngushtë. Ajo u fut në përrua dhe nisi të lante pulpat e bëra me njolla dheu e bari. U hodhi ujë syve, lagu dhe shtroi flokët me kujdes, më nge dhe me dëshirë, sikur bënte ritin e zakonshëm të çdo zgjimi. Duhej ta shikonit si i gëzohej ujit, tek e hidhte në faqet e skuqura, në llërët e pulpat e mbushura. Ajo kurrë s'kishte dashur të mbytej, ky version ishte pjellë e kokëtulëve si puna e Fran Vukajt.

Në dhomën e saj, gjëja e parë që më ra në sy, qenë librat e hallakatur nëpër dysheme. E përfytyrova në çastet e një hakërrimi të madh, të zhgënjyer, duke flakur përdhe librat. Më erdhi keq, shumë keq. Zalli ynë i ka ende pak lexues librash. Davita dallonte nga ne të tjerët. E kam fjalën se lexonte më shumë.

Desha ta qortoja, t'i thosha me zë të ashpër: «e ke gabim, e ke shumë gabim», po kjo s'kishte më vlerë. Ajo vetë i shihte me pikëllim librat e vet të shpërndarë, u përkul mbi ta dhe nisi t'i mblidhte.

— Më lini vetëm, ju lutem, — tha pasi i mblodhi të gjithë. Dolëm nga dhoma e saj dhe hymë në kuzhinë, të bindur si fëmijë. S'kishte kuptim të rrija më. Po largohesha me një enigmë të madhe në tru, me një shqetësim të thellë, kur Maksi më tha:

— Rri, Pashk. Mbase sqaron diçka.

Zëri i tij ishte i butë. Mua më erdhi mirë. Nuk vajta në punë, i ndërgjegjshëm se isha më i nevojshëm pranë Davitës. Maksi bluante kafën në minderin e majtë të oxhakut. Unë bluaja pandehmat e mia në karrigen përballë. Në mend sillja bashkudhëtimet e panumërta me Davitën nga fshati në qytet, nga qyteti në fshat. Ajo vazhdonte provat pranë shtëpisë së kulturës. Qysh se filloi të vente në qytet më dukej se zbukurohej dita-ditës. Lëkura e saj e zeshkët, pak e ashpër dikur, qe zbardhur e lëmuar. Ndërsa nuanca trembeje dhe mosbesimi që kanë sytë plot me dritë të vajzave në Zall e në fshatrat fqinjë, në sytë e Davitës qe zbutur e përmbajtur. Ka rënë në dashuri, mendoja. Lexon thosha pas pak. Lexon dhe sheh filma. S'lë film, nga ata që vijnë në Zallin tonë, pa parë. Ia kisha frikën asaj drite të zbutur, që i hidhte një hije

melankolike në fytyrë. S'besoja se punonjësit e shtëpisë së kulturës rrinin të gjithë si shenjtorët para bukurisë së saj. Dhe ajo, sipas meje, ishte në fazën e mirëbesimit ndaj gjithçkaje, ndaj gjithkujt.

Në një nga këto bashkudhëtime vendosa t'i thosha se e doja. Biseda, si zakonisht, nisi për një roman që ajo e kishte lexuar gjatë dy netve. Në rrugë na mbërriti Fran Vukaj, ose Frani i këngës, siç e quanin në fshat ngaqë vazhdonte një kurs për fizarmonicist.

Nuk e doja Franin e këngës për bashkudhëtar. Prirja e tij e etshme për t'u dukur sa më pak zallian më nervozonte. Ai kërceu nga biçikleta si artist cirku, pastaj vështroi Davitën me keqardhje, sikur i thoshte: si më ndërrove mua, artistin, me këtë ofiçinar.

— Sa je zbukuruar, moj Davitë, — tha pa turp. — Qyteti është i shkëlqyer. Qyteti të bën njeri, — shtoi, duke pozuar një buzëqeshje të gjerë.

— Qyteti dhe qytetërimi nuk janë e njëjta gjë, — vërejta ftohtë, më tepër për të kundërshtuar Fran Vukajn, sesa për të shprehur një mendim të cilin s'e kisha bluar ndonjëherë. — Aq më pak qytetërimi me spitullimin e jashtëm. Apo jo, Davitë? — thashë dhe vërejta me përbuzje Franin e këngës. Davita tundi kokën. Nuk u kuptua pohoi a mohoi. Frani i këngës kërceu mbi biçikletë, duke marrë me vete nënqeshjen qesëndisëse për dy të prapambeturit e shekullit, Pashk Lekën dhe Davitën deri-diku. Mirë që këputi qafën. Siç ju thashë, kisha punë me Davitën atë mëngjes. Vetëm për vetëm me të e kisha punën.

Nuk mbarova dot asnjë punë, madje as e ni-

sa tamam, sepse ajo e kuptoi ç'kisha ndër mend t'i thosha dhe më pyeti papritur:

— Ke ndonjë në qytet?

Fytyra iu bë flakë e kuqe. U përpoqa të nënqeshja. Ajo pyetje çapkëne ishte nxjerrë me dhembje dhe me turp. Duhej ta nxirrte, doemos, për të frenuar vazhdimin e frazës sime, për të më thënë tërthorazi: jam e zënë! Ju siguroj se dhimbja, jo xhelozia, më vuri në sy një perde të përlotur, pas të cilës më bëhej se dukej mëngjesi i hirtë i asaj dite. Sepse m'u ngulit në kokë se ia kishin me të pabesë. Ndofta ngaqë nuk e kisha parë ndonjëherë me «atë» as në rrugë, as në restorant... «Ai» nuk del në qytet krah për krah me maloken nga Zalli. Nuk do ta marrë vesh njeri. Këto mendime më trishtuan thellë, doja t'i sprapsja dhe nuk i sprapsja dot. Lutesha me gjithë shpirt të isha i gabuar, ndërsa pavullnetshëm pëshpëritja nën zë emrin e të pabesit Astrit Dema. Këtij mëzi të lëpirë, që edhe në rrugë ecte me delikatesë balerini, ia kisha frikën. Dikush mund të pyesë përse pikërisht atij. A ka vlerë kjo pyetje tani, kur pandehmat e mia dolën të vërteta?

Disa herë u përpoqa ta dëboja idenë se Davitës ia kishin me të pabesë. E quaja marrëzi këtë mendimin tim. Në vend që të çlirohesha nga përfytyrimi i të pabesit, ai ulej mu në qendër të trurit tim, fluror, i qeshur, njeri që i kryen punët me lehtësi të habitshme... Ndërkaq Maksi i kishte bërë kafet. Mora njërin nga filxhanët e mbushur dhe ia shpura Davitës. Ajo nuk më ndjeu menjëherë. Rrinte përmbys mbi një letër të bardhë dhe shkruante me nerv. Lashë filxhanin në tryezë dhe dola i falënderuar dhe i përcjellë nga një buzëqeshje e lehtë.

Në drekë ma solli në shtëpi letrën. Lexoje

këtë, tha. Është një britmë. Ajo e quajti gabimisht «britmë». E kam lexuar dhe stërlexuar e, përveç toneve të ngritura në rreshtat e mesit, nuk gjej aty asgjë nga britmat. Ajo është një letër e mrekullueshme, që sqaron shumë gjëra, që më zbut dhe më bën mendimtar.

Fran Vukaj

Qe vonë, pas mesnate. Po kthehesha nga Shkodra me biçikletë, shumë i lumtur që Ket Neka m'i kishte siguruar pantallonat e kadi-fenjta me vija të imta. I bëfshin mirë Ketit ç'hëngri e ç'piu nga xhepi i babait tim! Pantallonat do të më jepnin famë të re. Të nesërmen do t'i lija pa mend të gjithë. Më plaçin sytë, po ia dhashë kujt adresën e Ket Nekës dhe të rrobaqepësit.

Mezi prisja të zbardhte, më dukej se nate ecte ngadalë dhe unë u mëshoja pedaleve për të shpejtuar.

Më në fund lashë asfaltin dhe hyra në rrugën e pluhurosur drejt Zallit. U detyrova ta ulja shpejtësinë, sepse rrotat ngrinin pluhur, pluhur të nëmur, që ngjitej në këmbët e pantallonave. Po pedaloja sa më pranë prozhmeve me luledielli, rrotat rrotulloheshin mbi barin e shkurtër anës rrugës, kur lart, në kurrizin e kodrës përballë pashë një hije që lëvizte. Ajo ishte një hije e bardhë. Zhvendosej përpara, si t'ju them, sikur e ngrinte nga toka era e lehtë që frynte. Më iku gjaku, zbrita nga biçikleta, u futa në arë, dhe prita sa të largohej fantazma që më kishte zënë udhën. Dritëhijet e gjetheve ngrinin një stan me lepuj në barkun tim. Ajo gjëja e bardhë kishte ndaluar, duke më dënuar ta gdhija në arë. O zot, thirra, mbromë! Mbromë deri nesër. Nuk

kthehem më në mesnatë, nuk bredh më natën, të betohem, nëna ime, që ma dërgove këtë mallkim.

I tremba lepujt e frikës. U ngrita, kërceva mbi biçikletë dhe eca përpara. Po i ngjitesha një maloreje mesatare, kur hija e bardhë mori trajtën e njeriut të zakonshëm, lëvizi përpara, pastaj u kthye me vrull nga unë. Ia pashë fytyrën nën dritën e dobët të hënës. Nuk kisha përse sprapsesha më. Përkundrazi. Kisha njohur Davitën e bukur. Në trupin tim u zgjuan me furi lakmitë që kam pasur për trupin e saj. U dhashë fort pedaleve, e parakalova një gjysmë metri dhe ndala. Bukur shumë. Në vend të krijesave të tmerrshme, vetë qielli më nxori përpara në orën dy pas mesnate atë që më ka lodhur, që më ka lënë duartharë njëherë e një kohë. Qenka shkruar për mua ky njëzetekatër orësh fan-tas-tik, siç shprehej Ket Neka. Pantallonat një, Davita dy.

Ajo u ndal. Priti të kaloja, por e haja unë atë tek! I dhashë biçikletës prapa. Ajo eci përpara. Dhe unë përpara, në një vijë, afër, shumë afër. Nga t'ia nisja? Njëherë e një kohë më ka përbuzur, mendova. Ishte dimër, unë kisha rënë në sy të disa qytetarëve si njeri për të qenë. Mund të lidhesha kur të doja me ndonjërën, por kisha frikë. Më mungonte përvoja. Shpejt gjeta një zgjidhje të shkëlqyer: nga njëra anë forcoja lidhjet me një qytetare që e veçova ndër të tjerat, nga ana tjetër stërvitesha me ndonjërën nga fshataret. Dhe unë, pasi u mendova mirë, ia lashë këtë nder Davitës. Më ngjante se shquhej mbi shoqet. Ajo nuk më kuptoi, aq kulturë kishte.

Ia bëra benë dhe ja, tani, kisha pranë trupin e saj të kolmë, nën teshat e bekuara qytetase, të bardha shumë. Ngjante me një nuse që

ka ikur nga shtrati i martesës. Ia ktheva fytyrën nga vetja. Ajo dukej pa jetë. Pa e zgjatur, e lëshova biçikletën dhe i hodha dorën në qafë. Ajo s'bëri zë. Kërkova pjesë të tjera të trupit të saj. Befas fërgëlloi si arushë e zgjuar nga gjumi i gjatë. Në vend që të gëzonte fatin që unë e begenisja, ma futi me shpullë, më shau me fjalë të ashpra. Kështu e kanë vajzat, mendova. Nuk dorëzohen menjëherë. Dhe fillova prapë. Ajo u spraps, rrëmbeu një gur nga prozhmi anës rrugës dhe m'u gërmush. S'ia vlente të bëhesha me gjak për një copë maloke të egër. Kishim dalë në krye të kodrës. U ktheva, mora biçikletën, e parakalova pa i folur, rrëshqita poshtë nga rezervuari, u futa nën hijen e ca manave të mëdhenj rrëzë një shtëpie dhe prita. Ajo u nis prapë, duke kërcyer si një fantazmë. U ndal rrëzë ujërave, lidhi duart në bel dhe vështroi përpara. Qëndroi gjatë në atë pozicion të frikshëm. Pret dikë t'i vijë në takim, mendova gjithë inat. Desha ta njihja bashkfishatarin, që kishte shkuar aq përpara, sa të linte takime natën. Një mendje më thoshte se ishte Pashk Leka, ofiçinari i SMT-së. Diç mbahet, ngaqë sheh filma dhe mban shoqëri me Petrit Lahin dhe një profesor të gjimnazit! Ah, kur t'i kap me presh në duar, thashë.

Davita zbathi këpucët dhe preku ujin. U rrëqetha. Bëri dy hapa, pastaj u kthye në breg. Përsëri lidhi duart në bel me vështrim nga uji. Më kërcyen nervat. Ujit i jepej, mua jo. U fut prapë. O zot, ajo do mbytej! Desha të bërtitja, por fjalët më mbetën në grykë. Kërceva mbi biçikletë dhe fryva drejt shtëpisë së saj. Lehnin qentë. Lehnin shumë. Maksi doli në dritare, pastaj në prag me mbathje. «Jam Fran Vukaj», i thashë, kur më pyeti kush isha.

— Davita po mbytet në rezervuar!

— Ç'farë?

— Davita andej, këlltum, — ia bëra me dorë nga rezervuari.

Në fillim nuk e besoi, pastaj hyri brenda me vrap. Mbështeta biçikletën pas murit dhe i vajta pas. Maksi hapi me vrull derën e dhomës ku flinte ajo, u sul nëpër terr dhe preku shtrojat e saj. Oh, rënkoj. Diku gjeti një shkrepëse. Ndezi një fije. Pashë ca libra të hallakatura nëpër dysHEME dhe sytë e egërsuar të Maksit. Fija u dogj, përreth ra përsëri terri. Dolëm nga dhoma e Davitës. Maksi u vesh shpejt e shpejt.

— Do të jetë gjallë? — më pyeti.

Unë s'dija ç't'i thosha.

Pa folur më, ia mbathëm nga rezervuari. Këmisha e tij e bardhë mbushej me erë. Kur mbërritëm, gjetëm vetëm këpucët e saj në breg. Sytë tanë u mbërthyen me tmerr mbi ca rrathë uji.

— Davitë! — bërtiti Maksi dhe u mat të hidhej.

Atë çast u ngrit një britmë tjetër e egër nga shegët aty pranë. Më ngriu gjaku. Ktheva kokën dhe pashë Davitën të kërlëshur si ulkonjë. U afërua drejt nesh me një krenari të pashpjegueshme, ngriti këpucët nga toka dhe thirri:

— Ikni! Ikni!

Fustani i lagur i rrinte ngjitur pas trupit. Kishte hënë, vetëm hënë dhe heshtje përçark. Në zemër ndjeva një ndrydhje të pandier kurrë në jetën time. Ajo nuk foli tjetër gjë, u ul në tokë pa na i hedhur sytë, sikur unë e Maksi ishim dy qenie që nuk ekzistonim për të.

Maksi e tërhoqi, i kërkoi shpjegime «pse, pse ike nga shtëpia, pse hyre në rezervuar», por ajo nuk e hapte gojën.

Unë e di ç'kam hequr atë natë kobzezë, që zbardhi me një fatkeqësi të madhe. Kur rashë nën goditjen dhelparake të Pashko Lekës, grisa pantallonat mbi gjurin e majtë. I qepa dosido në shtëpi dhe zbrita në qytet. Korra suksese me to, por suksesin më të madh ma dha një lajm që i hodha qytetit atë mëngjes: tentativa e Davitës për t'u mbytur në ujë. Nuk e merrni me mend sa interes tregonin gratë tek agjencia, te rrobaqepësia...» Nga dashnia, a?» «E prenë në besë, a?» «Nga merakun që s'hyni në qytet, a?»

Astrit Dema

Po bridhja nëpër qytet i vetëm. Tek ëmbël-torja pashë dy fshatare që i kishim grumbulluar ato ditë në grupin folklorik të rrethit për në festivalin krahinor. Njëra mbante pastat, tjetra numëronte kusurin e lekëve. Më panë, qeshën pak dhe vaisën kokat mënjanë. U hoqa sikur i kisha parë diku, por se ku, s'po e sillja ndër mend. Duket u lehtësuan ca nga mospërfillja ime. Njëra prej tyre, ajo më e bukura, që quhej Davitë, të cilën po e vëzhgoja prej dy ditësh, e kishte pasur një fat. Do të bëhej imja këtë sezon përgatitor. Pamja e saj ishte mes fshatares dhe qytetares. Kishte në fytyrë një trishtim të lehtë dhe pak zjarrmi në sy. Kjo më pëlqente shumë.

Qysh në nesërmen i fala një vështrim të butë, që bëri efekt më tepër se ç'duhej. Zbriti nga skena e provave dhe u ul pranë karriges sime. Të them të drejtën, u tremba pak kur e vështrova në dritë të syrit.

— Të penguan prindërit për në festival? — e pyeta.

— Jo, prindërit e mi u gëzuan, — tha.

— I paske të përparuar, — i thashë.

— Babai më merr me vete sa herë shfaqet film në fshat. Kur hap librat, që m'i jep një mësuese në Zall, babai i thotë nënës: mos bëj zhurmë! Unë ndihem keq. Nëna s'rri dot pa folur. Tani babai më ka blerë shumë qirinj. Lexoj deri vonë në dhomën time. Të nesërmen i tregoj atij çfarë kam lexuar.

Përpiqej të fliste rrjedhshëm, përpiqej ta thyente shprehjen e rëndë dialektore të Zallit. Nga toni e ndjeva se i donte shumë prindërit. Dashuria prindërore gjithnjë më është dukur si mburoja e vajzave të çiltra. Vajza të tilla unë i quaj të vështira. Familjariteti i tyre më shërben si sinjal për t'u treguar i matur dhe gjakftohtë.

Davita foli dhe për aktin e madh të heqjes së shamisë nga koka e vajzës zalliane. Mbaj mend si lodhej për t'i kërkuar fjalët, por asnjë nga ato s'më kujtohet. Sytë e saj të gështenjtë më vështronin me druajtje, sikur po jepte provim para meje, sikur kërkonte të falur për shqetësimin, duke më kujtuar gjëra që unë i dija shumë më mirë se ajo. U zura ngushtë, kur papritur më pyeti: «Ç'mendoni ju?» Unë s'mendoja asgjë, nuk e kisha pasur mendjen, më ziente gjaku nga bukuria e saj. E ledhatova lehtë në qafë. Ajo më vështroi me dashuri. Gjestin tim e mori si miratim.

Lavde të mëdha i thuri asaj mësueses së fshatit që i jepte libra. Një natë e kishin gdhirë bashkë në dhomën e mësueses, e cila ishte përpjekur ta bindte që të vazhdonte shkollën e mesme, pastaj të konkuronte për në Institutin e Lartë të Arteve. «Po unë jam tetëmbëdhjetë vjeçe tani», i kishte thënë Davita. «Të mësosh,

nuk është kurrë vonë, ia kishte kthyer mësuesja. Fan Noli në moshën pesëdhjetë e nëntë vjeç...»

— Pesëdhjetë e nëntë, apo jo? — më pyeti Davita.

— Dyzet e nëntë, — thashë kot, sepse kisha dëgjuar diku për një vjershëtor.

— E pra, ky Noli, në moshë të shtyrë kishte vazhduar konservatorin, siç e dini më mirë se unë, — shtoi e entuziazmuar.

«S'mahnitet kollaj me peripecitë e turneve të trupës sonë në qytezat e krahinës», mendova. «As me ravgimet tona në udhën e vështirë të artit.»

Kur i thashë se edhe unë kisha shumë libra (sqaroj se im atë më ka lënë trashëgim disa libra), sytë e saj u gjallëruan shumë. Ajo s'bënte poza. Ajo e kishte seriozisht dhe unë s'kisha nge as aftësi për t'u marrë me të.

Të nesërmen kishte veshur një bluzë vishnje që i shkante shumë. I qëndrova disi ftohtë. Bile edhe atëherë, kur lëshoi një dialektizëm dhe kërkoi me sy mbroitjen time, nga të qeshurat e disa shoqeve, unë reagovala ftohtë. U mpi nga ftohtësia ime. Gjithë paraditen mbajti zi në skenë. Trishtimi i mollëzave dhe buzët e ngrefosura pak, sikur ankoheshin që s'ishin puthur ndonjëherë, luanin me tundimin tim për ta flakur maskën e ftohtësisë. Por unë e dija: kisha namin e njeriut të emancipuar dhe ajo vuante që në provimin e një dite më parë s'kishte dalë mirë. Vec kësaj, ajo ankohej. Përse të mos e ndihmoja unë, i emancipuari?

Udhëheqësi artistik guxonte të zinte vendin tim, duke kapsallitur sytë me sklepa para Davitës. Vetëm se guxonte të më zëvendësonte ai shëmtaq, gjë që fyente hijeshinë time, i buzë-

qesha Davitës. Dyshimi i saj zgjati disa minuta.

Në pushimin e pasdrekës erdhi dhe zuri vend pranë meje. Diçka donte të më thoshte. Ndofta për mërzinë e atyre orëve, kur nuk ndërruam fjalë. E vështrova drejt në sy. Ajo nuk u shmang. Gjatë provave dhe natën në shtëpi u mendova gjatë: A kërkon ajo më shumë se bukurinë time?

Më sqaroi vetë, me një letër që më futi në xhep të nesërmen. Mes të tjerash, mbaj mend se më shkruante dicka të tillë: jam e lumtur që të njoha dhe mund të bisedojmë bashkë për shumë e shumë gjëra. Sonte s'më zë gjumi. Më duket sikur është mëngjes, ndihem e lehtë, e kthjellët, ndërsa në të vërtetë ka kaluar mesnata. Mendoj për Zallin, për jetën time dhe të shoqeve të mia. Na pret shumë botë. Tani po çelet krejtësisht perdia që na e mbante fshehur. Dhe më vjen keq të fle.

Mendoj për tv. të siell pranë vetes dhe a di çfarë të kërkoj? Nuk di ta them tani, po një natë kam për t'i gjetur fjalët. Dua të rritem, jam vonuar ca dhe ngutem. Prandaj s'më zë gjumi. Këto dëshirat e mia kanë lindur dhe nuk kthehen më prapa: Titi! Uuuu, më raftë pika, qysh ta shkurtova emrin dy ditë njohur! Më fal, më fal, nuk e bëj më, po sonte jam e lumtur, kam dëshirë të dal natën nëpër hënë...

Kjo vaizë e ka krejt seriozisht, thashë, kur lexova letrën e saj.

Mund të gjeja plot mënvra për t'iu shmangur Davitës, po të mposhtia dy pengesa të forta: kryelartësinë time pikësëpari. Kolegët dhe disa amatorë diç pëshpërinin për simpatinë reciproke. Me t'u tërhequr unë, mund të hapeshin fjalë se katundaria nga Zalli m'i theu hundët e parfumosura. Pengesa e dytë ishte dëshira, që rritej

dita ditës, për ta pasur timen, për ta përmbledhur në krahë atë femër të bukur shumë.

Për të frenuar pëshpëshet dhe për të plotësuar qëllimet e mia, vendosa të ndërroja stil. Në dukje i kushtohesha asaj sa amatoreve të tjera. Ndërkaq i sillia ndonjë libër, ca ia falja fare, ç'më duheshin? Me shikime e me gjeste brenda një kohe të shkurtër i lashë të kuptonte se ishte e veçantë për mua, se madje e doja, por ja, shih si i kanë hapur sytë të miturit rreth e për-qark. Ata nuk do të na kuptojnë, prandaj duhet menduar për takime të fshehta.

Një paradite bënin provat e valleve. Në she-shin e qytetit kalonte një autokolonë tankesh. Valltarët zbritën me vrap nga skena dhe dolën jashtë. Mbeti vetëm ajo, ulur në një stol afër perdes, duke i bërë fresk fytyrës me shami. Vështrova derën e sallës, pastaj atë. E kisha një peng. Doja të dija dicka për rezultatet e gjesteve të mia; doja të dija ç'lëshime bënte ajo. Iu afrova. Më na me adhurim. I hodha dorën në sup. Në fillim s'bëri asnjë gjest mosdashieje. Kur i mblodha pak gishtërinjtë mbi mishin e supit të saj, u bë flakë e kuqe. Prita të shikonte nga dera, domethënë të ruhej nga ata që ishin jashtë dhe unë të korria frvtin e parë të punës sime. Ajo uli kokën në pëllëmbë. Kujtova se qante. Ah, valltarët do të kthehen pas pak, do ta gjejnë të përbotur dhe pastaj qytetit do t'i hidhet një laim i bujshëm: koreografi hodhi duart mbi një katundare nga Zalli. Ia ngrita miekrën me cortim. Dukej si vajzat që outhen për së pari. Disa fije floku i qenë ngiitur në mishin e nërdiersitur të faqeve. Gjithnjë e më pak dëgjohej zhurma e tankeve. «Ngrihe kokën! Ngrihe kokën!» i thashë. Faqeve të saj rrëshqitën lot. «Ne jemi të njëri-tjetrit. S'duhet ta kuptojnë të

tjerët! Merr nam të keq festivali. Fshije fytyrën!» Zhurma e tankëve u shua. U hodha midis skenës si i marrë. Nisa të kërceja. O zot, sa e pastërvitur, ata do ta gjejnë faqeskuqur, ata do të thonë se Astrit Dema... Kërceja me gjithë shpirt. Ata po vinin. Ajo që zbehur ca nga habia. Pastaj fytyra e saj erdhi në ngjyrën e zakonshme. O zot, kaloi, thashë dhe u lëshova mbi karrige.

Disa ditë pas kësaj ngjarieje më shmangej. Dhe unë u bëra më i heshtur, më serioz, më i shqetësuar për nivelin artistik të valleve. Me pak fjalë, mora pamjen e njeriut që besohet. Ajo kalonte fazën e dashurisë së shprehur, kur vajzat duan t'i bindin djemtë se s'u ka shkuar ndër mend për dashuri. Dakord, i thosha unë me heshtjen time.

Në ditët e mëpastajme, pa u ndier, ndërro-
nim vështrime dashurie. Unë prisja rastin e volitshëm për t'iu dhënë tamam. Dhe rasti erdhi. Në qytetin ku u zhvillua festivali krahinor, larg bashkëqytetarëve të mi, në rrëmujën dhe dehjen e njerëzve...

Davita

Ditët më kthehen me shpejtësi prapa dhe unë nuk jam e zonja t'i mbaj. Gjithkund, në çdo orë të ditëve, në çdo ditë të javëve, në çdo javë të muajve të fundit ndihem vetë e dytë: ajo që kam qenë dhe ajo që jam. Kërkoj tek e shkuara fijen e parë të gabimit, ngjizjen e parë, shenjzën e vogël të gabimit që ka udhëtuar me mua, duke u zmadhuar pa u ndier. Shkoj te kufiri i fundit, te njohja e parë me të. Ndofta duhet shkuar më tutje, për t'i parë të lidhura gjërat,

ndofta duhet analizuar përpjekja ime për të ecur përpara, përpjekja ime e etshme, do të thoshja, ngaqë isha vonuar ca:

Jam vajzë e Zallit, bijë prindërisht të mirë dhe të panxënë. Nuk u vë faj përpjekjeve të mia pa shumë dyshime. Them pa shumë dyshime, sepse tani, kur ditët e një gjysmëviti po kthehen prapë përpara, nën vëmendjen time të madhe, e shoh se ai ka përdorur shumë stile për të më futur në dorë. I ka përdorur stilet ngaqë nuk isha budallaqe që e kafshon karremin si peshku. Një pyetje më godet në kokë vazhdimisht: ishte nevoja të përdorej gjithë ky stil? Një stil dinak, të cilin nuk e kuptova herët për shkak të mirëbesimit.

Dua të jem e sinqerte. Fare rrallë përjetoja njëfarë frike, turbullire a si ta quaj. Jo nga mosbesimi. Aspak. Më dukej se po ecja shumë shpejt: libra, skena, veshja qytetarçe, përbuzja për tipin e shpëlarë të Fran Vukajt, dashuria, një dhembje e fortë për fqinjën time që u shit me lekë, një dhembje tjetër për Liza Lekën, motrën e Pashko Lekës, që dashuronte një zëtorist, ngadhënjimi mbi ata që më kishin çuditur një javë apo një muaj më parë... Ndërsa ai, deri në fund, derisa më ktheu shpinën, falë stilit të tij, mbeti një krijesë e paqartë. Duhej ta kuptoja se pikërisht për këtë arsye s'mund të bashkëjetoja me të. Po kjo më ka shkuar ndër mend sot, në paraagim, te rezervuari i fshatit.

Ai ndërronte, përdridhej, largohej, afrohej... E desha dhe duhej të më donte, siç më pati thënë vetë. Ose duhej të hiqte dorë nga mashtrimi i mëtejshëm, kur shihte se unë e kisha seriozisht. Ai luajti jo pa mund me mua. Tani, kur po flas kështu, parandiej ato që do të fliten për vajzën naive, për katundaren e humbur!

Dua t'ja bind se nuk jam unë e humbura në këtë ngjarje. Unë më në fund ngadhënjeva mbi Astritin. E pagova shtrenjtë, po ngadhënjeva për vete dhe për ju. Ai tani nuk më çudit më, përkundrazi, ai është tani neveria ime. Pse, aq kollaj është të ngadhënjesh mbi gjërat e neveritshme, aq më tepër kur këto gjëra janë të ngjyera në sipërfaqe me vernik të ndritshëm? E di, është ca vonë. Stili i tij ma humbi fillin. Dhe isha krejt e re, e pastërvitur në këto punë. Pse gjithë ky stil, pra?

Ai nuk e kishte seriozisht kur fliste për emancipimin. Me këtë fjalë të madhe ai kupton nënshtrimin e urtë, nënshtrimin me të qeshur, nënshtrimin pa frikë, pa mundim. Jeta e tij është vetëm një ëndërr vulgare nënshtrimi e zotërimi vajzash. Ai nuk mërzhitet. Ai jeton vetëm për këtë gjë. Rroga i ecën, bukën ia gatujnë, këmishën ia lajnë, parfumeritë janë plot, di t'i bjerë flautit, di të vallëzojë, di të këmbejë fjalë në çdo tryezë.

Siç vjedh nderin e femrës, ai shet nderin tonë tek i ligu pa iu dridhur zemra. Ai është më armiqësor se kanuni për ëndrrën time të emancipimit. Ai është shtijari i emancipimit. Ai është vrasës. Me vetëbesimin absurd se të gjitha duhet ta dashurojnë dhe të ndihen të lumtura për këtë, ai është më i paemancipuari. E keqja është se pak vëmendje i kushtohet atij, se njerëzit, duke u marrë shumë me mua, dhe mirë bëjnë, e harrojnë atë, pra edhe unë dëmtohem.

Stil ka qenë mospërfillja e tij e fillimit, kur na pa tek hanim pasta tek ëmbëltoja. Stil ka qenë afrimi i tij i nesërm dhe ftohtësia e pasnesërme. Rrija e mërzhitur në skenë. S'i kam lënë përshtypje të mirë, mendoja. Udhëheqësi artistik, një shpirt njeriu, rreth të dyzetave, më vuri re.

Ç'ke, Davita, më tha. Asgjë, i thashë. M'u afrua, më zuri nga duart, më pyeti prapë me zë të ulët ç'hall kisha. Asgjë pra, i përsërita. Pikërisht në këtë çast Astriti më buzëqeshi nga salla. Ai është zemërgjerë, nuk zemërohet dhe s'ka përse të zemërohet me mua, të pagdhendurën, mendova. Në fund të fundit, si shumë të tjerëve, atij i takon të ketë punë me mua. Vajti mërzia. Sa u lajmërua pushimi i pasdrekës, zura vend pranë tij. Ai zakonisht nuk rrinte pasdrekave, vallet luheshin paradite, dhe mua më erdhi mirë që ndenji. Desha t'i thosha diçka për buzëqeshjen e tij aq të mirë. S'folo dot. Më vështroi drejt në sy dhe unë e vështrova. Isha kockë e fortë, por e përpunueshme.

U ktheva në shtëpi, u ula te shtrati, lexova, po mendjen e kisha furtunë. I shkrova një letër...

Nga mesi i majit më tha se mund t'i bëja një vizitë në shtëpi për t'i zgjedhur vetë librat që dëshiroja. Ftesën e bëri rrjedhshëm, pa asnjë shenjë prapamendimi të keq. Mirë, nisemi të dy qysh tani, i thashë.

— Tani jo, — tha, — kam mysafirë. Në orën pesë.

Më tregoi pikat e orientimit, për t'i gjetur shtëpinë. Në orën pesë provat mbaruan. I gënjeva shoqet se kisha punë në spital. Astriti s'donte të binte në sy si njeri që bënte dallime mes amatoreve. E lashë në pritje edhe bashkëfshatarin tim të mirë Pashko Leka, me të cilin bëja rrugën çdo ditë. Vrapova prapa kinkalerisë, nëpër një platformë çimentoje plot me pupla, letra e lëvore frutash. Vendi përreth mbante erë thar-tirë. Ai po më priste në derë, pak i tërhequr nga brenda. Kishte veshur pantallonat e ngushta në

ngjyrë të kuqe me vija blu anash, që i mbante zakonisht gjatë provave.

Pas pak isha në dhomën e tij. U mpiva në fillim nga kuqëlimi i rëndë i atllasit të jorganit, nga fijet e kuqe të qilimit. Ai ishte i heshtur dhe ca i pasigurt në lëvizje. Diku, në një dhomë tjetër, një grua dhe një burrë bënë sherr për kursë pazari. Burri numëronte shpejt e shpejt çfarë kishte blerë: domate, qepë, vaj. Kilogramët i shumëzonte me çmimin, pastaj bënte një mbledhje të gabuar. Në vend të shifrës treqind e pesëdhjetë, nxirrte shifrën katërqind e pesëdhjetë. «Na more mendtë», kundërshtonte zëri i gruas. «Unë s'di laps, di të them se ke ngrënë lekët. Së paku njëqind lekë. Qëllesh erë raki.»

Më mbeti në kokë ky sherr, këto shifra, ndofta ngaqë në dhomën ku rrinim ne, ishte një hesh-tje varri. Më dukej se era e rakisë hynte nëpër plasën e derës në dhomë. Astriti dridhej pak. Sytë e tij ngjanin me dy kupa të kthjera përmbys. U përpoqa (sa mirëbesim kam pasur) ta lehtësoja, duke i buzëqeshur. Në korridorin e shtëpisë u derdhën si nga kazani dallgë të qeshurash grarishte.

— Astrit, Astrit i motrës! — thirri një zë gruaje.

Ai më bëri shenjë të heshtja. Hapi derën me vrull dhe doli.

— U, të marrsha të keqen, simpatiku i motrës, — dëgjova unë pastaj pllaqurimën e puthjeve. Ai i futi gratë, u kthye shpejt tek unë, më bëri shenjë të dilja pa zhurmë dhe më përcolli deri te platforma prej çimentoje plot lëvovore frutash, që binin erë kalbësirë.

Më dhembte koka. As motra e tij, askush nuk duhet ta dijë se Davita me Astritin janë miq!
E kam kuptuar domethënien e dalldisë së

tij në skenë atëherë, kur shoqet dhe shokët vrapuan për të parë tanket. Unë duhej të magjepsesha, që të më ikte të kuqtë nga fytyra. Në përgjithësi unë duhej të magjepsesha për të mos parë asgjë, pos sipërfaqes së tij të ndritur. Përse ai kërkon të fshehë çdo gjurmë? — pyeta veten atëherë e tronditur. Në shpirt më rëndonte kjo tronditje, si dhe tronditja e fjalëve të tij, që më thoshte se më donte. Ushqejja një ndjenjë të trazuar për të: herë adhurim, herë dashuri, rrallëherë frikë. Sjellja e tij vinte në përputhje të plotë me ndjenjat e mia. Kur më pushtonte një lloj pasigurie, ai bëhej më i ëmbël se kurrë, më i afruar se kurrë. Në të kundërtën, në çastet e adhurimit, tërhiqej.

E kërkoj gabimin tim dhe s'e gjej ende. Ja ku kam mbërritur, te një muzg i mrekullueshëm në qytetin ku zhvillohet festivali krahinor. Në dyqane shiten albume, fotografi, stilolapsa të markës më të fundit, kapele të lezeçme verore, sandale të lehta. Gjithçka është e lehtë në këtë muzg dehës, dyqanet janë plot, rrugët gjithashtu, mezi çahet turma e festivalistëve, që ngjajnë përrallorë me veshjet e tyre këtë muzg të kuqërremtë. Unë kam humbur shokët, secili ka humbur shokët e vet. Një dorë më mbërthen nga llëra e djathtë. Kthej kokën dhe e shoh atë, dyfish të zbukuruar nga mbrëmja. Me të është edhe njëri nga burrat e orkestrinës, gjysmë i dehur.

— Ti je pusht, Astrit! — thotë orkestranti.

— Ik tani, më je qepur si rrodhe!

— E kam të formuar këtë bindje.

Orkestranti flet dhe vështron nga unë.

— Ju lu-tem!

— Çfarë ju lutem? I kam inat burrat që thonë «ju lutem».

Astriti kërcëllen dhëmbët me inat. E shtyn orkestrantin në një boshllëk që hapin festiva-
listët. Ai mbetet andej dhe ne të dy çajmë
në drejtim të kundërt.

Kërkojmë shokët e tjerë. Hiqemi sikur kër-
kojmë shokët. Në të vërtetë largohemi prej tyre.
Papritur ai më tërheq në pragun e një shtëpie
jashtëzakonisht të madhe. Lart mbi shkallare, te
çardaku është ndezur një dritë.

— Është gjynah ta lëmë këtë muzg, — i them
unë.

Ai më tërheq për dore.

— Mos u tremb, — thotë. — Këtu flenë të
ftuarit nga Teatri i Operës. Është një shtëpi
e vjetër Davitë. Mirëmbahet, por nuk bano-
het. Thonë se të zotët e dikurshëm të kësaj
shtëpie takoheshin një herë në javë në një dho-
më të veçantë, që quhej dhoma e takimit. Ndër-
sa në ditët e tjera secili jetonte në pjesën e
vet, me gruan e vet, takohej me fqinj, por jo
me të tjerët. E çuditshme, Davitë. Çudia më e
madhe është se ky qytet të nxit bashkimin, as-
njëherë ndarjen. Muzgu i këtij qyteti thotë «po»,
u shpreh pak më parë një poet.

Ai flet marramendthi, duke ngjitur shkallët,
pa m'i hequr sytë. Po ecim në një korridor me
tavane të larta, ai nxjerr një çelës nga xhepi i
pantallonave dhe me gjakftohtësi e fut në derë.

— E bukur, Davitë, hë? Të shqydhesh gazit,
kërr-kërr rrotullohet çelësi dhe dera hapet. —
Unë nuk kuptoj përse duhet të shqydhemi gazit.
Jemi në një dhomë të zhveshur, ku ka dy kre-
vate druri. Lart në tavan ndriçon një llambë e
zbehtë. Atij i ka ikur humori nga fytyra.

— Ne s'kemi përse kopjojmë të zotët e kësaj
kështjelle. Nën pullazin e dashurisë, s'kemi për-
se rrimë larguar, — thotë.

— Më ngjall krupë kjo shprehje «pullaz i dashurisë». Ai më hedh duart në qafë. Largohem pa qejf, largohem derisa mbërrij te muri.

Kur u kthjem në qytetin tonë, ishte kohë perëndimi. Na pritën shumë qytetarë, të njohur e të panjohur. Brohoritnin për suksesin tonë në festival dhe na luteshin të jepnim koncert në shesh. Ishim të lodhur. Po ndaheshim. U mbështeta pas një kolone të pallatit të kulturës dhe prita që ai të mbaronte punë me të tjerët. Erdhi radha ime. Më dha dorën, më përqafoi si gjithë të tjerat, si gjithë të tjerat. Dhe iku i qeshur, duke na tundur dorën deri larg, pa më thënë një fjalë, një porosi a ç'mund të thuhet në një rrethanë të tillë.

Diçka u shemb në gjoksin tim, kolonat e pallatit sikur u shtrembëruan, në kokë më shpoi si shigjetë për herë të parë pyetja: pse gjithë ky stil, djalli e mori! Më vinte të qeshja si budallaqe, të qaja, të thërritja. S'dija nga veja, qyteti, shtëpitë, rrugët, njerëzit lëkundeshin si në kolovajzë. S'mund ta besoja, s'doja ta besoja. Në shtëpi më prisnin prindërit, ndofta mësuese Meremja. Po prindërit kishin shkuar te dajat, në një fshat të Mirditës. Shkretimi i shtëpisë ma shtoi akoma më shumë pikëllimin.

Të nesërmen zbrita qysh herët në qytet. E pashë atë larg, me disa shokë. Sa më vuri re, u nda prej tyre, më takoi si një shoqe të respektuar, më ftoi për akullore dhe më njoftoi se e prisnin në mbledhje në shtëpinë e kulturës. **Ishte paqësor, i bukur, i njerëzishëm, si gjithmo-**

në. Prita të më thoshte diçka, diçka tjetër nga mbledhja në shtëpinë e kulturës. Unë kisha të drejtë të prisja diçka. Ai shikonte vazhdimisht orën dhe i vidhej vështrimit tim. Në kraharorin tim një lukuni djajsh filluan vallen e shregullave. Këmbëngulte të më jepte një akullore. Pa dëshirën time, bleu një kaush dhe u përpoq të ma vinte në dorë. Vinim rrotull njëri-tjetrit.

— Merre, për ty e bleva. Merre, se më kthehet unaza...

Akullorja shkrinte në diell. Mizëria e njerëzve iknin në rrugë duke kërkuar hijet. Ngjyrat e çelëta të këmishëve reflektonin në diell. Bota ishte e huaj për hallet e mia.

— Astrit, ç'do të bëjmë? — e pyeta e vendosur.

Ai lëshoi akulloren qull në tokë.

— Nëna, nëna nuk do. Është kategorikisht kundër. S'kam si t'ia bëj me nënën. S'kemi as pozitën për të bërë aventura.

— Ku e takove nënën? — pyeta unë. — Ai u zverdh. — Ti qysh mbrëmë hoqe dorë, pa e takuar nënën, — vazhdova. — Qysh në fillim ke hequr dorë. Ti je tallur. Pse gjithë ky stil, Astrit? Ky stil dinaku?

Për herë të parë e pashë në gjendje pasigurie, pazotërimi të vetvetes. Gjithçka dukej e tepërt tek ai njeri: duart, këmbët, gjithçka. I ktheva krahët, u vërtita nëpër qytet pastaj dola matanë shtëpive njëkatëshe, në pjesën verilindore, u futa nën selvi dhe qava.

Ajo krijesë shembullore nga paraqitja e jashtëmë përcolli tek unë një dëshirë për të mos qenë. Një çast m'u duk se gjithçka që lidhej me mua ishte joserioze, se librat talleshin, hijet e bukura të Zallit, lulezonjat, që rrojnë vetëm në muajin

qershor, talleshin; gjithçka më dukej lojë dhe tani për mua loja kishte marrë fund. Do ta kuptoni se nuk e kisha të lehtë. Mund të mos e vrisja mendjen fare për buzët e puthura dhe në fakt nuk e vrisja mendjen. Plot me ujë të kthjellët është përroi i Zallit. U ktheva në fshat pa perënduar dielli. Pashë se mos më zinte syri kund Pashko Lekën, pastaj u mbylla në dhomën time. Ndihesha keq me të gjitha. Në shtëpi ishte vetëm im vëlla. Ai ishte mësuar me vetminë time dhe s'i bëri përshtypje asgjë. Nga ora nëntë trokiti e më ftoi të haja darkë. Dola, hëngra bukë me të. Pastaj u mbylla prapë në dhomë. Ndihesha shumë keq me të gjitha. S'di sa ishte ora kur dola nga shtëpia, pa e ditur përse. S'mund të rrija në një vend. U ngjita nga rezervuari. Kishte pak hënë. Kodrinat, që gjithnjë më janë dukur netve, si sportistë të ulur në start, ngjanin si njerëz dinakë, të fshehtë. Vetëm ecja. Në rrugë më arriti Frani i këngës. Më hodhi dorën në qafë dhe unë e lejova një çast. Ai s'ka për ta kuptuar kurrë pse e lejova. Për mua tentativa e tij e ulët kishte ca ndershmëri në krahasim me stilin e lartë të Astritit. Fran Vukaj mund ta mbante dorën në qafën time. Po dora e tij e teproi, ndërsa nuk i shkoi ndër mend të pyeste ç'bëja natën jashtë. I dhashë udhën dhe mbeta prapë vetëm. Mbi gjysmën e rezervuarit kishte rënë hija e kodrës përballë. Ishte i bukur liqeni ynë i vogël, shumë i bukur. S'kam pasur paramendim të mbytesha. Më shkrepri një trill. Zbatha këpucët dhe hyra ngadalë në ujë. Lëvizte uji, dhe yjet në barkun e tij dridheshin. Qëndroja prapë, gjersa pushonin të dridhurat e yjeve. Po më bënte mirë ai liqen. Doja ta kisha timin deri thellë në taban. Ishte një paqe e madhe, s'kishte zëra, as frymëmarrje, as lëvizje përreth.

Dola, u ula rrëzë ca shegëve, pa zhurmën më të vogël. Kur dëgjova emrin tim, u tremba. M'u duk se një zë i ringjallur më thërriste. Vrapova drejt atij që më thirri, më duket i thashë: «Ik, ik», pastaj mora këpucët dhe rashë përtokë.

— Ç'të bëjmë? — tha Pashko Leka. Kaçurreli u ngrit duke shkundur ca fije bari nga pantallonat.

— C'ditë e nxehtë, — mermëriti ai.

— Është stina, — tha Pashko Leka.

Sytë e menduar të tjetrit u mbërthyen mbi pasqyrimin e diskut të diellit në lumë. Uji ngjyrë plumbi dukej sikur gëlltitej nga një gjertore e pangopur. Kaçurreli mendonte për një tjetër stinë të nxehtë, për stinën e nxehtë të zemrave të vajzave. Ato duan të kapin kohën e humbur, kohën e humbur nëpër shekuj. Nxitimi i tyre është krejt i natyrshëm. Në këtë nxitim, mendoi Kaçurreli, do të ketë vëmendje më të paktë për njerëz si Astrit Dema. Astrit Dema dhe zhgani i tyre janë stërkëmbës të tmerrshëm për vajzat që vrapojnë. Prandaj Davita i quan ata më armiqësorë se kanuni...

— Oh, ajo i ka thënë të gjitha, ajo i ka larë hesapet me Astrit Demën, — shqiptoi Kaçurreli.

— Po rrenat e përhapura?

— Fjalët shkojnë e vijnë. Tash për tash, mendoj të bisodojmë me drejtorin e pallatit; pa bërë zhurmë, t'i jepet haku atij mëzi të lëpirë.

Nëpër zyrat e pallatit s'kishte njeri, pos regjistrit, i cili u tha se në dymbëdhjetë do të mbledhesh gjithë personeli, kështu që edhe drejtori...

Ata u ulën në njërin nga kolltukët e hollit

në katin e parë. Në sheshin e madh përballë burra e gra, çifte-çifte, veshur hijshëm, si për një ditë feste, venin në stadium. Atje trupa e Cirkut të Tiranës jepte shfaqje. Nga vargu i njerëzve kaluan tërthor dy burra. Pashkoja njohu drejtorin me Astrit Demën. Si gjithnjë, koreografi ishte i pashëm, i sjellshëm, i veshur hijshëm. Dy kopsat ngjyrë qielli në mëngët e këmishës rrezatonin si dy pishtarë të vegjël. Me çfarë politese e përkulte kokën në shenjë miratimi ndaj fjalëve të drejtorit. I bardhë, i kollarisur, i rruar taze, fort i qeshur, shpërndante përreth krenarinë e mashkullit artist.

Drejtori dhe Astriti hynë në korridor. Pashkoja u ngrit nga kolltuku dhe bëri një përkulje të lehtë për drejtorin. Më tepër se respekt ishte një përpjekje për të zotëruar nervat dhe giakun që i vlonte. Drejtori e vuri re i habitur. Pashkoja u kthye nga Astrit Dema:

— Gjithçka në rregull, apo jo? Spic!

Astriti nuk parandjeu për mirë. Buzëqeshja e bollshme iu shua pak nga pak, gjersa i iku fare nga fytyra.

— Natyrisht, — tha me seriozitet.

— Koha është e bukur, — vazhdoi Pashkoja, duke kërcyer mbi shkallaren e gjerë prej betoni. — Jeta-dëfrim, kulturë...

Drejtori nuk po merrte vesh asgjë.

— Mos, mos! — thirri papandehur Astriti. Fytyra e Pashkos qe ndezur. Drejtori vështroi me alarm duart e tij të lira.

— Fundërrinë! — bërtiti Pashkoja.

— Oh, oh, do të më vrasë! Shoku drejtor. ndihmë! Ai do të më vrasë. — Pashkoja liroi grushtet e mbledhura dhe nënqeshi me mllef.

— Është e sigurt se do t'ju vrasë! — tha me ironi Kaçurreli. Astriti nxori prapë një rën-

kim. Pashko Leka e zuri për gjoksi. Sytë dhe balli i tij mendonin. Kaçurreli e kuptoi mirë ç'mendonte Pashko Leka atë çast. Ai ndihej i fyer nga hamendja e koreografit, hamendje e cila bazohej te një paramendim i vjetër dhe i pandryshueshëm për natyrën e egër të malësorëve. E lëshoi Astritin, shkundi gishtat me përcmim dhe kërkoi ujë për të larë duart. Pastaj u kthye qetë nga drejtori.

— Ju keni dëgjuar, më falni, ju e njihni shumë mirë, shoku drejtor, atë këngëtarën e mrekullueshme, valltaren fantastike nga Zalli. Ca duan të thonë se ajo deshi të largohej prej këndeje për shkakun e këtij, — dhe tregoi me gisht Astrit Demën.

— Davita! — belbëzoi drejtori, i çuditur.

— Ajo s'deshi të ikte, kjo është përrallë, — korrigjoi shpejt Kaçurreli. — Por, që ky pipiruci u tall me të, kjo nuk është përrallë.

— Shpifje! — belbëzoi Astriti. — Ajo m'u qep. Unë u tërhoqa pa e fyer. A dashurohet me zor...?

Pjesa tjetër e frazës i mbeti në gojë, sepse pëllëmba e Kaçurrelit të egër i kërciti në faqe.

— Nuk desha, — i bërtiti Kaçurreli në fytyrë, — por ti e meriton. Meriton më shumë. Ky, — tha duke treguar grushtin, — s'është dënim, as mësim për ty. Është inat.

Drejtori hyri në mes tyre i shqetësuar.

— Djema, djema, mos merrni zjarr. Lëmë një takim nesër dhe e shkoqitim me gjakftohtësi si është puna. Unë jam i prirur për të drejtën. Ju lutem, djema, mos bëni sherr, ja ku janë njerëzit, nuk është mirë, — drejtori i shtynte nga pak, ndërsa nuk i ndante sytë nga rruga, ku kishin ndaluar ca njerëz.

Kaçurreli dhe Pashkoja përkulën kokat me

mirësjellje dhe dolën të qetë, sikur s'kishte ndodhur asgjë.

Drekën e hëngrën së bashku në restorant, pushuan pak në shtëpinë e Kaçurrelit dhe pasdite vonë shëtitën prapë në qytet. Vapa kishte rënë disi. Drejt mapos industriale ndihej një vërshim i pazakonshëm njerëzish. Ata të dy u bënë kureshtarë të merrnin vesh se çfarë shitej. «Copa fustanesh, copa të bukura», i sqaroi një vajzë e re. Kaçurreli i futi krahun shokut të tij dhe e tërhoqi të iknin. Ky u mëdysh, pastaj i largoi krahun Kaçurrelit. Një burrë i fuqishëm nxitonte përpara, drejt daljes, duke shtrënguar në dorën e ngritur lart copën e mbështjellë me letër. Sa doli nga grumbulli i njerëzve, rregulloi me dorën e lirë flokët, ngriti kokën, takoi vështrimin e përqendruar të Pashko Lekës, i qeshi pak, pastaj i shkeli syrin pa djallëzi. Pashko Le-ka gjithashtu i buzëqeshi, pastaj tregoi miqësisht dorën e tij të ngritur lart. Tjetri kishte harruar ta ulte. E futi copën nën sqetull, tundi kokën majtas e djathtas dhe iku shëtitorës, me hapin e gjatë prej hardalli. Kaçurreli nuk mori vesh asgjë nga kjo skenë e heshtur që u zhvillua mes Pashko Lekës dhe zëtoristit të fermës. I futi prapë krahun këtij dhe e tërhoqi nga vetja. Pashkoja u shkëput, zuri vend pas vajzës së re, u ngrit në majë të këmbëve dhe vështroi nga banaku.

— Çfarë? do të blesh? — e pyeti Kaçurreli.

Tjetri pohoi me të qeshur. Kaçurreli e vështroi nga poshtë gojëhapur. Fytyra e Pashkos kishte marrë një shprehje të re, që ai nuk ia njih-te. Ishte diçka mes dhembjes dhe dëshirës kryeneçe që formon pamja e butë e atij që ka rënë në dashuri.

— Për kë e do copën? — vazhdoi Kaçurreli.

Pashkoja puliti sytë si për diçka të nënkuptuar. Kaçurreli i rراسi një grusht në shpatull. Hareja e tyre sakaq u shua, sepse dikush lajmëroi se copat mbaruan. Ata u tërhoqën prapa dhe vazhduan shëtitjen në rrugë. Para klubit të ri Pashko Leka i tha Kaçurrelit nëse pihet kafe, kur dashuron, domethënë kur s'i ke thënë asgjë asaj, pra thjesht kur dashuron...

— Është kafe hakçe, — u përgjigj me ton të ngritur Kaçurreli.

— Ta pimë atëherë, — tha Pashkoja, duke ngjitur shkallët e klubit.

Ë diela u mbyll me një komedi të vockël në shtëpinë e Pashko Lekës. Liza ishte vonuar ca diku. I ati vazhdonte hetimet me ngulm që ajo të tregonte se ku ishte vonuar. Liza betohej se kishte qenë te një shoqe. Një orë te shoqja? Nuk pashë orën, baba, u përgjigj vajza me një zë të pafajshëm. Po fytyra e tradhtonte, pasi nuk e largonte dot prej saj shprehjen e një lumturie të thellë. Kjo gjë ia plaste shpirtin babait, ia bënte dyshimet lëmë. Befas fytyra e tij e ngrysur u ndriçua nga një mendim dinak: Te një shoqe? Po te cila shoqe? — u mëshoi fjalëve. Liza u hutua një çast, pastaj u përgjigj me qetësi: Te Davita. Te Davita? I ati ndezi një cigare dhe erdhi rrotull dhomës. Pashko Leka e ndiqte me sy që prapa derës së hapur përgjysmë. Ja, më dha këtë copë që e ka blerë në festival, shtoi Liza me njëfarë pakënaqësie. Ajo e hapi ngadalë pakon dhe tregoi copën e kaltër me lule të bardha, pikërisht atë që kishte blerë disa orë më parë zetoristi. I ati e preku lehtë me gisht dhe u ndie i lehtësuar. Liza e mbësh-

tolli copën, kësaj radhe pak e nervozuar, sikur thoshte: Ja, u binde tani? Prapa dere u dëgjua e qeshura e çiltër e Pashkos. Ajo ishte një qeshje plot kuptim, që nuk kishte lidhje vetëm me gënjeshtrën e bukur të Lizës. Duke futur Davitën në këtë genjeshtër, me siguri të plotë dhe pa frikë, Liza tregonte se ajo ishte në dijeni për takimet e saj me zetoristin dhe për çdo rast ishte gati ta mbronte. Sipas Pashkos, kjo kishte rëndësi shumë të madhe.

E qeshura e Pashko Lekës lidhej me një zbulim tjetër, të ri, gati të padukshëm, por që sytë e mprehtë dhe mendja e tij e zgjuar e veçuan menjëherë. I ati nuk e kishte hallin tek emri dhe adresa konkrete e shoqes ku kishte qenë e bija gjatë mungesës prej një ore në muzgun e së dielës. Ai kërkonte thjesht një justifikim. Ndryshe, do të kërcente këtu e atje, kur Liza zuri në gojë emrin e Davitës. Pashkoja e kishte dëgjuar një ditë më parë duke folur keq për vajzën e fqinjët si për një shakë që ka nevojë të lidhet shkurt. Pastaj kishte paralajmëruar të shoqen të hapte sytë për të bijën, ta mbante larg Davitës, se mos e bënte si veten. Liza, ditur e pa ditur rreth kësaj bisede të prindërve, i kishte thënë të atit me gjakfohtësi: Isha te Davita. Dhe i ati ishte ndier i lehtësuar. Pra atij i duhej ky justifikim, qoftë edhe i rremë, vetëm për të ruajtur pamjen e burrit që nuk lëshon pe. Por e gjithë kjo, sipas Pashko Lekës, provonte të kundërtën. Prandaj qeshte si fëmijë, ndërsa përpiquej të mbështillte supet e motrës me copën e re; ajo ledhatohej, ndërsa i vëllai i vinte rrotull dhe thoshte: Pu, pu! Ç'ka hequr Davita për ta blerë! U mbyt në djersë, mezi e mbante timon... stop! radhën.

Një lojë me kuptim

Që në fillim Vjollca vuri re njëfarë mërzie të dyanshme mes Kujtimit dhe Shpresës. Ndosh-ta nuk ishte mërzi, ajo nuk e shpjegonte dot saktë atë gjendje disi të nderë, po prapëse-prapë korrekte mes dy bashkëshortëve. Mungonte jeta familjare ashtu siç e përfytyronte ajo; mungonin lajmet e befashme dhe koment-tet rreth tyre, shakatë dhe bisedat e gëzuara, replikat dhe ngacmimet e dyanshme, kur trillo-heshin herë-herë dhe fakte të paqena. Përkun-drazi, në bisedat e së motrës me të shoqin shpesh vibronte një mundësi zënke, që shman-gej me kujdes nga njëri ose nga tjetri. Ç't'i bën-te fëmijës së tyre gjashtëmuajshe, se do t'u ki-shte lënë shëndetin qysh javën e parë! Durohej tërë ai seriozitet i akullt, sikur i kishte bashkuar njeri me zor? Le që kot t'i biesh më qafë fë-mijës. Çerdhja e fshatit aty ishte, pesë-gjashtë qind metra larg banesës së çiftit, ku dikur ki-

shin genë zyrat e sektorit. Le të hidhej përpjetë Shpresa «nuk ë çoj djalin në çerdhe», Vjollca nuk do të kthehej mbrapsht edhe kur e motra ta quante shpirtkazmë, të pamëshirshme, të dobët etj. etj. Por ajo kishte frikë t'i linte vetëm ata të dy, kishte frikë të ikte. Në qytetin bregdetar prindërit do ta pyesnin me dyshim: Pse erdhe kaq shpejt, Vjollca? Ti sikur do të rrije në Fang gjer në dhjetor, sa të hapet fabrika e re e let-rës? Dhe tani është ende shtator... Pas kësaj, atë do ta zinte vaji paditës, shtëpinë do ta push-tonte alarmi dhe pikëllimi...

«Ka ndodhur gjë e keqe me Shpresën, me djalin, me Kujtimin?»

«Jo, nuk ka ndodhur gjë.»

«Çfarë atëherë? U sollën keq me ty?»

«Jo, nuk u sollën keq.»

«?!»

Këmbëngulja e përligjur e prindërve do ta detvronte t'u thoshte se ata, Shpresa dhe Kujtimi, nuk i kanë punët në vijë, nuk i janë dukur të lumtur, përkundrazi. Ky lajm do të tingëllonte i gënjeshtërt në veshët e së ëmës. Dhe kishte arsye të tingëllonte kështu. Njohja e tyre në fakultet, fejesa me dashuri, fjalosjet e gjata deri në bezdi (por që nënës nuk i dukeshin të tilla) të Shpresës për aftësitë dhe perspektivat e ndritura të Kujtimit, butësia dhe serioziteti i nëlqyeshëm i këtij të fundit, për të cilin nëna thoshte se ka hijen e një timonieri të sigurt... Ndërsa i ati, duke tundur kokën plot nënkuptim, mund të belbëzonte: Ja ç'do të thotë të vrasësh lart! Pastaj, si gjithmonë, duke ndier për detyrë fashitjen e çdo tensioni në familje, do të shtonte gjoja urtë e butë: Të mos i dramatizojmë gjërat! Familja është familje! Edhe ndonjë grindje do të ketë!

Po kishte edhe një vështirësi tjetër për Vjollcën. Vërtet në qytet do të bënte jetën e saj, do të harrohej me shoqet, me filmat, me shëtitjet, por gjithnjë do të vinte patjetër një çast, ditën ose natën, vonë në dyshek, do t'i kujtohej relievi i përthyer i Fangut dhe pastaj ndërtesa e zyrave të vjetra të sektorit. Prapa mureve të vjetruara ajo do të përgjonte jetën e heshtur, ose heshtjen torturuese, ose zënkat pa nerva të dy bashkëshortëve. Vuajtjen e natyrshme për ndarjen nga motra do ta rëndonte ideja e ikjes në mënyrë protestuese prej tyre, duke i lënë në baltë. Prandaj nuk e shkoi më nëpër mend largimin.

Një mesditë të nxehtë shtatori, ndërsa foshnia luante me biberonin dhe ajo shëtiste nëpër dhomë, pa ditur ç'të bënte, i shkrepri në kokë një mendim dëshpërues: Shkaku i ftohtësisë mes bashkëshortëve ishte vetë ajo. Kujtimi bezdisej nga prania e saj. Kush kishte dy para mend në kokë, do ta kuptonte fare qartë këtë gjë nga kërkesa e tij e përsëritur për ta dërguar djalin në çerdhe, kërkesë të cilën djallëzisht e motivonte me nevojën e çlirimit të Vjollcës nga roli i kuidestares. Violca u ndie e fyer në fillim, pastaj provoi një lehtësim të madh. Sipas saj, enigmën, që e kishte munduar, po e zbërthente. Diali të dërgohej në çerdhe dhe vetë ajo të kthehej në qytet. Pra të dyja palët, kur qenka kështu puna, të çlirohen nga njëra-tjetra. Shumë bukur.

Dua të kthehem në shtëpi! — i tha Shporesës, sapo kio u kthye nga puna. Në fjalët e Vjollcës nuk ndihej vendosmëria e pakthyeshme, por më tepër një ngasje ndaj së motrës për të kuptuar sa ishte lëkundur ajo nga kërkesat e përsëritura të Kujtimit.

— Kthehu, — thirri Shpresa gjithë nerva. — Qysh nesër, po deshe! — Po ndërrohej në dhomën e gjumit. Që andej, nëpër korridorin e vogël, drejt e në veshët e Vjollcës, vinin fragmente të copëtuara nga ankimet e Shpresës:

— Rri vetë me djalin... Lë punën... rritur me çokollata... s'duron dot dy muaj. Po sikur të kesh fatin të martohesh si unë, me një burrë që caktohet në një fshat të tipit të Fangut? Ë? Si do ia bësh ti atëherë?

— Uf. — ia bëri Vjollca. Pas pak Shpresa u kthye në kuzhinë. Flokët e lëshuar para dhe prapa qafës, nofullat e vogla, të shtrënguara fort me njëra-tietrën, tregonin gatishmërinë e saj për t'u grindur për pesë para spec. Pa kujdes e rrëmbeu foshnjën nga kanapeja, e vuri te gjuri me njëfarë nervozizmi, sikur donte të tregonte shkakun që ia kishte lidhur të dyja këmbët...

— ... se, po të mos ishte kjo foshnjë, s'do të leioja teka e naze nga askush. — tha ajo.

Vjollca u skuq. Shpresa nuk i drejtohej vetëm asai. Pikërisht këto fjalë ia kishte thënë edhe Kuitimit. Vjollca e mbante mend mirë. Ishin ditët e para të ardhjes së saj në Fang. Qe tronditur shumë atëherë, u trondit edhe tani. Pak më parë i qe dukur se e kishte zbuluar shkakun e ftohtësisë, domethënë praninë e saj, aty, kundër dëshirës së Kuitimit. Reagimi i Shpresës, për fat të keq, nuk i dha prova për shkakun e menduar. E kuptoi se e kishte kërkuar me tendencë atë shkak, për ta bërë të pranueshëm dhe, në pamundësi, për ta çasur me vonesë shkakun tjetër tronditës... Nuk është e mundur të mos duhen më! S'ka mundësi! arsyetonte me vete. Bashkë i bënë të gjitha. Er-

dhën në Fang, bashkëjetuan, lindën fëmijë, pa ua dëgjuar kush një gjysëm fjale të keqe...

— Hë! Bëhu gati! Do të nisesh? — e ngacmoi prapë Shpresa. Vjollca u mbështet pas dritares, uli sytë përdhe dhe nuk foli. Koka, krejt trupi i ziente si furrë. Mirëpo Shpresës nuk i rrinte goja rehat:

— Ja ku është boja e këpucëve! Lyeji këpucët! S'ka lezet të shkosh në shtëpi me këpucë të palyera. Atje mund të krijonjë përshtypje të gabuara për Fangun e mrekullueshëm, për ajrin e tij të pastër. Pale uji! Çaji i malit e plot miradira të tjera, që nuk i gjen kund. Lum kush ka fat t'i shijojë... Po ty aq ta pret, kërkon të ikësh! Ik! Me zor s'të mbajmë! Gënjuhesh pas bulevardeve, vizitave, filmave, shëtitjeve në qytet! Vetën paç më qafë!

Vjollcën e hidhëroi mënyra si fliste e motra, me një mllef që mbulohej me lajkatime gazmore të zërit.

— Mos e fyej vendin! — i tha. Kundër dëshirës, zëri i doli i mallëngjyer. — Ka fëmijë, vajza, djem, burra... Ka varre...

Shpresa u mpi në çast. Duart e saj të mbledhura në trupin e foshnjës e afruan atë nga vetja.

— Ti e ke të lehtë, ti je e përkohshme këtu. Në janar hapet fabrika dhe ti fillon punë atje, — tha e përhumbur.

— Kjo është një arsye për të ikur në janar, por jo tani. — ia ktheu aty për aty Vjollca.

— Përse atëherë kërkon që tani...?

Vjollca u mat vetëm një çast.

— Prej jush, — tha me plot gojën dhe u skuq. Shpresa u tërhoq ca prapa, duke e vështruar me habi. — Prej teje dhe prej Kujtimit,

— vazhdoi me qetësi Vjollca. — Ç'keni ju? Nuk duheni më? — pyeti vajtueshëm.

Shpresa u përpëliti në kanape. Pyetjet e Vjollcës genë të papritura. Hoqi fëmijën nga gjiri, mbërtheu me gishtat që i dridheshin kopsat e bluzës, mblodhi flokët prapa, kërkoi diçka për t'i lidhur, nuk e gjeti atë çast, i lëshoi përsëri flokët, bëri një grimasë habie sikur thoshte «shih ç'na polli». Befas u kthye në profil dhe u tha shtë:

— Nga e nxjerr ti këtë dyshim?

— ?!

— Faktet! — këmbënguli Shpresa.

Vjollca nuk kishte fakte nga ato që i tregohen botës dhe bota i kupton menjëherë.

— Faktet! — gati sa nuk thirri Shpresa.

— Faktet je-ni ju ve-të, — zëri i Vjollcës u thye në një gjysmëvajtim. Nuk përballonte dot trishtimin dhe lëvizjet e pakontrolluara të së motrës. Ato lëvizje pohonin pasigurinë për ndjenjat bashkëshortore, ato ishin një provë e re për vëzhgimin e Vjollcës.

U kthye nga dritarja, mbështeti kokën në xham dhe dënesi. Shpresa vështronte trupin e saj të lakuar paksa majtas. I dukej se nga ai trup i bukur dhe i ri ndrydhej një britmë: «Lërmëni të shkoj!»

Kujtimi mund të kthehej nga çasti në çast. Nuk ishte mirë ta gjente Vjollcën duke qarë. As ai, askush në këtë botë nuk duhej të merrte vesh për dyshimin e tmerrshëm të së motrës për dashurinë e tyre. I përkëdheli flokët, e ktheu nga vetja, ia mori kokën në kraharor dhe filloi t'i fliste me fjalë të ëmbla:

— Vjollca, shpirt i motrës, mjaft tani. Pse na rritesh kot, moj budallaqe! As të mos të shko-

jë ndër mend se unë e Kujtimi nuk duhemi. Për Kujtimin erdha këtu. Ti nuk e njeh jetën familjare. As unë nuk e njihja më parë, e dija hau-hiu! Ngrije kokën! Dhe mos bëj gabim t'ia thuash Kujtimit këto që më the mua sot!

Vjollca e vështroi drejt në sy.

— Kë kam më të shtrenjtë se atë? — vazhdoi Shpresa.

— Në faqet e lagura të tjetrës shkëlqeu një dritë e butë gëzimi.

— Shpresa, ti e ke në dorë t'i bësh më të lira marrëdhëniet në këtë shtëpi. Kujtimi nuk është i keq, përkundrazi. Ai nga natyra është i heshtur dhe pasiv, ndoshta më tepër sesa duhet. — Shpresa kishte hallin të fshihej sa më shpejt çdo gjurmë e asaj që ngjau pak më parë. Nuk e vrau mendjen për të zhbiruar kuptime të tjera te fjalët e së motrës.

— Ashtu është, — tha, — ashtu është.

Vjollca nuk e zgjati më. U mbërthye pas dritares dhe nuk lëvizi derisa u kthye Kujtimi. Ai e pyeti, si zakonisht, si e kishte kaluar ditën dhe a ishte mërziur. Vjollca harroi të përgjigjej. Ia kishte ngulur sytë fytyrës së tij të imët, të zeshkët dhe të zgjuar, që gjithmonë e kishte treguar më të ri, ndërsa vitin e fundit kishte hyrë tamam në moshën e vet. «Ai ka sy si të blertë, paqësorë, të mençur, me qerpikë të zinj e të gjatë...» Sepse iu kujtua ky përshkrim i së motrës për sytë e tij, atëherë kur sapo ishte njohur me të. Kujtimi hante në heshtje drekën. Mendja e Vjollcës fluturoi prapë... «Shpresa, ke marrë një djalë të pashëm», thoshte nëna. «Është i zoti, nënta e dhjeta merr, — ia kthente Shpresa. — Do ta mbajnë pedagog në fakultet, në mos ekonomist në Komision të Pla-

nit, ose në ndonjë nga qendrat e mëdha industriale...»

Ato biseda të dy vjetve më parë i kumbonin në kujtesë sikur kishin ndodhur dje; kujtonte gjendjen e atëhershme të lumturisë për fatin e motrës, por edhe pakënaqësinë, që s'ia pati thënë askujt: «Aman, ku mesoi të vrasë kaq lart!»

— Sot bëra një vizitë në çerdhe, — tha Kujtimi, ndërsa pinte cigaren e zakonshme të pasbukës. — Ta çojmë djalin, kushtet janë të mira.

Shpresa kërceu që këtu atje:

— Jo, Kujtim, nuk e dërgoj djalin në çerdhe. Këtë djalë kam unë, s'kam tjetër gjë...

Vjollca u drodh. Shpresa vazhdimisht gjente rastin për të theksuar diçka të tillë si: «s'kam tjetër gjë, shyqyr që kam shpirtin.» Kujtimi u skuq në fytyrë, i nguli sytë në një pikë dhe nuk foli. Me Shpresën nuk bisedohej.

«Nuk duhej t'ia ushqeja ëndrrën për qytetin e madh, qoftë edhe për të krijuar situata të këndshme. Ajo është ushqyer deri në palcë me ato stisje», mendonte Kujtimi. E vërteta është se Shpresa u kishte përrallisur shoqeve me mburrje për aftësitë e rralla të të fejuarit dhe, kur Kujtimi u caktua në Fang, sa s'i ra tavanin në kokë nga çudia. Zemërimin e mbylli përbrenda, për ta nxjerrë në rastet më të papritura, në biseda që s'kishin asnjë lidhje me emërimin.

Ai zemërim, i zbratur ca sot e ca nesër, kishte lënë prapa pasojat e veta të rënda, duke ndikuar në marrëdhëniet e tyre. Durimin dhe heshtjen e Kujtimit Shpresa i vlerësonte si kokëfortësi. Sedra e pengonte të bëhej ajo nisëmëtare për t'i dhënë fund gjendjes së nderë

në familje. Le t'ia nisë ai i pari, mendonte. Kujtimi ishte nga ata tipat e përpiktë në punë dhe në detyrime shoqërore, i njëtrajtshëm në gjithçka dhe pak moskokëçarës, si ata njerëzit që, për zgjidhjen e çdo mosmarrëveshjeje apo keqkuptimi, thonë: «ia lëmë kohës.»

Ky qëndrim e mërziste Vjollcën. Ja, për shembull, ai duhej t'ia kthente Shpresën, madje me ton: po fshatarët nuk i duan fëmijët? Ti i ke parë si janë? Të shëndetshëm si molla.» Mirëpo ai nuk e hapi gojën fare!

Po kalonte edhe një pasdite. Bënte vapë e madhe. Ata ndiheshin si të trulllosur, flisnin pak, për gjëra që kishin të bënin me nevojat e çastit. Serioziteti dhe limontia, si një sëmundje ngjitëse, po e kapullonin edhe Vjollcën. Në shtëpinë e saj zakonisht flinte në dhjetë. Tani e kishte bërë zakon të mendonte gjatë, tek rrinte shtrirë në kanapënë-krevat, në kuzhinën e zhytur në errësi. Kur kishte hënë, rrinte edhe më shumë, ndoshta deri pasmesnate. Asnjë zhurmë nga dhoma ngjitur, asnjë lëvizje. Fije-fije, grimca-grimca, nga rrëmimi në jetën e tyre, nga vëzhgimi i sjelljes së secilit përpiquej të ndërtonte një skenar të dashurisë së tyre; të diktonte plasaritjen e parë dhe shkakun e saj; thellimin e kësaj plasaritjeje dhe shkaqet e tjera të nervozizmit të dyanshëm. Me Shpresën treguhej më e ashpër sesa me Kujtimin. Ajo të nxirrte thinjat me atë fytyrë të dëshpëruar, të akullt, memece. Ajo s'ua përtonte grindjeve e sherreve. Një ditë Vjollca e kishte pyetur a kishte ndonjë shoqe në fshat. Ku t'i gjesh shoqet? Zër, moj, ndonjë shoqe, të na bëjë vizitë në shtëpi, se plasëm për miq, i kishte thënë. Kushedi sa përpjetë e mbante hundën atje në zyrat e llogarisë të sektorit.

Shpresa ka nevojë për mëgojzë, arsyetonte nganjenerë Vjollca. Po kush t'ia vërë mëgojzën? Kujtimi? Atëherë ajo i kthehej Kujtimit, e fajesonte si oportunist, moskokëçarës dhe individualist.

Shkonte nata dhe në vend që të përgjumej, truri i saj kthjellohej, i vinte një mall e një dëshirë e madhe për t'i parë ata të përqafuar, të qeshur. Pastaj mendonte se mbase kot e zmadhonte të keqen që qenkësh mes tyre, por ashtu ishin gatuar, jo të gjallë e të gëzuar. Pikërisht kështu: tipa të mendueshëm.

Ishte mëngjes. Duart e Kujtimit kërkonin me nervozizëm diçka në një qese plastmase plot letra. I kaloi për së dyti, një për një, të gjitha letrat, u përkul, tërhoqi poshtë kanapesë një valixhe, e hapi dhe kontrolloi me shpejtësi një tufë fatura. E zbrazi valixhen mbi tryezë. Gishtat e tij fëshfërinë me nervozizëm mbi po ato letra që i kishte kontrolluar një herë.

— C'ke humbur? — e pyeti Vjollca me gjak të ngrirë. Shpresa priste në këmbë, e gatitur për të shkuar në punë.

— S'po gjej një vërtetim, — u përgjigj Kujtimi me një përpjekje për t'u përmbajtur. Zëri, që i dridhej, e tradhtoi. E la valixhen përmbys mbi shkresa, drejtoi kurrizin dhe lëshoi një ofshamë.

C'është ky vërtetim kaq i rëndësishëm? — pyeti Shpresa. Çanta e zezë i varej në sup pikëllueshëm. Vjollca mbante djalin në prehër dhe e tundte lehtë.

— Ishte vërtetimi i një kooperativisti që dëshmonte nëntë vjet punë në ndërmarrjen «Rruga-ura», këtu e tridhjetë vjet më parë, — tha Kujtimi. — Ishte një letër e hollë, me shumë rrudha, e zverdhur, me dy-tri njolla niko-

tine. E ka ruajtur, i ziu, për tridhjetë vjet. Do t'ua bashkangjiste dy vjetve të punës që ka bërë tash së fundi në minierë për të përfituar gjysmë pensioni. S'kam sy e faqe t'i dal përpara plakut të botës. Pu, pu, pu! — Kujtimi kaloi derën gati me vrap. Shpresa i la porosi Vjollcës të kërkonte edhe një herë dhe vrapoi pas të shoqit.

Pasi Vjollca vuri foshnjën në gjumë, zuri të sistemonte letrat e hallakatura nëpër dyshe-me. Midis tyre gjeti një bllok të vogël. E hapi dhe sytë i shndritën. Midis fletëve ishte një letër e hollë, e zverdhur, me dy-tri njolla nikotine, tamam letra që i kishte bërë helm të gjithë, veçanërisht Kujtimin. Njëherë mendoi t'ia mbathte me vrap për te zyrat e minierës. Por ato mbanin më shumë se gjysmë ore që këtej dhe ajo s'kishte kujt t'ia linte djalin. I duhej të priste gjersa të kthehej Kujtimi. Madje më mirë kështu.

Gjetja e fletushkës pati një sukses të paparashikuar. Kujtimi u hodh përpjetë nga gëzimi. E rrëmbeu për qafe Vjollcën, pastaj përqafoi Shpresën, e cila përdridhej e qeshur në krahët e tij. Drekë më e gëzuar s'ishte ngrënë në atë shtëpi, që kur kishte ardhur Vjollca. Pas buke Kujtimi tregoi hollësisht nga jeta e plakut, të cilin e donte shumë. Nga përshkrimi që i bëri, Shpresës iu kujtua se e kishte parë një ditë në klubin e fshatit, ulur në tryezë, duke parë në syprinën prej xhami fytyrën e kamerieres së bukur që merrte porosinë. Të tre ia dhanë të qeshurit.

Vjollca vërtiti nëpër duar një libër me kapakë të bukur, ku ishte pikaturuar një vajzë e re. E futi librin e hollë brenda në jastëkun e Kujtimit dhe qeshi me vete. Shshsht, ia bëri me gisht foshnjës, që shikonte si me habi që nga krevati.

Nga ora dy pasdreke e la foshnjën në gjumë dhe u nis te Diella, një shoqe e re e fshatit. Qëndroi një orë e më shumë atje. Kur u kthye, kuzhina ishte kthyer përmbys. Burrë e grua, në pikëllim të thellë, rrinin me duart të lidhura në bel, duke vështruar plojën përçark të shushatur. Në një kënd të dhomës ishin hedhur nja tridhjetë libra, aq sa kishte Kujtimi. Përtokë ishin hedhur gjithashtu një tufë e madhe shkresa e letra. Sa panë Vjollcën, sytë e tyre xixëlluan me shpresë:

— Vjollca, mos ke parë një libër? — pyetën në një kohë.

— Çfarë libri, — tha ajo me zë të shuar, duke përkulur paksa supet, si për t'u thënë se mbi të po ngarkohej një faj i pamerituar.

— Një libër me... — Shpresa vështroi nga Kujtimi.

— Një libër që ka pasur në kopertinë një vajzë, — tha Kujtimi dhe menjëherë u skuq. Tani ndjenja e dyshimit për Vjollcën bazohej në një motiv: një figurë vajze, e bukur dhe provokuese, gjithsesi, të paralajmëron për një histori dashurie.

— Jo, — tha me qetësi Vjollca. Kujtimi shtyu me këmbë një tog librash që pushtuan edhe atë pak sipërfaqe të lirë të dyshemesë.

— Libri nuk ecën me këmbë, — tha Shpresa.

— Çfarë Do të thuash se e nxora unë jashtë? — ia ktheu me guxim Vjollca.

— Po ta kesh bërë këtë, thuaje. S'ka rëndësi ku, ia ke dhënë. Rëndësi ka të dimë ku ndodhet.

— Përse të mos mendojmë se e nxore ti përjashta, — i tha Kujtimi Shpresës. — Fakte s'ka për asnjërën. Pra, përse të mos ngrihet dyshimi për ty, siç e ngre ti për Vjollcën?

— Përse të mos mendojmë se e more ti dhe e harrove diç?

— Akoma diskuton? Libri ka humbur këtu, prandaj gjejeni librin! Dakord? S'kam sy e faqe t'i dal përpara burrit të botës. Ai mezi e ka tërhequr nga instituti për të ma dërguar mua këtu, në Fang. Le turpi, por ai do të japë llogari gjatë për këtë.

— E po, ne as lexojmë, as t'i kemi trazuar ndonjëherë librat, — foli Shpresa me zemërim.

— Po ku është atëherë? Ku vajti? Vjollca, ka ardhur kush në shtëpinë tonë sot?

— Ka ardhur infermierja me maminë për të parë djalin.

— Aha, e paska marrë infermierja. Ajo i gjuan librat, — tha i sigurt Kujtimi.

— Le që edhe ajo kopertina, — e mbështeti Shpresa.

— Do t'i vete tani drejt e në shtëpi. O librin, o s'ka, — thirri Kujtimi dhe nisi të mbërthente kopsat e këmishës.

— Mos e bëj këtë, — tha Vjollca e trembur. — Ato vetëm sa i lëshuan dy pika ilaç në hundë djalit. S'kishin asgjë në dorë. Siç erdhën, ikën. Jam më se e sigurt...

Kujtimi nuk donte që Vjollca të ishte aq e sigurt.

Ra një heshtie e gjatë. Vjollca ndihej e penduar për lojën. Shqetësimi i tyre i madh i kalonte kufijtë e një shakaie të rëndomtë familjare dhe ajo tani nuk kishte zemër t'u thoshte

se librin e kishtë fshehur në jastëkun e Kujtimit. I mbetej ta çonte deri në fund; libri ishte zhdukur në mënyrë misterioze.

Kujtimi bëri një lëvizje të papritur: rrëmbeu një libër dhe e futi me shpejtësi nën sjetull. Pastaj e nxori librin. Këtë e bëri për të imituar vjedhjen nga ana e infermieres dhe për t'i thënë Vjollcës se s'duhet vënë dora në zjarr me aq bindje. Në rrethana të tjera Vjollca do t'ia shkrepnte gazet.

Librin e gjeti Shpresa, ndërsa po shkundte jastëkët.

— E gjeta, — thirri e emocionuar.

— Ku e gjete?

— Në jastëk. Ai s'është në të. Ka lexuar deri vonë dhe e ka futur librin nën këllëf. Pa dashje, sigurisht.

Kujtimi u gëzua aq shumë, sa e zuri gruan për faqe dhe e puthi faqe Vjollcës. Darkë më të gëzuar s'ka pasur në atë familje. Atë mbrëmje ai luajti shumë me djalin. Shpresa e ngacmonte për një fustankaltër, pa ia zënë emrin, dhe përbetohej t'ia shkulte veshët atij. Kujtimi miklohej gjithë qejf. Vjollca nuk ishte penduar për lojën.

Ditët e nxehta kaluan, mbaroi tetori dhe hyri nëntori. Në shtëpinë e tyre u ndal dhe piu kafe inspektori i minierave në Komitetin Ekzekutiv të rrethit. Ai ishte një burrë rreth të tridhjetave, i shkurtër, i shëndoshë, me sy të vegjël dhe të qeshur. Ishte veshur ca trashë, duke menduar se në Fang temperatura kishte zbritur poshtë dhjetë gradëve. Por të ftohtët nuk ndihej akoma dhe atë e shqetësonte veçanërisht një shall i punuar për merak me lesh deveje. E la shallin në shtëpinë e Kujtimit për ta marrë në kthim, pasi do të qëndronte

dy-tri ditë nëpër sektorët e minierës. Të nesërmen e largimit të tij Shpresa me Vjollcën nxorën jashtë shumë tesha për të larë. Në mbrëmje, Vjollca shfrytëzoi rrëmujën nga teshat e mbledhura dhe e fshehu shallin e inspektorit në valixhen e saj. Sa zbardhi mëngjesi, vetë ajo dhe alarmin e zhdukjes së shallit. Inspektori pritej të vinte atë mbrëmje ose të nesërmen.

«Pu, pu, pu, ç'ditë e zezë!» thërriste Kujtimi duke kontrolluar për të dhjetën herë teshat e hedhura rrëmujë në dysheme. Hipoteza nga më të ndryshmet ngriheshin për zhdukjen enigmatike të shallit, që nga nderja në gardh gabimisht me teshat e tjera e deri te vjedhja prej ndonjë kalimtari. Pasdreke, pas tetë orësh dërrmuese, Vjollca lajmëroi se shalli u gjet. Shpresa u sul ta përqaftonte, ndërsa Kujtimi mbeti i ngrirë në mes të dhomës. E shoqja e tundte nga shpatullat «merr vesh ti, apo jo, u gjet, u gjet». I buzëqeshi së shoqes, pastaj për-kuli kokën anash duke parë nga Vjollca, edhe me djallëzi, edhe me frikë, edhe me qortim, edhe me turp.

— Tani kush e ka radhën, — e pyeti, — unë apo Shpresa?

Vjollca kafshoi buzën, u mat të thoshte diçka, por buzët e saj u tendosën përpara pa thënë asgjë. Afroi fytyrën te xhamat dhe lëshoi mbi ta frymën. Në shtresën e hollë të avullit shkroi kot me gisht: Shpresa. Kujtimi e mori si përgjigje të pyetjes.

— Sigurisht, atëherë unë do të vija kujën, por kjo do do të ishte një provë e dhimbshme dashurie, — tha me ton shfajësues.

— Nuk kuptoj, ku e keni fjalën? — pyeti Shpresa e hutuar.

— Vjollca më kupton. Apo jo, Vjollca?

Kjo pohoi lehtë me kokë dhe u skuq. Pastaj, me hapin e çlirët të një fëmije që e thërresin jashtë për të luajtur, doli nga kuzhina.

Disa ditë më vonë, kur marrëdhëniet e bashkëshortëve qenë bërë më të ngrohta. Kujtimi i shpjegoi Shpresës diçka për lojën e Vjollcës. Shpresa u zemërua shumë, u betua t'ia rregullonte qejfin, por ajo kishte ikur me autobusin urban një mëngjes të ftohtë dhjetori. Kujtimi s'do ta harronte kurrë fytyrën e saj përtej xhamave të autobusit. Dukej e ngrirë, s'merrej vesh qante apo qeshte, apo qante e qeshte njëkohësisht. Netve, herë-herë, i bëhej se dëgjonte frymëmarrjen e saj në kuzhinën ngjitur. «Shejtanka», thoshte me vete, duke kujtuar marifetet e saj që ata të dy të kalonin disa mbrëmje të gëzuara. Dhe ndiente mall për të.

Që nga ajo kohë s'ka humbur gjë në atë shtëpi. natyrisht as ndjenjat e dashurisë që ushqenin burrë e grua për njëri-tjetrin. Ndërsa Vjollca, disa vjet më vonë, vendosi të martohet. Më thonë se ka marrë një burrë të mirë dhe jetoinë të lumtur. Me të thënë e kam dhe e besoj.

Në ndërresën e dytë

Në holl ushtoi zëri gurgullues i Sofies: «Ku ta gjeç turnin e dytë! Ta puthç e ta vëç në ballë!» Sofia u shtir sikur këto fjalë ishin vazhdim i një bisede me kryekamerierin, të cilin në orën tre e kishe gjithnjë në sportelin e hotelit duke telefonuar. Terezina, megjithatë, e kuptoi nëntekstin. Brenda një çasti të shkur-tër fytyra e saj e bardhë, e dobësuar, me një lyth të vogël në faqen e majtë, u skuq disa herë. Pastaj gjaku iu tremb prapë dhe u zbardh si teleshiri dhe mjekra i shkoi pak anash si ta kishte kapur ngërçi. Ishte e rëndë që, pas dy javësh heshtjeje të kolegëve, ky të ishte rea-gimi i tyre pas njohjes së saj me Luigjin: «Ku ta gjeç turnin e dytë, ta puthç e ta vëç në ballë!» Nënteksti ishte i qartë. Aludohej për ta-kimet e saj në këtë ndërresë me një tip spor-tisti, të cilit s'i bëhej vonë fare se ç'thonë nje-rëzia për të Sofia ishte grua shejtane. U përpoq

ta kalonte shkarazi, thjesht si një vlerësim për ndërresën e dytë. Preu dy feta bukë, i ngjeu me gjalpë, i vuri mbi mbrojtësen e furnelës gjithë qejf për të provuar konkretisht të mirat e ndërresës së dytë, kur nuk të trazonte njeri. Terezina u fye thellë. Reagimi i shumëpritur kishte qenë i shpëlarë, banal. Sofia foli e para. Natyrisht në marrëveshje me kryekamerierin, me gjithë të tjerët.

Ndërresa e dytë vërtet ishte më e lakmueshmja për personelin e shërbimit. Treni mbërrinte në drekë, kështu që regjistrimin e bujtësve, sprapsjen e të tjerëve për mungesë vendesh, shërbime e telashe të tjera i hiqte në kurriz ndërresa e parë. Pas orës tre, bujtësit pa vend, që dyshonin te sinqeriteti i sportelistes, nuk mbanin më shpresë dhe iknin. Ndërresës së dytë i mbetj kryesisht të lexonte libra dhe të thurte çorape. Terezina, si beqarja e vetme e personelit, nuk e lakmonte këtë ndërresë. Ndërresa e parë po. Lëvizje, fytyra të shumta që mund t'ua komandojë shprehjen me çfarëdo laimi: vende ka! S'ka! Ka vetëm pesëmbëdhjetëlekëshe, etj. etj...

Veçse Luigjit nuk ia pati komanduar dot shprehjen e fytyrës atë pasmesditë, kur ai erdhi për herë të parë në sportel. Qenë larguar të gjithë bujtësit e zhurmshëm nga sporteli. Ngriti kokën e lodhur nga regjistri dhe takoi vështrimin e tij të butë. Ajo buzëqeshi fare kot. Në të vërtetë nuk i buzëqeshi atij. Iu kujtua diçka nga dita e djeshme. Djaloshi vaisi kokën anash dhe ia ktheu buzëqeshjen. Vende s'ka, ia preu Terezina pamëshirshëm. Djaloshi ngriti vetullat me mosbesim dhe qeshi prapë. Unë s'kam ardhur për vend, tha. E çfarë, atëherë? Ke të fala nga Gjoni, Gjon Mjeda. Të fala paç!

Gjoni ishte një shok i sāj i gjimnazit. Gjoni ia bënte peshqesh Luigjin për ta lidhur me njërin nga bukinistët e lagjes. Ç'komedi! Dikur, kur ishte njëzet, njëzet e katër vjeçe acarohesh nga këto pretekste amatoreske njohjeje, ndërsa në moshën tridhjetë vjeçe femra nuk paska më zemërimin e shenjtë ndaj këtyre preteksteve foshnjore!

Deshi t'ia kryente menjëherë porosinë dhe ...të fala Gjonit. Po sesi ndodhi që ajo s'mundi t'ia mbaronte menjëherë porosinë, as të nesërmen, as të pasnesërmen... Ata u takuan dy-tri herë të tjera te sporteli. Ajo i kërkonte të falur për harresën, por të ishte i sigurt se nuk do të harronte më. Kjo harresë, e qëllimtë mund të thuhet, e futi Terezinën në njëfarë borxhi, që e shtynte të bisedonte përzemërsisht me djalo-shin fjalëpaktë e të pashëm nga qyteti i Laçit. Atij nuk i interesonte pasaportizimi në S. Kishte sy të zgjuar dhe së paku nga qetësia me të cilën komunikonte nuk dukej fillestar. Do të rrinte në S. dy muaj në një kurs ndërlihdjeje. Ah! Psikologjia e përgjithshme e kursantëve për të pasur një histori dashurie atje ku venë, pati thënë me vete Terezina. Nuk duhej t'ia zgjaste më, nuk duhej t'i lëshonte pe duke u shtirur harraqe! Apo s'bëhej me fletë ai sa herë e gjente të pakryer porosinë! Doemos, se mos kishte hallin e librave! Po se ç'kishte diçka të urtë në krejt qenien e tij, që të ngjallte besim dhe dëshirë për t'u takuar prapë.

Edhe pasi e pati njohur me njërin nga bukinistët e lagjes, Terezina vazhdonte të takohesh me të, natyrisht më rrallë. Bisedonin për ndonjë libër, rrinin pak dhe ndaheshin.

Pas një muaji, në një rrethanë të përshtatshme (Luigji po e përcillte në rrugën me blirë

të zhveshur), me një ton të butë e të sigurt ai i tha se dëshironte të ishin më shumë se shokë, se e donte. Ecën pa folur nja dyqind metra, deri afër shtëpisë së saj. Ai tha «tako-hemi nesër» dhe u largua pa pritur përgjigje. Atë pasdite, atë natë dhe të nesërmen Terezina nuk ishte në të. Rastin e vlerësonte si mjaft të mirë, por ishte aq i papritur, sa, përmbi lumturinë, që duhej të ndillte, peshonte si gur i rëndë një shqetësim pa emër.

Ai erdhi të nesërmen, erdhi të pasnesërmen te sporteli, i rregullt, i përpiktë, pak solemn, i mbështjellë me pallton e madhe të zezë. Sa herë vinte nuk kërkonte përgjigje, madje as në ditët e mëpastajme. Rrinte pak i mbështetur në banak, e shumta dhjetë minuta, pastaj ikte siç kishte ardhur, me një ecje sfiduese për kryekamerierin dhe gratë e shërbimit, që hidhnin vështrime tinëzare.

Rrodhën plot pesëmbëdhjetë ditë nga propozimi i Luigjit. Terezinën e mundonte ideja se prej saj nuk ishte marrë asnjë përgjigje por gjithçka e kishte lënë të nënkuptohej. Përpiquej ta harronte këtë gjë. Jepte sa mundte për kolektivin shenjat e një njohjeje jo të zakonshme me atë djalin, po Sofia, kryekamerieri, tekniku i ashensorit, pastrueset e kateve hiqeshin sikur nuk kishite ndodhur asgjë. Së paku të pyesnin kush ishte ai djali që vinte dita-ditës këtu! Kush po pretendonte urime e gjëra të tjera të këtij lloji! Së paku të hidhnin ndonjë romuz, siç ngjet në këso rastesh!

Ajo ishte e bindur se në hollet e vogla të kateve, në aneksin e kameriereve apo te gardëroba bisedohej me pasion për të dhe për të panjohurin që vinte serbes-serbes, diçka i thoshte beqares së tyre të vonuar dhe largohej

prapë serbes-serbes, si më i madhi i vendit ku kishte lerë. Ndërsa ballë për ballë, si të kishin bërë një marrëveshje, të gjithë kujdeseshin të dukeshin të painteresuar. Përse trembeshin ata ta pyesnin gjerë e gjatë për marrëdhëniet me Luigjin? Ata, që gjithmonë e kishin ngacmuar: Hë, Tereza, kur do ta djegim, të shkretën?!

Ky ngurrim, kjo heshtje e shoqeve e helmonte, sa, i vinte të thërriste: Çfarë? Ju jeni tallur me mua? Nuk e paskeni pasur seriozisht që donit të më shihnit të fejuar, që donit të digjeshit e të përvëloheshit... në fejesën time?... Kullonte uji nga xhamat dhe Marika i priste currilat me sfungjerin të mbërthyer në shkop; vërvitej numërori nëpër gishtat e hollë të kryekamerierit, fishkëllente nëpër dhëmbë melodi ciganësh tekniku i ashensorit... Ah, ju po më rrezikoni, u thoshte pa zë. Ndofta nuk ju pëlqen Luigji dhe kenë zgjedhur heshtjen për ta prishur atë që sa ka filluar të endet. Por unë jam tridhjetë vjeçe, kam disa arsye të ngutem, kam disa arsye të flak sëpatën e seleksionit të rreptë...

Pasi i kishte bluar me vete të gjitha këto, i tingëlloi banale, fyese, madje skandaloze vërejtja e Sofies: «Turni i dytë? Ta puthç e ta vëç në ballë», që do të thoshte se në ndërresën e pallës, ndërsa Sofia thurte çorape me fije leshi, ajo, Terezina, mund të argalisej me të dashurin.

Nuk e meritonte këtë sjellje. Pastrueset zvarritnin kovat e fshesat me përtim drejt magazinës. Sofia, me syzet mbi hundë, përgatiste procesverbalin e dorëzimit të shërbimit, duke kafshuar herë pas here rriskën e bukës të lyer me gjalpë.

— Çfarë s'ju pëlqen tek ai? — shpërtheu Terezina. Pastaj u drejtua nga Sofia: — Ma thuaj troç:

Mjekra i kishte shkuar prapë anash. Sofia hoqi syzet si një profesoreshë e lodhur. Sytë e saj u mbyllën ngadalë, si fletët e një guaske.

— Fol, pra, pse më mundon kështu? — gati sa s'qau Terezina. Gruaja lëshoi frymën me dhembje.

— Është shumë serioz për t'u besuar, — pshe-rëtiu dhe vështroi rreth e rrotull e trembur, sikur nxirrte një sekret. — Ç'është kjo njohje kështu? — vazhdoi. Terezina u kruspulloi në karrige. Sofia kafshoi buzët, u përkul mbi të dhe e përkëdheli në qafë. Ajo ia largoi dorën pa inat. Sofia i kishte thënë të gjitha, të gjitha. Ata nuk besonin dhe s'donin të zhgënjeheshin për vete, të bënin zhurmë tani dhe pastaj ta vrisnin Terezën e tyre dyfish me heshtjen e pas-dështimit. I vinte për të qarë.

Ai erdhi prapë, si gjithnjë, kryelartë, pak i sertë, serioz, duke trokitur paftat e kundrave në pllakat e hollit. Kësaj radhe iu desh të rrëshqiste nëpër shpërfilljen e personelit dhe të vetë Terezinës.

— Ç'ka ndodhur? — e pyeti gjakftohtë.

— Kam një fjalë. A mund të rrimë? — i tha ajo.

— Sigurisht! Dyzet minuta. Pastaj kam punë.

— Kaq mjafton, — tha ajo. I thirri Marikës, pastrueses së hollit, ta zëvendësonte në sportel sa të pinte një kafe, hoqi bluzën e punës, veshi pallton ngjyrë bari dhe eci para nëpër korridorin e gjatë.

Në ëmbëltoaren e hotelit kishte pak njerëz. Ata të dy zunë vend në fund. Terezina porositi kakao. Derisa kamerieri solli porosinë, nuk folën asnjë fjalë. Terezina gjerbte kakaon dhe, sa herë ngrinte kokën, ai e nxiste për të folur.

— Dua të di, — filloi ajo nëpër dhëmbë me zë të dridhur nga emocioni...

— Çfarë kërkon të dish? — tha Luigji me qetësi.

Terezina nënqeshi mundimshëm.

— Sa shumë pyetje, — tha. — Nuk është mirë për dy bashkëbisedues, kur i drejtojnë njëri-tjetrit shumë pyetje. — Luigji nxori nga xhepi një monedhë. — Ti dyshon? — ai e vërviti me vrull lekun.

Terezina vështroi anash e trembur.

— Nuk është dyshim, por koha, rrethanat si u njohëm dhe..., — ajo deshi të shtonte «mosha ime». Ç'kujton ti, deshi të shtonte, se unë nuk do të bëja ca naze, se... Unë i di të gjitha, por s'kam kohë për këto...

— A ke dashuruar ndonjëherë më parë? — pyeti Luigji.

Ajo ngurroi një çast, pastaj u përgjigj me vendosmëri.

— Po.

Luigji lëvizi në karrige.

— S'do të thotë gjë, — tha. — S'ka njeri që nuk dashuron, — vazhdoi ndërsa shëtiste sytë nëpër fytyrën e saj të zbardhur jonatyrshëm. Ajo nuk ka dashuruar ndonjëherë, mendoi. Ajo e gënjeu, e gënjeu me shpresën se mos ai tërhiqej. Pra, sipas tij, ajo e dëshironte tërheqjen.

Nuk folën më. Pagan dhe dolën. Terezina ishte shumë e shqetësuar, e vështronte me dhimbje dhe me frikë djaloshin që kishte në krah, i cili brenda një çasti fare të shkurtër ishte bërë i huaj, më i huaj se atë ditë kur kishte ardhur për herë të parë në sportel. Kurrë nuk do ta merrte vesh se Luigji atë natë u zu në dhomë me shokun e tij Maksin, të cilit i

merite hua pallton sa herë nisej në takim me Ierezinen. Maksi e pyeti:

— Si vaju? Grure, besoj! Është dorë ajo vajza që rrije ne kluo me të.

Luigji nenqesni hidhur, u mat t'i shpjegohej gjerë e gjatë. T'i thoshte se nuk ishte ashtu, se gaponej sikurse Gjoni, snoku i vet i usntrise, që e kishte shtyre drejt saj ngaqë e mendonte si të lëshuar vetëm se kishte zënë të uridnjatat si beqare. Dhe unë u shtyva në iakt. Nje dite i thashë të dua pa e dashur akoma. Ajo nuk tha ik, nuk tna prit, nuk tha asgje. Me besoi për njëfarë kohe, gjersa nisi të kuptonte se kisha rënë brenda pikerisht nga paramendimi i keq për të; ndërsa po zbuloja nje shpirt të mirë, të pastër, e të çiltër, një shpirt që e doja vërtet, por pasi e kisha fyer në vetmi. Ashtu si ajo kanë dyshuar për mua edhe kolegët e saj. Prandaj heshtnin, nuk më besonin...

A do ta kuptonte vallë Maksi, apo do të zgërdhihej siç e kishte zakon, me «naivitete të tilla»?

— Ke prova për ato që the? — e pyeti prerë. Maksi u zu ngushtë. — Po sikur të jetë ndryshe nga ç'mendon ti dhe ata që të kanë folur keq për të? Sikur të jetë shumë e mirë? — vazhdoi Luigji.

Tjetri u ndie i befasuar. Mbase, mbase, — belbëzoi nëpër dhëmbë, — Me të thëna e kam.»

— E po nuk është mirë, madje është krim të përhapësh mendime të tilla për tjetrën pa e njohur, vetëm se nuk i ka ecur fati në fejesë. Është krim ndaj fatit të saj. Këto t'i them ty, ia them vetes pikësëpari. Nuk e fsheh. E respektoj atë femër. Por pas pak ditësh do të iki dhe vallë shihemi më...

Një djalosh i gjatë lëvizte me ngathtësi nëpër hollin e rrumbullakët të turizmit. Ta shikoje kur qëndronte pas luleshqiponjave të mëdha, paksa i përkulur nga e majta, sikur kërkonte një vend nën fletët e tyre, të vinte ta krahasoje me fëmijën e përhumbur në një kopsht botanik. Asnjëri nga ata që preheshin në kolltukët e hollit nuk e pikaste gjatoshin e çuditshëm, duke vështruar mënge që prapa fletëve sportelisten e hotelit.

Ai humbi pak çaste prapa gurëve antikë në oborrin e brendshëm të hotelit dhe ja ku u kthye përsëri i zbehtë dhe i rreqethur nga të ftohtët. Supet e tij, i djathti më i lartë se i majti, ishin më të ngushta se ç'dukeshin kur mbante pallto. Këtë gjë mund ta vinte re vetëm Terezina. Me të vërtetë: nga ta dinin bujtësit e tjerë mbante apo nuk mbante pallto truplakuari, fytyrëqaramani, që kishte tërhequr mbi vete vëmendjen e të gjithëve. Terezina po. Sa e vuri re pa pallto, pa guxim në fytyrë, pa krekosjen e tjetërherëshme të hapit, ndjeu një sëmbim në zemër. Ai nesër do të ikë përgjithmonë, tha me vete. Nesër. Ja tek rrotullohet pas luleshqiponjës së këndit, ja tek afrohet disa hapa dhe kthehet me vrull... Të gjitha këto i kuptoj shumë mirë dhe më duken të tepërta. E marr vesh lamtumirën. Mund të ikësh! Ç'më sheh ashtu? Je i fallur! Kjo histori kështu përfundoi. Ç'histori se! Ik tani. Nuk kam nevojë për asgjë...

Ai kishte dalë përjashta, mbase nuk kthehej më. E përfytyroi duke hequr pallton e gjatë dhe duke ia lënë në dorë të zot sikur hiqte nga supet atë histori të shkurtër e të çuditsh-

me, të këputur në fillimet e veta, me një vajzë nga qyteti S... Ç'histori! — belbëzoi prapë dhe u kruspulloi më tepër sipër furnelës me mbrojtje metalike.

Ai nuk kishte ikur akoma. Përtej xhamave me perde tyli ajo pa fytyrën e tij tek afrohej. U mbështet në xhamin e derës, e shtyu pak përpara, zgjati qafën brenda... Holli ishte zbrazur. Ai përshëndeti me kokë, u kthye prapa dhe iku. Terezina e ndoqi me sy si hulloheshin supet e tij të mbuluara me një xhakëtë të hollë nëpër një rrugicë të parkut përballë. Degët e palmave tundeshin nga era e fortë. Horizonti përtej ishte veshur me vranësira bore. Ajo mori kokën në duar dhe dënosi.

— Ç'ke? Ç'ke? — e pyeste Marika.

— Asgjë, asgjë nuk kam, — tha ajo pa i hequr sytë nga rruga ku ishte zhdukur ai. Përgjigjja e saj kishte tone hakërimi, sikur i thoshte koleges: vetëm në të keq pyetet? Askujt s'kishte përse t'ia thoshte hallin, sepse askush s'kishte kërkuar sqarime prej saj. Kjo ishte një histori, ç'histori, ç'histori, pa dëshmitarë! Unë e stepa me dyshime. Ai s'vjen më, ja, kjo është e gjitha.

— Iku? — e pyeti papritur Marika. Terezina e vështroi me frikë. Marika mbështeti kokën te deriçka e sportelit. Ndofta heshtja jonë e bëri këtë, mendonte.

Sipas Berhanit

Qysh se zëvendës drejtori i institutit N. u shkarkua nga detyra për dobësi në punë, Berhan Murati, përgjegjës i sektorit të preventivimit në atë institut, zbuloi se drejtori Myslim Abazi pinte kafe shpesh e më shpesh me punonjësit, paradite te aneksi i vogël i klubit pranë institutit, pasdite në kafenetë më të mira të qytetit. Për t'u çuditur, gjithnjë sipas Berhanit, por vartësve të tij, Pavllos dhe përgjegjësit të sektorit të eksperimentimit, Ndrekos, kjo gjë nuk kishte rënë në sy.

— Si do t'ju bjerë në sy, gjersa mbylleni gjithë ditën brenda katër mureve të zyrës! — vërejti Berhani, i pakënaqur. Ndrekoja bëri një gjest habie. Sytë e tij, përtej syzeve të brirta, u fiksuan në një pozicion që i tregonte shumë më të mëdhenj nga ç'ishin.

— Drejtori gjithnjë pi katër-pesë kafe gjatë ditës, — shqiptoi Ndrekoja me tonin mos-

përfillës që meritojnë gjërat më se të njohura. Dhe në të vërtetë kështu ishte. Myslim Abazi pinte shumë kafe. Në zakonet e tij, edhe pas shkarkimit të nëndrejtorit, nuk kishte ndryshuar asgjë. Berhani mohoi me tundje të lehta të kokës, si njeriu që sheh më shumë se të tjerët.

— Mundet, mundet. Kemi qenë deri në grykë këto ditë dhe s'kemi parë gjë, — tha Pavloja i pasigurt. Pastaj e pranoi si të vërtetë vëzhgimin e Berhanit, duke bërë këtë koment: E qartë, feston triumfin mbi ish-nëndrejtorin, me të cilin, me sa kam nuhatur, nuk shkonin mirë.

Ndrekoja shoi një cigare të pirë përgjysmë në tavllë dhe doli me ngut. Dy të tjerët mbetën vetëm në zyrë. Në cepat e buzëve të holla të Berhanit lëvriu një buzëqeshje e lehtë.

Ndryshe nga Pavloja, ai ruante një mendim të vetin për «oreksin kulminant» të drejtorit për kafe. Sipas Berhanit, drejtori i kishte shpeshuar qëndrimet me shumicën e vartësve, pasi nga ministria i kishin kërkuar një propozim për zëvendësdrejtor. Drejtori e kërkonte zëvendësdrejtorin ndërmjet shtatë vartësve më të afërt dhe pesë-gjashtë të tjerëve më të largët. Drejtori, gjithnjë sipas Berhanit, po përballonte njëfarë sakrifice, nëse përbën sakrificë qëndrimi me lloj-lloj njerëzish dhe marrja e një sasive të madhe kafeine vetëm që zëvendësi të gjendej shpejt dhe njeri për të qenë. Askujt s'ia kishte thënë këtë zbulim. Ndiqte me kënaqësi dhe me një alarm të lehtë se si thjeshtohet lista... Ai që nuk thirrej për së dyti a për së treti në tryezën e kafeve, natyrisht ishte hequr nga lista e kandidatëve të mundshëm. Vëzhgimi i këtij procesi kaq të fshehtë për të

tjerët, i krijonte një gjendje epërsie mbi kolegët. Ndërkohë priste me ankth të papërshkrueshëm radhën e tij. Do të ftohej për së treti? Cilët ishin kundërshtarët më të fortë dhe ku bazohej ndikimi i tyre pozitiv në përshtypjet e drejtorit? Gjergji i sektorit të organizimit u thjeshtua qysh në provën e dytë. Kaluan tri ditë dhe ai nuk u ftua më. Mirdashi, nga sektori i projektimit, mbeti në provën e tretë. Drejtori nuk po vendoste dot. Me sa dukej, porosia ishte që të shiheshin në kompleks kandidaturat, jo vetëm në pikëpamje profesionale. Veprimet e drejtorit dy-tri herë u bënë të pakuptueshme për Berhanin, kur në tryezën e pasditës në kafe «Arbëria» u thirrën dy punonjës të thjeshtë, të thjeshtuar një herë, sipas tij. Ai e vëzhgoi tryezën e tyre prapa derës gjysmë të hapur të kafenesë dhe mendja iu bë çorbë, sikur kishte para një mbishkrim etrusk.

Kështu zgjati kjo histori një javë rresht, sot thirreshin dy, nesër katër, pasnesër mungonte i djeshmi, ndërsa ishte shtuar një i ri, gjersa kandidaturat mbeten tri, tri, vetëm tri: Berhani, Habib Londoja i parrezikshëm dhe Nikollë Gjini nga sektori i shfrytëzimit. Vetëm tre dhe drejtori katër. Treshja u kristalizua aq qartë, sa duhej të ishte qorr të mos e kuptoje. Pas katër-pesë ditëve që gjendja vazhdonte të qe e njëjtë, Berhani u bind se në treshë nuk do të hynte më njeri. Po, po. Rrethi i kandidaturave qe ngushtuar shumë, veçse tani ishte rreziku më i madh. Vetëkënaqësia të çonte në gabime fatale. Në listë mbeteshin dy. Berhani ndihej sa i tensionuar, aq optimist. Dy kundërshtarët e tij, në bisedat me drejtorin, flisnin shumë, madje më shumë se

drejtori për çështje që s'kishin të bënin fare me institutin. Kjo do të thoshte se si zëvendës drejtorë ata nuk do të dinin ta mbanin vendin, do të krijonin dualitet të dëmshëm. Ndërsa ai fliste rrallë. «Posi, posi. Unë s'ta luaj tymin e duhanit, shoku drejtor.» Të jesh në lojë pa ditur gjë, domethënë të jesh në lojë e jashtë loje — ç'pozitë interesante për kolegët e vet. Fytyrat e tyre, që gjallërohen e qeshin papritur, si në bisedat e djemurisë, as dinë fare ç'bëhet këtu!

E çuditshme, e frikshme ishte se drejtori i dëgjonte me vëmendje, shfaqte respekt për ta, qeshte e përhidhej pas çdo shakaje. Një zot e merrte vesh se ç'seleksion bënte truri i tij përtej ballit të shpërvjelë. Një natë të tërë Berhani vrau mendjen nëse duhej të merrte pjesë më aktivisht në bisedë. Nuk vendosi gjë për dy arsye: E para, trembej se mos padija e tij, duke marrë pjesë në bisedë, do të shkëlqente më qartë se heshtja: e dyta, një mendje i pëshpëriste urtësinë e lashtë se fitimtarët janë fjalëpaktë. Vendosi të ecte, hëpërhë, kështu, në fije të perit, në fije të perit.

Të nesërmen, më shtatëmbëdhjetë mars, një pasdite të ngrohtë pas aq ditësh të ftohta, ata u takuan, siç e kishin lënë, te klubi i kulturës. Berhani, si kurdoherë, ndoqi nga afër, me kujdes shembullor, bërjen e kafeve, mbushjen e gotave me ujë Gline dhe transportimin e tyre për në tryezë. Atje kishte plasur një sherr jo fort i lehtë mes Habibit dhe Nikollës. Habibi lavdëroi ujin e Glinës. Paso i një heshtje e shkurtër. Drejtori u kthye papritur nga ai dhe tha:

— Ç'na thua, Berhan?

Berhani: — Mirë, shumë mirë. Ja, po ndez edhe një cigare.

Te tryeza e tyre afrohet shkrimtari J.L., i cili pinte ca pasditeve. Berhani i tregon një vend të lirë. Nikola preket nga pamja e acaruar e shkrimtarit. Ngrihet dhe e shoqëron atë në njërin nga kolltukët e anës.

Nikolla: — (pasi është kthyer.) Nuk kam ndër mend të dëgjoj subjekte romanesh që nuk do të shkruhen kurrë.

Drejtori: — Mua më pëlqen ky shkrimtar. (Nikolla mbledh supet.)

— Nikolla: — Më vjen keq... por mua më duket i cekët.

Drejtori: — Natyrisht, ne kemi shkrimtarë më të mirë, po ky mua më pëlqen.

(Heshtje)

Nikolla: — Si të duket ky, Berhan?

Berhani: — Unë s'kam lexuar ndonjë libër nga J.L.

Nikolla: — Ky është një argument në anën time. Domethënë s'të ka zgjuar interes.

Berhani: — (pak prerë) Në favorin e asgjë. Nuk gjykohet kështu!

Drejtori: — Bravo, Berhan!

Habibi: — Do të më falni, por unë kam thirrje me Vlorën. Kafet po i paguaj unë.

Nikolla: Kafet i kam unë, ik ti!

Ata nukndenjën shumë pasi u largua Habibi.

U shpërndanë secili për në shtëpinë e vet. Berhani, si gjithnjë, ecte rrugës dhe peshonte çdo fjalë, çdo hollësi të bisedës. Prapë s'kishte folur. Në atë çështjen e romaneve mund të thoshte diçka. Librat e J.L. i kishin pëlqyer por iu duk servilizëm i shpëlarë të merрте anën e drejtorit. Ndihej i lehtë atë natë. Ata dy kundërshtarët e tij do të pësonin fiasko,

pavarësisht se drejtori qeshte me shakatë e tyre. Pikërisht kjo, e qeshura e drejtorit ishte kurthi, që ata ta hapnin mirë barkun. Nikolla akuzonte shijet e drejtorit. Domethënë «mendimi yt nuk është gjithçka, shoku drejtor...» Habibi ikte nga tryeza pa frikë, domethënë: «Ta thyejmë këtë urdhër, se drejtori s'ha njeri...» Ndërsa ai kishte fituar vetëm një «bravo». Kështu do të vazhdonte: Të mblidhte pikë e nga një pikë dhe t'i ruante fort.

- I dukej se fati po punonte për të. Ky gëzim e mbajti deri afër shtëpisë. Dyshimet iu rikthyen prapë. Dyshonte mos heshtja e tij punonte më keq se kundërshtimi i kolegëve. Një pikë të bisedës në tryezë (nëse llogaritet i katërti e kishte kaluar shkarazi: faktin që kundërshtarët e tij e kishin kuptuar lojën. U dëshpërua dhe s'i shkohej në shtëpi. Arma e tij kryesore nuk ishte heshtja, por e fshehta që zotëronte, prandaj kishte hak të dëshpërohej. Zbulimi i lojës nga të tjerët përbënte dështimin e tij. Burrërohu! — e urdhëroi veten, duke mblodhur duart grusht para gjoksit. Nuk do të ndërroj taktikë! Le të vazhdoj siç kam vazhduar, në fije të perit, në fije të perit!

Të nesërmen të dy kundërshtarët munguan në tryezën e zakonshme. Kur pa drejtorin të hynte në klub pa bishta të tjerë nga pas, gati u mallëngiye dhe deshi ta rrokte fort, fort... Më në fund, ahaa, më në fund thjeshtimi ishte bërë, por...

— S'paska ardhur Habibi me Nikollën? — pyeti drejtori.

— Jo, mbase nuk e kanë ditur...

— Kështu e lamë. Nejse, kushedi ç'punë kanë pasur.

Si gjithmonë, morën kafe dhe ujë Gline. Ishte një pasdite e lumtur për Berhanin. Pasi rast ta zgjidhte gojën për probleme profesionale e jashtëprofesionale; për probleme të qetësisë në lagje e të rregullit në familje, të kulturës së gatimit dhe aspiratave për mirëqenie. Drejtori e dëgjoi, pa u përzier shumë në bisedë. U ngritën më shpejt se zakonisht.

Vonë, kur qe shtrirë në dyshek, palosi dyfish jastëkun poshtë kokës dhe mendoi për kundërshtarët. Ata kishin munguar atë pasdite. Të pranosh se e dinë lojën, do të thotë se dolën vullentarisht prej saj, gjë që s'mund të ndodhte kurrë. Domethënë nuk e dinë lojën. Ose ka mundësi ta kenë ditur qysh në fillim dhe kanë humbur durimin... Po, kjo është. Në fund të fundit punët do të merrnin rrugën logjike, të provuar nga shekujt. I duruari fiton. Apo s'dinë gjë fare dhe kanë filluar të shqetësohen nga këto takime? Në një rast si ky fitorja do të mirëpritej, por nuk do ta gëzonte fort Berhanin. Sepse, duke qëndruar aq vendosmërisht në treshen e fundit, atij i kishin lindur dëshira tjetër: të fitonte, ishte njëra anë; të fitonte mbi dështimin e kundërshtarëve të tij, ishte më e ëmbël se çdo gjë.

Ka qenë e premtja e dytë e prillit.

Bëhej një mbledhje e gjithë punonjësve të institutit për disa gabime në projektimin e një objekti, të verifikuara në zbatim. Atmosfera në sallën e mbledhjes ishte e nderë, drejtori trokiste me gishta syprinën e tryezës në krye, ndërsa përpiquej të ruante qetësinë e jashtme. Fytyra e tij, sipas Berhanit, nuk tregonte vuajtjen e masës kapitale që mund të merrej...

Ah, njerëzit e rrahur nga jeta nuk turbullohen aq lehtë, shtonte me vete.

Pritej një shok i deleguar nga ministria. Ardhja e tij e çlirroi disi atmosferën e nderë. I deleguari ishte një burrë energjik dhe i qeshur. Por, sa filluan diskutimet, nga fytyra e tij katrore pak nga pak u largua humori.

E mori fjalën Berhani. Foli, foli gjatë. Nuk mbante mend mirë ç'kishte thënë. Fjalët e tij dy-tri herë kishin shkaktuar shqetësime dhe nervozizëm në sallë. Kur dolën nga mbledhja, shokët i thanë se nuk ishte mirë të shfrytëzohej prania e një të deleguari për të shfaqur tërë rezervat për punën e institutit. Në të vërtetë Berhani s'ishte i vetëdijshëm për ato që kishte thënë. I kishte folur vetëm atij, të deleguarit, që sigurisht do të pyetej për postin e nëndrejtorit në institut.

Po e tirrte në shtëpi, siç e kishte zakon, mbledhjen e fortë. Mbante mend: dy herë ilaritet, zemërimin e përmbajtur të drejtorit, që as ia priste, as ia nxiste hovin, sytë e vëmendshëm të të deleguarit, që s'kuptoheshin e vështronin me ironi apo me miratim. Ndihej edhe i penduar, edhe i papenduar për ato që thuhej se kishte thënë. Të bëhet ç'të bëhet, le të shkoj nëpër fijen e perit, ashtu siç kam shkuar gjithmonë, prandaj dhe fjeti.

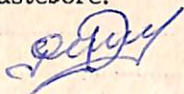
Të nesërmen, oh, ai ishte hecur nga lista. Takimet e ndërprera prej disa ditësh u përtërinë qysh të nesërmen e mbledhjes së fortë, vecse pa të. Askush nuk mund t'i dëshmonte brengat e shpirtit të tij atë pasdite. Ishte vetëm në shtëpi. Parandjenja e pagabueshme i nëbhnëriti se ata të tre, në mos edhe dikush tjetër i katërt, do të jenë bashkuar pranë te klubi i ndritshëm «Arbëria». Doli nga shtëpia,

u ra ca rrugicave të panjohura për të shkur-
tuar rrugë, ngjiti shkallët e hotelit, kaloi ho-
llin dhe qëndroi prapa derës, duke vëzhguar
me kujdes brenda nëpër një plasë të hollë.
Ata ishin atje, rreth tryezës. Drejtori, i hequr
paksa, lëvizte me duar e me trup sa në një-
rin krah në tjetrin; Habibi simpatik dhe i mba-
jtur, Nikolla ekspresiv dhe Gjergji i ngrysur,
i rikthyer rishtas në vallen për nëndrejtor. Pe-
ri i kujt ka marrë për t'u këputur va-
llë? — mendoi Berhani. Oh, sa dëshironte ta
shtynte portën prej druri, që i dukej e rën-
dë. Të hynte brenda në kafe dhe të mblidhte
gjithçka thuhej në tryezën e kolegëve. «Ndo-
fta peri i Nikollës do të këputet i pari, sepse
ai s'di t'i fshehë mendimet», tha me vete du-
ke iu përgjigjur pyetjes së pakmëparshme. U
largua nga dera i bërë helm, zbriti në rrugë
dhe ngau nga shtëpia. Nata do t'i sillte pagju-
mësi dhe dhembje shpirti.

Kishte fikur dritën, kishte palosur jastëkun
dyfish nën kokë dhe kalonte nëpër mend të-
rë ngjarjet e kohëve të fundit, kur ishte aq
pranë postit të rëndësishëm të zëvendës-drej-
torit, aq pranë mundësisë për t'ua shkukur ve-
shët disa trimave në institut. Patjetër peri im
u këput kur fola për mungesën e disiplinës në
institut, domethënë kundër drejtorit. Qe një
provë me rrezik. Desha ta frikësoja me ndonjë-
kritikë, por, siç thonë ata që kanë qenë në
sallë, nuk jam përmbajtur. Unë e pandehja
ca frikacak drejtorin. Desha t'ia merrja kra-
hun edhe në këtë anë, duke e frikësuar. S'paska
qenë kështu. Më mashtruan ato gjestet e tij
të dendura si të grave fjalamane...

Kanë kaluar më shumë se dy javë qëkurse zbardhi nata e pagjumë e Berhan Muratit. Drejtori, si gjithnjë, vazhdon të pijë tri-katër kafe në ditë, dy ose tri paradite, në aneksin e klubit të vogël pranë institutit, një e pi pasdite, në kafet e mira të Tiranës. Ky zakon është futur prej kohësh në jetën e tij. Ai s'mban me kurrkënd shoqëri të ngushtë, aq më pak shoqëri me njërin punonjës në kurriz të tjetrit. Rri me të tërë njëloj, nuk i jep rëndësi radhës, madje as mban mend me kë ishte dje e më kë pardje. Nëse dikujt i qëllon të jetë tri-katër herë rresht në tryezë me drejtorin, kjo është krejt rastësi.

Berhani gjithashtu ka qenë me të dy herë të tjera, veç pa synime. Flitet se ministria e ka shkurtuar vendin e zëvendës-drejtorit nga organika. Kështu që Berhani ka rastin për të qenë më i lirë dhe më spontan në bisedat rreth tryezës. Sigurisht e nesërmja ka për të qenë pikërisht lirshmëri për të. Tani për tani ende s'ka mundur të vetëshpjegohet si thuri me erën njëfarë spektakli, duke u nisur nga ngjarje krejt rastësore.

PASQYRË LËNDE

<i>Njëri nga ata</i>	3
<i>Albana</i>	10
<i>Intermexo simfonie</i>	51
<i>Hilmiu nuk ka më hall</i>	60
<i>Nderim për modestinë</i>	70
<i>Stina e nxehtë</i>	90
<i>Një lojë me kuptim</i>	130
<i>Në ndërresën e dytë</i>	146
<i>Sipas Berhanit</i>	156

Zogaj, P.

Njëri nga ata. Tregime. [Red.: T., Haxhimihali]. T., «Naim Frashëri», 1987.

168 f.

(B.m.) dhe

(B.v.): 891.983-32

Tirazhi 4000 kopje Formati 49x78/16 Stash 2204-82

KOMBINATI POLIGRAFIK Shtypshkronja e Re
Tiranë, 1987